

ÖZBEKÇE'Yİ ÖĞRENİYORUZ

*Ўзбекчани
Ўрганамиз*

Dr. Metin ERKAYA

“Тилни билиш дилни билишга йўл очар.,”

“Tilni biliş dilni bilişga yol açar.”

“Dili bilmek gönlü bilmeye yol açar.”

İsteme Adresi:

Dr. Metin ERKAYA

Vatan Caddesi No:11/2, 06930 Sincan — ANKARA

Tel: (4) 270 1910 – 270 1195

Fax: (4) 271 1907

*Copyright © 1992 by
Dr. Metin ERKAYA
Vatan Caddesi No: 11/2, Sincan — ANKARA
Tel: (4) 270 1910
Fax: (4) 271 1907*

Adres ve telefon numaraları artık geçerli değildir.

*All rights reserved. No part of this book may be reproduced without
prior written permission of the author.*

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın hiç bir kısmı yazarın yazılı izni
olmadan çoğaltılamaz.

Baskı: Ahsen Basın Sanayi A.Ş., İSTANBUL
Tel: (1) 507 1617

ÖZBEKÇE'Yİ ÖĞRENİYORUZ

*Ўзбекчани
Ўрганамиз*

Dr. Metin ERKAYA

SÖZBAŞI

Son yıllarda meydana gelen gelişmeler, Sovyetler Birliğinin dağılması, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açtı. Bu durum karşılıklı münasebetlerin gelişmesine, gidiş gelişlerin artmasına sebep oldu. Siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda görüş alış verişleri sözkonusu oldu.

1991 Ağustosunda İSPA Turizmin düzenlediği Özbekistan gezisine katıldık. Taşkent, Semerkand ve Buhara'yı ziyaret ettik. Her kesimden insanla tanıştık, görüştük, sohbet ettik. Kelimelerin çoğu aynı olsa da, kullanım yerlerinin ve eklerin farklı oluşunun birbirimizi anlamada güçlükler sebep olduğunu gördük. İlişkilerin daha sağlıklı yürüyebilmesi için dil problemini halletmek gerekiyordu.

Bu güçlüklerin giderilmesine yardımcı olmak, karşılıklı anlaşmayı sağlamak; eğitim, dostluk ve yardımlaşmayı kolaylaştırmak için, muhterem Prof.Dr.M.Es'ad COŞAN hocamızın teşvikleri ile Özbekçe konusunda böyle bir çalışmaya başladık.

Alfabe farklılığı dolayısıyla önce alfabe üzerinde durduk. Harfleri, okunuşlarındaki farklılıkları örneklerle gösterdik. Metin parçaları koyduk. Transkripsiyonda sade bir yol izledik, öğrenmeyi zorlaştıracığı düşüncesiyle fazla işaret kullanmaktan kaçındık. Özbek alfabesindeki "o, x, k" harflerine karşılık olmak üzere üç harf (â, ħ, k) ilâvesiyle yetindik.

İkinci bölümde gramerle ilgili bilgiler verdik. Türkiye Türkçesi'nden farklı olan ekler üzerinde daha çok durduk. Örneklerle daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Kitabımızın üçüncü bölümünde ise çeşitli konularda küçük metin parçaları koyduk. Metinlerle ilgili yeni kelimeleri ve fiilleri verdik. Diyaloglar verdik. Daha iyi hatırdakalacağını düşünerek her konuda atasözleri (mağallar) derledik. Kitabın sonuna kitapta geçen Özbekçe kelimelerle ilgili bir de sözlük koyduk.

Özbekçe ile ilgili bu çalışmamızın Özbekçe öğrenmek isteyenlere yardımcı olacağını düşünüyoruz. Böylece sevgili, hürmetli, misafirperver, dost ve kardeş Özbek halkı ile halkımız arasında dostluğun ve yardımlaşmanın gelişmesine katkıda bulunabilmeyi ümid ediyoruz.

Çalışmalarımızda bizi teşvik eden Prof. Dr. M. Es'ad Coşan hocamıza, kitabı hazırlarken kendisinden çok istifade ettiğimiz Özbekçe hocamız Prof. Dr. Hüseyin Özbay beye, sözlük temininde yardımcı olan Özbekistan'lı arkadaşımız Emanullah Mahdum'a, Kiril fontlarının temininde ve kitabın dizilmesinde yardımcı olan kardeşlerim Dr. H. Hüseyin Erkaya ve H. Ali Erkaya'ya teşekkür ediyorum.

Dr. Metin ERKAYA
Sincan, 9.9.1992

İÇİNDEKİLER:

SÖZBAŞI..... I

I. ALFABE

ÖZBEK TÜRKÇESİ.....	1
ÖZBEK ALFABESİ.....	2
A. ÜNLÜHARFLER.....	3
B. ÜNSÜZ HARFLER.....	7
a. Kalın Ünsüzler.....	7
b. İnce Ünsüzler.....	8
c. Birleşik Harfler.....	9
d. "C" Harfi.....	11
C. İŞARETLER.....	11
İTALİK YAZI.....	12
EL YAZISI.....	14
OKUMA ÖRNEKLERİ.....	16

II. GRAMER

ÖZBEKÇE İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI.....	22
YAPIM EKLERİ.....	25
A. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER.....	28
B. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER.....	33
C. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER.....	40
D. KÜÇÜLTME EKLERİ.....	41
E. SAYILARA EKLENEN FARKLI EKLER...	43
F. ÖZBEKÇEDE KULLANILAN BAZI FARS-TACİK ASILLI EKLER.....	46
G. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER.....	51
FİİL İSMİ (MASTAR).....	56
İSİM.....	59
A. ÇOKLUK EKİ.....	59

B. İYELİK EKLERİ.....	59
C. İSMİN HAL EKLERİ.....	60
D. SORU EKİ.....	66
E. İSİM ÇEKİMİ.....	66
ZAMİR.....	68
A. ŞAHİS ZAMİRLERİ.....	68
B. İŞARET ZAMİRLERİ.....	69
C. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ.....	70
FIİL ÇEKİMİ.....	74
A. GEÇMİŞ ZAMAN.....	74
1. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	74
2. Görülen Geçmiş Zaman.....	77
B. ŞİMDİKİ ZAMAN.....	79
1. Soyut Şimdiki Zaman.....	79
2. Gerçek Şimdiki Zaman.....	80
3. Yardımcı Fiillerle Yapılan Ş. Zaman.....	83
C. GELECEK ZAMAN.....	83
1. Yakın Gelecek Zaman.....	83
2. Kesin Gelecek Zaman.....	85
3. Eski metinlerde "-ğay" eki ile yapılan gelecek zaman.....	86
4. İstek Bildiren Gelecek Zaman.....	87
5. Belirsiz Gelecek Z.: GENİŞ ZAMAN.....	88
6. Gelecek zamanla alakalı sıfat yapan ekler..	89
D. ŞART.....	90
E. GEREKLİLİK.....	92
F. YETERLİLİK-YETERSİZLİK.....	93
G. EMİR / İSTEK.....	94

III. KONULARLA ÖZBEKÇE

İNSAN.....	99
ÂDAM GAVDASI.....	101
ATASÖZLERİ.....	105
AİLE.....	106

BIZNING AILAMIZ.....	106
KIŞI NAMLARI.....	110
ATASÖZLERİ.....	111
GIYİM.....	114
YANGI KÖYLAK.....	115
KIYİM.....	118
ATASÖZLERİ.....	120
TABIAT.....	121
KAR KAYERDAN KELADI?.....	122
MAHMUD KAŞGARIY.....	125
ATASÖZLERİ.....	126
BİTKİLER ALEMİNDE.....	128
YAZGI KANIKÜLDA.....	131
BÂZARDA.....	136
ATASÖZLERİ.....	138
HAYVANLAR ALEMİNDE.....	140
HAYVANAT BAĞIDA.....	142
NINAÇI.....	148
ATASÖZLERİ.....	149
ZAMAN.....	151
YIL FASILLARI.....	152
NAVROZ.....	156
ATASÖZLERİ.....	158
BİZİM AVLU.....	160
YANGI HAVLI.....	161
ÂZADA.....	166
ATASÖZLERİ.....	167
MUTFAKTA.....	169
PALAV KANDAY TAYYARLANADI?.....	170
KÖK SÄMSA.....	176
ATASÖZLERİ.....	177
OKUL.....	179
BIZNING MAKTAB.....	181
KÜTÜPHANA.....	188
ATASÖZLERİ.....	189

SANAT ÂLEMİNDE.....	191
MULTFİLM.....	191
DÂRBÂZLİK.....	197
ATASÖZLERİ.....	198
SIFAT.....	200
ÇİRÂYLİ TÛLKİ.....	203
KIZIL ŞAPKAÇA.....	207
ATASÖZLERİ.....	212
SAYILAR.....	214
KALENDAR.....	216
ÂLMA.....	221
ATASÖZLERİ.....	222
NASRİDDİN AFANDI TABASSÜMİ.....	224
SÖZLÜK.....	227
BİBLİYOGRAFYA.....	242

I. ALFABE

ÖZBEK TÜRKÇESİ

Özbekler, üç kavmin birleşmesinden meydana gelmişlerdir: Karluklar, Oğuzlar, Kıpçaklar. Bu üç kavmin izleri dillerinde de görülmektedir. Bugünkü Özbekistan, 1860 ile 1880 yılları arasında Rus işgaline maruz kalan ve çarlık Rusya'sında Türkistan Umumî Valiliği adı ile idare edilen Batı Türkistan'ın bir parçasıdır. Türkistan Umumî Valiliği'nin Fergana, Semerkand, Sirderya vilâyetlerinin birer parçasıyla; Hive, Buhara Hanlıklarının Özbekler'le meskûn olan kısımları bugün Özbekistan Türk Cumhuriyeti'dir. Diğer Ortaasya Türk Cumhuriyetleri'nde, Afganistan ve Tacikistan'da da azınlık olarak yaşayan Özbekler vardır. Bugünkü Özbekistan'ın nüfusu 21 milyondur.

Eski Çağatay dilinin devamı olan ve bazı ağız farklılıkları gösteren Özbekçe, zengin bir devlet dilinin mirasçısıdır. Kuzey Özbekçesi edebî dile daha uygun olduğu halde, son zamanlarda Taşkent şivesi resmî dil olarak kabul edilip, yazı dili haline getirilmiştir. Bu şive Farsça'nın etkisi altındadır. Ses uyumuna riayet edilmez. Uzun "a" larda "o" laşma vardır. Ayrıca uzun yıllar Rus yönetiminde kaldığı için Rusça'nın da etkisinde kalmış, pek çok Rusça kelime ve terim günlük hayatta kullanılır olmuştur.

Özbekistan'da 1927 öncesinde — bütün Türklerde olduğu gibi — Arap harfleri kullanılıyordu. 1927-1928 de Latin Alfabeti'ne geçtiler. 1939 dan beri de Kiril Alfabeti'ni kullanıyorlar. Günümüzde bir kısım aydınlar, Türkiye ile daha kolay diyalog kurmak için Latin Alfabetine geçilmesini isterken; bir kısım aydınlar da eski kültürle irtibat kurmak için Arap harflerine geçilmesini istiyorlar. Fakat halen resmen Kiril Alfabeti kullanılıyor. Afganistan Özbekleri ise Arap harflerini kullanıyorlar.

ÖZBEK ALFABESİ

<u>Kiril</u>	<u>Latin (Arap)</u>	<u>Kiril</u>	<u>Latin (Arap)</u>
А а	: A a / æ (ا, ل, ا)	С с	: S s (ث, ص, س)
Б б	: B b (ب)	Т т	: T t (ط, ت)
В в	: V v (و)	У у	: U u / Ü ü (و, او)
Г г	: G g (گ)	Ф ф	: F f (ف)
Д д	: D d (د)	Х х	: H h (خ)
Е е	: E e (أه)	Ц ц	: Ts (تس)
Ё ё	: Yâ (يا)	Ч ч	: Ç ç (چ)
Ж ж	: C c (ج)	Ш ш	: Ş ş (ش)
З з	: Z z (ز, ظ)	Ъ ъ	: (') (ع, ء)
И и	: İ i / I ı (ای, ی)	Ь ь	: inceltme işareti
Й й	: Y y (ی)	Э э	: E e (أ)
К к	: K k (ك)	Ю ю	: Yu / yü (يو)
Л л	: L l (ل)	Я я	: Ya (يا, يه)
М м	: M m (م)	Ў ў	: O o / Ö ö (و, او)
Н н	: N n (ن)	Қ қ	: K k (ق)
О о	: Å å / Â â (آ, آ)	Ғ ғ	: Ğ ğ (غ)
П п	: P p (پ)	Ҳ ҳ	: H h (ح, ه)
Р р	: R r (ر)		

Bugünkü Özbek Alfabeti'nde 33 harf, 2 işaret vardır. Harflerden 7 si (6 +1) ünlü harf, 26 sı ünsüz harftir.

A. ÜNLÜ HARFLER:

A a : (A a / Æ æ)	И и : (İ i / I ı)
О о : (Å å / Â â)	У у : (U u / Ü ü)
Е е / Э э : (E e)	Ў ў : (O o / Ö ö)

Ünlü harfler 6 (+1) tanedir. Bu altı harf 10 ünlüyü ifade ettiği için yetersizdir. Bunu telâfî etmek için kalın ve ince ünsüz harfler vardır. Bu harfler, kalın ünsüzlerin yanında kalın; ince ünsüzlerin yanında ince telaffuz edilirler.

1) A a : (A a / Æ æ)

Kalın ünsüzlerin (к, ғ, х) (k, ğ, h) yanında Türkiye Türkçesi'ndeki "a" gibi telâffuz edilir.

халқ : halk : *halk*

ғани : ğani : *zengin*

қанот : qanât : *kanat*

қарға : qarĝa : *karga*

қарши : qarşı : *karşı*

Diğer ünsüzlerin yanında Türkiye Türkçesi'ndeki "e" ile "a" arasında, "e" den daha açık ve geniş telâffuz edilir (æ). Bunu her yerde "a" olarak gösterdik.

зафар : zafar (zæfær) : *zafer*

дарвиш : darviş (dærviş) : *derviş*

санамоқ : sanamâk (sænæmâk) : *saymak*

тафаккур : tafakkür (tæfækkür) : *tefekür*

2) О о : (Å å / Â â)

Geniş, çok açık ve biraz yuvarlak bir ünlüdür. "o" ya benzer uzunca bir "a" sesini verir. Arapça ve Farsça'dan

geçen kelimelerdeki uzun "a" lar bu harfle gösterilir. Özbekler buna "tolik a" diyorlar. Bunu biz "â" şeklinde gösterdik.

ОСОН : âsân : *kolay*
СОЛИХ : sâlih : *sâlih*
ОСМОН : âsmân : *gök*

Türkçe kelimelerdeki bazı "a" lar ve "-mak" ekinin "a" sı da bu harfle gösterilir. Bu ses yalnız Özbek Türkçesi'nde vardır.

ЁҒОЧ : yâğâç : *ağaç*
ТОМЧИ : tâmçi : *damla*
ТОПМОҚ : tâpmâk : *bulmak*

Rusça'dan geçen kelimelerde "o" okunur.

ДОКТОР : doktor : *doktor*
ТУРКОЛОГ : türkolog : *türkolog*
КАЛОРИФЕР : kalorifer : *kalorifer*

3) Е е / Э э : (Е е)

Türkiye Türkçesi'ndeki "e" ile "i" arasında telâffuz edilir. Sadece ilk hecelerde vardır. Avrupa dillerinden alınma kelimelerde diğer hecelerde de olabilir. Biz buna "kapalı e" diyoruz. Özbekler "yapık e" diyorlar. Bunu "e" olarak gösterdik.

КЕЧА : keça : *gece, dün*
КЕЛИН : kelin : *gelin*
КЕТМОҚ : ketmâk : *gitmek*

Bu harf kelimenin başında olduğu zaman "ye" okunur.

ЕР : yer : *yer*
ЕЛ : yel : *rüzgâr*
ЕЛКА : yelka : *omuz*

Kelime başlarında "e" okunması için "э" şeklinde yazılır.

эса : esa : *ise*

элчи : elçi : *elçi*

эрталаб : ertalab : *sabahleyin*

4) И и : (İ i / I ı)

Kalın ünsüzlerin (к, Ғ, х) (k, ğ, h) yanında "ı" okunur.

хирқа : hırka : *hırka*

қирғиз : kırğız : *kırgız*

хилма-хил : hılma - hıl : *türlü türlü*

Diğer harflerin yanında "i" okunur.

тил : til : *til*

илик : ilik : *ilik*

йигит : yigit : *yığit*

5) Ў ў : (O o / Ö ö)

Kalın ünsüzlerin (к, Ғ, х) (k, ğ, h) yanında "o" okunur.

қўй : qoy : *koyun*

ғўза : ğoza : *pamuk bitkisi*

хўраз : horaz : *horoz*

қўшимча : qoşimça : *ek*

İnce ünsüzlerin (к, г, х) (k, g, h) yanında "ö" okunur.

гўзал : gözal : *güzel*

хўкуз : höküz : *öküz*

кўнгил : köngil : *gönül*

Diğer ünsüzlerin yanında "o" da, "ö" de okunabilir.

ўт : ot : *ateş*

тўшак : töşak : *döşek*

жўналиш : cönaliş : *yöneliş*

6) У у : (U u / Ü ü)

Kalın ünsüzlerin (к, ғ, х) (k, ğ, h) yanında "u" okunur.

қуш : kuş : *kuş*

ғурур : ğurur : *gurur*

хурсанд : hursand : *memnun*

İnce ünsüzlerin (к, г, х) (k, g, h) yanında "ü" okunur.

кул : kü^l : *kül*

гуноҳ : günâ^h : *günah*

хуркмоқ : hürkmâ^k : *ürkmek*

Diğer ünsüzlerin yanında "u" veya "ü" okunabilir.

бунча : bunça : *bunca*

шундай : şunday : *şunun gibi*

мукаммал : mükammal : *mükemmel*

B. ÜNSÜZ HARFLER

Б б	:(B b)	Р р	:(R r)
В в	:(V v)	С с	:(S s)
Г г	:(G g)	Т т	:(T t)
Д д	:(D d)	Ф ф	:(F f)
Ё ё	:(Yâ)	Х х	:(<u>H</u> h)
Ж ж	:(C c)	Ц ц	:(T s)
З з	:(Z z)	Ч ч	:(Ç ç)
Й й	:(Y y)	Ш ш	:(Ş ş)
К к	:(K k)	Ю ю	:(Yu/yü)
Л л	:(L l)	Я я	:(Ya)
М м	:(M m)	Қ қ	:(<u>K</u> k)
Н н	:(N n)	Ғ ғ	:(Ğ ğ)
П п	:(P p)	Х х	:(H h)

Ünsüz harfler 26 tanedir. Bunlardan 3 tanesi kalın, 3 tanesi ince, 4 tanesi de birleşik harftir. Diğer 16 harf yanındaki ünlüye göre kalın veya ince okunabilir. "C" harfi Rusça kelimelerde ve bazı Farsça kelimelerde "j" okunur.

a. Kalın Ünsüzler:

1) Қ қ : (K k) (ق)

Osmanlıca'daki "kaf" (ق) ın karşılığıdır. Türkiye Türkçesi'ndeki "k" dan daha kalındır. Gırtlığa yakın telâfuz edilir. Bu harfi "k" şeklinde gösterdik.

қайық : қайық : *kayık*
қаерда : қayerda : *nerede*
чақирмоқ : қақирмақ : *çağırmaq*

2) Ғ ғ : (Ğ ğ) (غ)

Osmanlıca'daki "gayın" (غ) in karşılığıdır. Türkiye Türkçesi'ndeki "ğ" den daha kalındır. Gırtlığa yakın telâffuz edilir. Bunu "ğ" şeklinde gösterdik.

ғариб : ғarib : *garib*
ғурурли : ғururli : *gururlu*
шуғулланмоқ : ғуғullanмақ : *meşgul olmak*

3) Х х : (H h) (خ)

Osmanlıca'daki "hı" (خ) nin karşılığıdır. "K" ile "h" arasında, gırtlaktan çıkan, kalın, hırıltılı bir harftir. Bugünkü Latin Alfabeti'nde gösterilmeyen bu sese Anadolu şivelelerinde çok sık rastlanır. Bu harfi "h" şeklinde gösterdik.

яхши : хahşi : *iyi*
хўраз : хoraz : *horoz*
хунук : хunük : *çirkin*

b. İnce Ünsüzler

1) К к : (K k) (ك)

Osmanlıca'daki "kef" (ك) in karşılığıdır. İnce bir "k" sesini verir.

икки : кiki : *iki*
кичик : кiçik : *küçük*
кулмоқ : кülмақ : *gülmek*

2) Г г : (G g) (ɟ)

Osmanlıca'daki "gef" (ɟ) in karşılığıdır. İnce bir "g" sesini verir.

Гил : gil : *kil, toprak*

Гилос : gilâs : *kiraz*

Йигит : yigit : *yiğit*

Гулзор : gûlzâr : *gûl bahçesi*

3) Х х : (H h) (ɣ , ɣ̣)

Osmanlıcadaki "he" (ɣ) nin karşılığıdır. İnce bir "h" sesini verir.

хам : ham : *de, dahi*

ҳикоя : hikâya : *hikâye*

ҳукумат : hükûmat : *hükümet*

c. Birleşik Harfler:

1) НГ : (ng) (ɟ̣)

Osmanlıca'da "kef" (ɟ̣) veya "kef" üzerine üç nokta konarak gösterilen, "n" ile "g" arasında, genizden çıkan nazal bir "n" sesidir. Özbekçe'de "ng" olarak yazılır ve tek ses olarak okunur. Kelime başında bulunmaz. Bugünkü Latin Alfabeti'nde gösterilmeyen bu sese, Anadolu şivelerinde çok sık rastlanır. Biz de "ng" şeklinde gösterdik.

ЎНГ : ong : *sağ*

ДЕНГИЗ : dengiz : *deniz*

ЯНГЛИШ : yangliš : *yanlış*

СИЗНИНГ : sizning : *sizin*

СИНГАРИ : singari : *gibi*

2) Ё ё : (Yâ)

"Й" (y) ile "о" (â) nın birleşik halidir. "Yâ" diye okunur.

ёки : yâki : *veya*

дарё : daryâ : *derya*

ёпмок : yâpmâk : *örtmek*

3) Я я : (Ya / Yæ)

"Й" (y) ile "а" (a) nın birleşik halidir. "Ya / Yæ" diye okunur.

яңги : yangi : *yeni*

ярим : yarim : *yarım*

ясамок : yasamâk : *yarımak*

4) Ю ю : (Yu / Yü)

"Й" (y) ile "у" (u/ü) nün birleşik halidir. "Yu / yü" diye okunur.

юрак : yürak : *yürek*

юқори : yuqâri : *yukarı*

юбормок : yubârmâk : *göndermek*

5) Ц ц : (Ts)

Türkiye Türkçesi'ndeki "t" ve "s" nin birleşik halidir. Rusça kelimelerde kullanılır.

цирк : tsirk : *sirk*

концерт : kontsert : *konser*

мотоциклет : mototsiklet : *motosiklet*

d. "С" Harfi (Ж ж) :

Türkçe kelimelerde "c" olarak okunur.

жун : cün : *yün*

жўжа : cöca : *civciv*

жавоб : cavâb : *cevap*

Rusça ve yabancı kelimelerde "j" nin karşılığıdır.

коллеж : kollej : *kolej*

мужда : müjda : *müjde*

метраж : metraj : *metraj*

C- İŞARETLER:

1. Kesme işareti (Ь ъ) :

Arapça asıllı kelimelerdeki "ayın" (ع) ve "hemze" (ء) yi göstermek için kullanılır.

шеър : şe'r : *şiiir*

қалъа : qal'a : *kale*

таъзир : ta'zir : *tâzir*

муъмин : mü'min : *mü'min*

машъала : maş'ala : *meş'ale*

2. Yumuşatma işareti (Ъ ѣ) :

Rusça kelimelerde kullanılır.

июль : iyul : *temmuz*

фильм : film : *filim*

пальто : palto : *palto*

медаль : medal : *madalya*

Февраль : fevral : *şubat*

İTALİK YAZI

İtalik yazıda bazı harfler normal yazılışlarından farklı yazılırlar. Bunlar aşağıda gösterilmiştir:

<u>N.</u>	<u>İtalik</u>	<u>Latin</u>
а	: <i>a</i>	: a
в	: <i>в</i>	: v
г	: <i>г</i>	: g
д	: <i>д</i>	: d
и	: <i>и</i>	: i / ı
й	: <i>й</i>	: y
л	: <i>л</i>	: l
м	: <i>м</i>	: m
п	: <i>п</i>	: p
т	: <i>т</i>	: t
ч	: <i>ч</i>	: ç
ш	: <i>ш</i>	: ş

ÖRNEKLER:

Бол ширин, болдан бола ширин.
Bâl şirin, baldan bâla şirin.
Bal tatlı, baldan çocuk tatlı.

Гапни кам сўзла, ишни кўп кўзла!
Gapni kam sözla, işni köp közla!
Sözü az söyle, işi çok gözle!

Ерга тушган гул булар, ўтга тушган кул булар.
Yerga tüşgan gül bular, otga tüşgan kül bular.
Yere düşen gül bulur, ateşe düşen kül bulur.

«Сизнинг «Замонлар, воқеалар, одамлар» рукни остида бераятган аҳборотингиз менда алоҳида қизиқиш туғдиради. Бошқа мақолалар ҳам қизиқарли. Қадимий қўрғонлар, ўрта асрга хос ажойиб меъморчилик обидалари, бизнинг кунларимизга довур бўёғи ўчмаган иншоотлар... Эски Тошкент сувратлари араб қишлоғини, икки қаватли бинолари эса хитой меъморчилигини эслатади. Миллий кийимлар ҳам ажойиб».

Sizning "Zamānlar, vāqealar, ādamlar" rükni āstida berayātgan aħbārātingiz menda alāhida kızıķış tuğdiradi. Bāşka maķālalar ham kızıķarli. Kadimiy korğānlar, orta asrga hās acāib me'mārçilik ābidalari, bizning künlarimizga dāvur boyāğı öçmagan inşāatlar... Eski Tāşkent suvratlari arab kışlāğını, ikki kavatli bināleri esa hitāy me'mārçiligini eslatadi. Milliy kiyimler ham acāyib.

Sizin "Zamanlar, olaylar, insanlar" başlığı altında vermekte olduğunuz haberler, bende hususî ilgi uyandırıyor. Başka makaleler de ilginç. Eskiye ait kaleler, ortaçağa has acaip mimarlık anıtları, bizim günlerimize kadar boyası solmayan binalar... Eski Taşkent resimleri Arap köyünü, iki katlı binaları ise Çin mimarlığını hatırlatıyor. Millî giyimler de acaip.

EL YAZISI:

İtalik yazı gibidir. Farklı olarak "d" (д) harfi Türkiye Türkçesindeki el yazısıyla yazılan "g" gibi (g) yazılır.

ÖRNEK:

Энди сизга ўзим хақиқда
ёзсам, мен 22 ёшдаман,
Самарқанддаги Тиждорат
коллежанда ўқийман.

Худода шукр ота - онам,
ака - укаларим бор.

Отани ўртин мактабда
тарихдан дарс беради.
Онани тиккувчи бўлиб
ишлайди. Акаликкуриминда
мухандис. Опаларим
ўртин мактабда ўқитувчи.

Энди сизга ўзим ҳақимда ёзсам, мен 22 ёшдаман, Жамарқанддаги тижарат колле-жиди ўқийман. Худога шукр ота-онам, ака-укаларим бор.

Отам ўрта мактабда тарихдан дарс беради. Онам тикувчи бўлиб ишлайди. Акам қурилишда муҳандис. Опаларим ўрта мактабда ўқитувчи.

Endi sizga özüm hakkında yazsam, men 22 yaşdaman, Camarkanddagi ticarat kollejida oқiyman. Hudāga şükür ātānam, aka-ükalarım bār.

Ātam orta maktabda tarihdan dars beradi. Ānam tiküvçü bolib işlaydi. Akam kurlışda mühendis. Āpalarım orta maktabda oқituvçü.

Şimdi size kendim hakkında yazarsam, ben 22 yaşındayım, Semerkand'daki ticaret kolejinde okuyorum. Allah'a şükür ana-babam, ağabey ve kardeşlerim var.

Babam ortaokulda tarihten ders veriyor. Anam dikici (terzi) olup çalışıyor. Ağabeyim inşaatda mühendis. Ablalarım ortaokulda öğretmen.

(İzâmiddin Racaboğlı, 19.5.1992, Samarkand)

OKUMA ÖRNEKLERİ:

Меҳрибон ва ёрлақувчи аллоҳнинг номи билан

Жон қуши ўз сирларини баён қилишга киришар экан, уни тангрига мадҳия ўқиш билан бошлайди. Чунки тангри барча мавжудотларнинг яратувчисидир. У мангу барҳаёт бўлиб, ундан бошқа ҳамма нарсалар ўткинчидир.

Яратувчи қудратли қалами билан оламни аниқ бир режа остида бунёд қилди. У тўққиз фалакни айланувчи қилиб яратди ва бунинг сирини тушунишда идрокни ожиз этди.

(Алишер Навоий, Лисонут Тайр, насрий байон)

Mehribân va yârlaқuvçî allâhning nâmi bilan.

Cân kuşî öz sırlarını bayân kılışğa kirişar ekan, uni tangriga madhiya okış bilan başlaydi. Çünki tangri barça mavcudâtlarning yaratuvçisidir. U mangü barhayât bolib, undan başқа hamma narsalar ötkinçidir.

Yaratuvçî kudratli kalami bilan âlamni anıқ bir reca âstida bünyâd kıldı. U tokkız falakni aylanüvçî kilib yaratdi va buning sirini tüşünişda idrâkni âciz etdi.

Şefkat gösterici ve affedici Allah'ın adıyla.

Can kuşu kendi sırlarını beyan etmeye girişirken, onu Tanrı'ya medhiye okuma ile başlıyor. Çünkü, Tanrı bütün varlıkların yaratıcısıdır. O ebedî hayatta olup, ondan başka bütün nesnelere geçicidir.

Yaratıcı, kudretli kalemi ile alemi doğru bir plan altında binâ eyledi. O, dokuz feleği dönücü kılıp yarattı ve bunun sırrını anlamakta idraki aciz etti.

(Alişer Navâiy, Lisânüt Tayr – Kuş Tili, nasriy bayân, s.268)

УЧРАШУВ

Ассалому алайкум!

Хуш келибсиз! Қалайсиз, яхшимисиз?
Кайфиятингиз қандай? Сағлиғингиз қандай?
Худога шукур ҳаммаси яхши, сиз
ўзингиз қалайсиз?

Раҳмат, яхшиман. Сизни кўрганимдан
хурсандман. Анчадан бери кам кўринасиз.
Сизни кўрмаганимга ҳам анча бўлди.
Ишлар қалай? Нима янгиликлар вор?
Болалар қандай?

UÇRAŞUV

Assalâmu alayküm!

Huş kelibsiz! Qalaysiz, yahşimisiz? Kayfiyatingiz
kanday? Sağlığingiz kanday?

Hudâga şükür hammasi yahşi, siz özingiz kalaysiz?

Rahmet, yahşiman. Sizni körganimdan hursandman.
Ançadan beri kam körinasiz.

Sizni körmaganimga ham ança boldi. İşlar kalay? Nima
yangiliklar var? Bâlalar kanday?

KARŞILAŞMA

Esselâmu aleyküm!

*Hoş gelmişsiniz! Nasılsınız, iyimisiniz? Keyfiyetiniz
nasıl? Sağlığınız nasıl?*

Allaha şükür hepsi iyi, siz kendiniz nasılsınız?

*Teşekkür ederim, iyiyim. Sizi gördüğümde
memnunum. Uzun zamandan beri az görünüyorsunuz.*

*Sizi görmediğime de epey zaman oldu. İşler nasıl? Ne
yenilikler var? Çocuklar nasıl?*

ТАНИШУВ

Келинг, танишайлик. Исмингиз нима?
Менинг исмим Амонуллоҳ.
Фамилиянгизни билишга рухсат этинг.
Фамилиям Маҳдум.
Сиз билан танишганимдан жуда
хурсандман.

Сизга укамни таништиришга рухсат
беринг: Укамнинг исми Асъадуллоҳ.

Марҳамат қилиб мени отангиз билан
таништириб қўйинг.

TANIŞUV

Keling, tanışaylik. İsmingiz nima?
Mening ismim Amânullâh.
Familiyangizni bilişga ruhsat eting.
Familiyam Maḥdum.
Siz bilan tanışanimdan cüda hursandman.
Sizga ükamni tanıştırişga ruhsat bering: Ükamning ismi
As'adullâh.
Marhamat kılib meni âtangiz bilan tanıştirib koying.

TANIŞMA

*Gelin tanışalım. İsminiz ne?
Benim ismim Emânullah.
Soyadınızı öğrenmeye müsaade edin.
Soyadım Mahdum.
Sizinle tanıştığımdan çok memnunum.
Size oğlan kardeşimi tanıştırmaya izin verin:
Kardeşimin ismi Es'adullah.
Lütfedip beni babanızla tanıştırın.*

هر بىر مۇسلمان نىنگ اىكنچى بىر مۇسلمانده آلتىتەحقى باردور:

- ۱- اوچراشگنده سلاملاشيش .
- ۲- مهمانگه چقىرسه باريش .
- ۳- مصلحت سوراسه ، نصيحت بيلان مصلحت بيريش .
- ۴- عكسريب الله گه حمد ايتسه ، اونگه جواب ايتيش .
- ۵- كسل بولسه باريب كوريش .
- ۶- وفات ايتسه دفن مراسميده قتناشيش .

Хар бир мусулмоннинг иккинчи бир мусулмонда олтига ҳақи бордур:

1. Учрашганда саломлашиш. 2. Меҳмонга чақирса, бариш. 3. Маслаҳат сўраса, насиҳат билан маслаҳат бериш. 4. Аксириб Аллоҳга ҳамд айтса, унга жавоб айтиш. 5. Касал бўлса бориб кўриш. 6. Вафот этса, дафн маросимида қатнашиш.

Har bir müsülmanning ikkinçi bir müsülmânda âltita haqı bârdur:

1. Uçraşganda salâmlaşış. 2. Mehmânga çağırsa, bâriş. 3. Maslahat sorasa, nasihat bilan maslahat beriş. 4. Aksirib Allâhga hamd aytsa, unga cavâb aytiş. 5. Kasal bolsa bârib kôriş. 6. Vafât etsa, dafn marâsimida katnaşış.

Her bir Müslümanın ikinci bir Müslümanda altı tane hakkı vardır:

1. Karşılaştığında selâm vermek. 2. Misafirliğe çağırırsa gitmek. 3. Tavsiye isterse iyilikle tavsiye etmek. 4. Aksırıp Allaha hamd ederse, ona cevap vermek. 5. Hasta olursa gidip görmek. 6. Vefat ederse defin merasiminde bulunmak.

Кечирасиз, Навоий номидаги давлат кутубхонаси қаердалигини билмайсизми?

Биламан. Мен ҳам шу ёққа боряпман. Юринг, бирга борамиз.

Кутубхонага қандай қилиб аъзо бўлиш мумкин? Айтиб беролмайсизми?

Бу қийин эмас. Паспортингизни кўрсатсангиз, сизни аъзо қиладилар... Мана, кутубхонага ҳам етиб келдик.

Мени кутубхонангизга аъзоликка қабул қилсангиз?

Ҳужжатингиз борми?

Ҳа, мана паспортим.

Қайси тилдаги китобларни ўқимоқчисиз?

Рус ва ўзбек тилидаги китобларни.

Сиз кўпроқ қандай асарларга қизиқасиз?

Мен кўпроқ бадиий асарларга қизиқаман.

Keçirasiz, Navoiy nomidagi davlat kütübhanasi qayerdaligini bilmaysizmi?

Bilaman. Men ham şu yakkā baryapman. Yuring, birga baramiz.

Kütübhanaga qanday kilib a'zā bolish mümkin? Aytib beralmaysizmi?

Bu qiyin emas. Pasportingizni körsatsangiz, sizni a'zā qiladilar... Mana, kütübhanaga ham yetib keldik.

Meni kütübhanangizga a'zālikka kabul qilsangiz?

Huccatingiz barmi?

Ha, mana pasportim.

Qaysi tildagi kitablarni oqimåqçisiz?

Rus va özbek tilidagi kitablarni.

Siz köpråk qanday asarlarga qızıkasiz?

Men köpråk badiiy asarlarga qızıkaman.

كچيره سيز، نوائي ناميده گي دولت كتبخانه سي قايرده لكيني
بيلميسيزمي؟

بيله من. من هم شو ياققه بارياپمن. يورينگ بيرگه باره ميز.
كتبخانه گه قنداي قليب اعضي بوليش ممكن؟ ايتيب بيرالمائيسيزمي؟
بو قيبين ايماس. پاسپورتينگيزني كورستسه نگيز، سيزني اعضي
قيلاديلر... مانا كتبخانه گه هم يتيب كلديك.

مني كتبخانه نگيزگه اعضي ليككه قبول قيلسه نگيز.
حجتينگيز بارمي؟

ها. مانا پاسپورتيم.

قيسي تيلده گي كتابلرني اوقيماقچيسيز؟

روس و اوزبك تيلده گي كتابلرني.

سيز كوپراق قانداي اثرلرگه قيزيقه سيز؟

من كوپراق بدئي اثرلرگه قيزيقامن.

*Affedersiniz, Nevâî adındaki devlet kütüphanesinin ne-
rede olduğunu biliyor musunuz?*

*Biliyorum. Ben de o tarafa gidiyorum. Yürüyün birlikte
gideriz.*

*Kütüphaneye ne yapıp üye olmak mümkün?
Söyleyebilirmisiniz?*

*Bu zor değil. Pasaportunuzu gösterirseniz sizi üye
yaparlar... İşte kütüphaneye de geldik.*

Beni kütüphanenize üyeliğe kabul etseniz.

Belgeniz var mı?

Evet. İşte pasaportum.

Hangi dildeki kitapları okumak istiyorsunuz?

Rus ve Özbek dilindeki kitapları.

Siz daha çok ne gibi eserlere ilgi duyuyorsunuz?

Ben daha çok bedîî eserlere ilgi duyuyorum.

II. GRAMER

ÖZBEKÇE İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI:

1. Türkiye Türkçesinde ince "g" ile başlayan kelimeler Özbekçe'de ince "k" ile başlar.

кўз : köz : *göz*

келин : kelin : *gelin*

кетмоқ : ketmâk : *gitmek*

кулмоқ : külmâk : *gülmek*

2. Özbekçe'de, bazı kelimelerde kuzey şivelerinin etkisiyle "y" sesi "c" ye dönüşür.

жўн : cön : *yön*

жун : cün : *yün*

ажралмоқ : acralmâk : *ayrılmak*

3. Türkiye Türkçesi'nde kelime başlarındaki "d" ler, Özbekçe'de –Eski Türkçe'de olduğu gibi– "t" olarak devam eder.

тил : til : *dil*

тун : tün : *dün (gece)*

тўғри : toğri : *doğru*

томоқ : tãmâk : *damak*

Bazı kelimeler Türkiye Türkçesi'ndeki gibidir.

демоқ : demâk : *demek*

денгиз : dengiz : *deniz*

4. Türkiye Türkçesi'ndeki "v" Özbekçe'de aşağıdaki kelimelerde "b" ye dönüşür:

бор : bår : *var*
бермоқ : bermåq : *vermek*
бормоқ : bårmaq : *varmak*

Ayrıca "olmak" kelimesi, bütün Kuzeydoğu Türkçeleri'nde "bolmak" şeklindedir.

бўлмоқ : bolmaq : *olmak*

5. Baştaki "b" ler Özbekçe'de, eğer kelime içinde "n" varsa, "m" ye dönüşür.

мен : men : *ben*
мунинг : muning : *bunun*
мундай : munday : *bunun gibi*

6. Türkiye Türkçesi'nde Türkçe asıllı kelimelerde ve eklerde bulunan "c" sesi, Özbekçe'de "ç" dir.

аччиқ : aççıq : *acı*
йўлчи : yolçi : *yolcu*
темирчи : temirçi : *demirci*

7. Özbekçe'de eklerin çoğunlukla yalnız ince ve düz şekilleri vardır. Bu durum büyük ve küçük ünlü uyumunu bozar. Ancak, ağızların pek çoğunda ve konuşma dilinde çoğunlukla uyum vardır.

уйга : üyga : *eve*
бўлди : boldi : *oldu*
бошнинг : başning : *başın*
борамиз : baramiz : *varıyoruz.*

8. Mastar eki "mak" ın sadece kalın şekli "måk" vardır.

кирмоқ : kirmaq : *girmek*
топмоқ : tåpmaq : *bulmak*
юрмоқ : yürmaq : *yürüme*

9. Geniş zaman olumsuz eki olan "-mez/-maz" daima "-mas" şeklindedir.

билмас : bilmas : *bilmez*

кўрмас : kōrmas : *görmez*

боқмас : bāqmas : *bakmaz*

10. Türkiye Türkçesinde "d" ve "t" ile başlayabilen eklerin Özbekçe'de sadece "d" li şekilleri vardır.

бошда : bāşda : *başta*

тошдан : tāşdan : *taştan*

йўқдир : yoқdir : *yoktur*

11. Arapça ve Farsça'dan geçen kelimelerdeki "uzun a"lar, Özbekçe'de "o" ile gösterilir. Biz bunu "â" şeklinde gösterdik.

осон : âsân : *kolay*

инсон : insân : *insan*

камол : kamâl : *kemâl*

Ancak, Özbekçe'de Türkçe asıllı kelimelerde de "â" sesi vardır.

бош : bāş : *baş*

қош : qâş : *kaş*

топмоқ : tåpmåq : *bulmak*

12. Özbekçe'de bazı sayılarda harflerde ikizleşme görülür.

етти : yetti : *yedi*

ўттиз : ottiz : *otuz*

саккиз : sakkiz : *sekiz*

YAPIM EKLERİ

Özbek Türkçesindeki yapım ekleri, büyük bir çoğunlukla, Türkiye Türkçesindekilerle aynıdır. Ancak bazılarında küçük ses farklılıkları vardır.

1. İçinde "c" sesi bulunan "-ci, -cilik, -nci" gibi ekler Özbek Türkçesi'nde "ç" lidir.

тилчи : tilçi : *dilci*

йўлчи : yolçi : *yolcu*

еттинчи : yettinçi : *yedinci*

ўқитувчи : okıtuvçi : *okutucu*

темирчилик : temirçilik : *demircilik*

2. Türkiye Türkçesi'nde yuvarlak şekilleri de bulunan "-luk, -lu, -çu" gibi eklerin Özbekçe'de sadece "-lik, -li, -çi" gibi düz şekilleri vardır.

кўзли : közli : *gözlü*

сўзсиз : sözsiz : *sözsüz*

кўплик : köplik : *çokluk*

учинчи : üçinçi : *üçüncü*

йўқчилик : yoқçilik : *fakirlik*

3. Arapçadan gelen mensubiyet eki "-î", Özbek Türkçesinde "-iy/-ıy" şeklindedir.

синфий : sinfiy : *sınıfsal*

ҳусусий : hususiy : *hususî*

ҳуқуқий : huқuқıy : *hukukî*

4. Benzerlik için iki ayrı ek kullanılır: Nitelik gösteren "-day / -dek" ve nicelik gösteren "-ça". Her iki ek de sık kullanılır.

муздек : muzdek : *buz gibi*

қўйдай : koyday : *koyun gibi*

мундай : *munday* : *bunun gibi*
европача : *evropaça* : *Avrupaya benzer*
одатдагича : *âdatdagıça* : *âdet olduğu üzere*

Шундай кўкатларни ейиш жуда фойдали.
Şunday kökatlarni yeuiş cüda faydali.
Şunun gibi yeşillikleri yemek çok faydalı.

Октябрь инқилобидан сўнг ўзбек шаҳар ва қишлоқларида европача гийимлар ҳам расм бўла бошлади.

Oktyabr inqılâbıdan song özbek şahar va kışlâqlarida yevropaça giyimlar ham rasm bola başladı.

Ekim devriminden sonra Özbek şehir ve köylerinde Avrupa'ya benzer giyimler de adet olmaya başladı.

5. Fiil köküne getirilen "**-gali**" eki "**-mak için**" mânâsını verir.

олгали : *âlgali* : *almak için*
ўкигали : *okıgali* : *okumak için*
бергали : *bergali* : *vermek için*

Китоб олгали кутубхонага бордим.
Kitâb âlgali kütübhanaga bardim.
Kitap almak için kütüphaneye vardım.

6. Fiil köküne getirilen "**-günça**" eki zaman bildirir, "**-insaya kadar**" manasını verir.

қилгунча : *kılgünça* : *kılinsaya kadar*
келгунча : *kelgünça* : *gelinceye kadar*
боргунча : *bârgünça* : *varinsaya kadar*

Оч эдим, қорним тўйгунча едим.
Аç edim, *qârnim toygünça yedim.*

Aç idim, karnım doyuncaya kadar yedim.

Михражон подшо шахрига етгунча
тўхтамай юрдик.

Mihracan padişahın şehrine varıncaya kadar durmadan

yürüdük.

Bunun olumsuz şekli "-may" eki ile yapılır.

қилмай : қилмай : *kılmadan*

келмай : келмай : *gelmeden*

бормай : бармай : *varmadan*

Дарахтнинг шоҳлари орасида ун чиқор-
май, қимирламай қароқчиларни мушоҳада
қилиб ўтирди.

Darahtning şahları arasında ün çıkarmay, kıyırlamay
karakçılarni müşahada kılib otırdı.

Ağacın dalları arasında ses çıkarmadan, kimildamadan
hırsızları gözleyip oturdu.

7. Fiil köküne getirilen "-gaç" eki zaman bildirir,
"-dikten sonra" manasını verir.

кўргач : көргаç : *gördükten sonra*

боргач : баргаç : *vardıktan sonra*

қизигач : қизигаç : *kızdıktan sonra*

Ёғ қизигач, пиёз билан гўшт қавурилади.

Yağ kızigaç, piyâz bilan göşt kavurıladı.

Yağ kızdıktan sonra, soğan ile et kavrulur.

8. "-(i)ş" ortaklık eki öznenin çokluğunu göstermek
için de kullanılır.

ўқишар : оқишар : *okurlar*

Бўлишган : *bolishgan* : *olmuşlar*
келишади : *kelişadi* : *gelecekler*

Оиламизнинг барча аъзолари отам билан менга раҳмат айтиб, паловни иштаҳа билан ейишади.

Ailamizning barça a'zaları âtam bilan menga rahmat aytib, palâvni iştaha bilan yeyişadi.

Ailemizin bütün üyeleri babamla bana teşekkür edip, pilavı iştahla yerler.

9. Sıfatlara eklenen "-râk" eki "daha" anlamını verir, üstünlük derecesini kazandırır.

яхшироқ : *yağşirâk* : *daha iyi*

каттароқ : *kattarâk* : *daha büyük*

чиройлироқ : *çirâylirâk* : *daha güzel*

Бу хона бошқа хоналардан каттароқ ва ғароиброқ эди.

Bu hâna başka hânalardan kattarâk va ğarâibrâk edi.

Bu oda, başka odalardan daha büyük ve daha acâip idi.

A. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER

1) -(a)y-

оз : *âz* : *az*

озаймоқ : *âzaymâk* : *azalmak*

Ариқнинг суви озайди.

Arıknın suyu âzaydı.

Arkın suyu azaldı.

Бағда мевалар озайган вақти.

Bağda mevalar âzaygan vakti.
Bağda meyvaların azaldığı vakit.

кўп : көр : *çok*
кўпаймоқ : көраумақ : *çoğalmak*
Чорва молларининг сони кўпайди.
Çarva mallarining sâni köpaydi.
Dört ayaklı malların (koyun ve sığırlar) sayısı çoğaldı.

қора : қара : *kara (siyah)*
қораймоқ : қарамақ : *kararmak*
Кун қорайди. Күн қарайди. *Gün karardı.*
Ингичка қошлари янада қорайиб
кўринади.
İngiçka қaşları yanada қarayib körinadi.
İncecik kaşları yine de kararıp görünüyordu.

2) -r-

эски : eski : *eski*
эскирмоқ : eskirmақ : *eskimek*
Жамилаханнинг егнида анча эскирган
кўкиш кўйлак борди.
Camilahanning yegnida ança eskirgan kökiş köylak
bardı.
*Cemile hanımın kolunda uzun zamandır eskimiş ma-
vimsi gömlek vardı.*

қисқа : қисқа : *kısa*
қисқармоқ : қисқармақ : *kısalmaq*
Кун тик келиб соя қисқарди.
Күн тик келиб сая қисқарди.
Gün dik gelip, gölge kısaldı.

Ёзда тун қисқаради, қишда кун қисқаради.

Yâzda tün qısqaradi, qışda kün qısqaradi.

Yazda gece kısılır, kışda gün kısılır.

3) -а-

от : ât : *ad (isim)*

атамоқ : atamâq : *ad vermek, adlandırmak*

Юсуфбек Кумушни "фаришта" деб атамоққа ҳам ҳозир эди.

Yusufbek Kümüşni "farişta" deb atamâqқа ham hâzir edi.

Yusuf bey, Gümüş'ü "ferişte" diye adlandırmaya da hazır idi.

"Тешабай" деб аталган киши, Фосих Афанди билан нима ҳақидадир гаплашиб турган эди.

"Teşabay" deb atalgan kişi, Fâsîh Afandi bilan nima haqıdadir gaplaşib turgan edi.

"Teşabay" diye adlandırılan kişi, Fâsîh Efendi ile —ne hakkında— konuşup durmuş idi.

жўн : cön : *yön*

жўнамоқ : cönamâq : *yönelmek*

Йўлчи отга миниб аравани гумбирлатиб жўнади.

Yolçi âtga minib, aravani gümbirlatib cönadi.

Yolcu ata binip, arabayı gümbürdetip yöneldi.

Сахар туриб қишлакқа жўнайман.
Sahar turib қишлакқа cönaуman.
Sabah kalkıp köye yöneleceğim.

4) -i- / -ı-

тинч : tinç : *dinç*
тинчимоқ : tinçimâk : *dinçleşmek, huzur bulmak*
"Хат келганда тинчир жон,
Хат жуда азиз меҳмон."
"Hat kelganda tinçir cân,
Hat cüda aziz mehmân."
"*Mektup geldiğinde can dinçleşir,*
Mektup çok aziz bir misafirdir."

5) -(ı)k- / -(i)k-

йўл : yol : *yol*
йўлиқмоқ : yolıkmâk : *yolda rastlamak*
Ишдан сўнг директорга йўлиқдим.
İşdan song direktörga yolıkdım.
İşten sonra yolda müdüre rastladım.

"Йўл қувлаган хазинага йўлиқар; гап қувлаган бир балога йўлиқар."

"*Yol kuvlagan hazinega yolıkar; gap kuvlagan bir balâga yolıkar.*"

"*Yol kovalayan, yolda hazineye rastlar; laf kovalayan, bir belâ ile karşılaşır.*"

6) -la-

иш : İş : *iş*
ишламоқ : işlamâk : *işlemek, çalışmak*

У телефон ишлаётгани тўғрисида хабар қилди.

U, telefon işlayâtgani toğrisida habar kildi.

O, telefonun çalışmakta olduğu doğrultusunda haber verdi.

Чоп қўлим ишламайди.

Çap kolim işlamaydi.

Sol kolum çalışmıyor.

сўз : söz : söz

сўзламоқ : sözlamaқ : *söylemek*

Оз сўзла, кўп тингла!

Åz sözla, köp tingla!

Az söyle, çok dinle!

"Кўп билган оз сўзлар; оз сўзласа ҳам соз сўзлар."

"Köp bilgan åz sözlar; åz sözlasa ham sâz sözlar."

"Çok bilen az söyler; az söylese de iyi söyler."

яхши : yaḥşi : iyi

яхшиламоқ : yaḥşilamaқ : iyilemek

У сизни доим яхшилаб юради.

U sizi dâim yaḥşilab yüradi.

O sizi dâima iyileyib yürüyor.

"Бировни орқасидан ёмонлаш ўрнига яхшилаган маъқул."

"Birâvni arқasidan yâmânlaş örniga yaḥşilagan ma'қul."

"Birisini arkasından kötüleyiş yerine iyileyen makul."

7) -lan-

уй : üy : *ev*

уйланмоқ : *üylanmâk* : *evlenmek (erkekler için)*

Толибжоннинг икки ўғли уйланган.

Tâlibcânning ikki oğli üylangan.

Tâlibcân'in iki oğlu evlenmiş.

жон : cân : *can*

жонланмоқ : *cânlanmâk* : *canlanmak*

Баҳор, табиат жонланадиган фасл.

Bahâr, tabiat cânlanadigan fasl.

Bahar, tabiatın canlandığı mevsim.

8) -laş-

ғариб : ğarib : *garib, fakir*

ғариблашмоқ : *ĝariblaşmâk* : *fakirleşmek*

Тўпроқнинг таркиби ғариблашиб қолди.

Toprâkning tarkibi ĝariblaşib kâldi.

Toprağın terkibi fakirleşip kaldı.

яқин : yaqin : *yakın*

яқинлашмоқ : *yaqınlaşmâk* : *yakınlaşmak*

Шаҳарга яқинлашиб қолдик.

Şaharga yaqınlaşib kâldik.

Şehre yakınlaşıp kaldık.

B. FİLDEN FİİL YAPAN EKLER

1) -ar-

чиқмоқ : *çıkmaq* : *çıkmaq*

чиқармоқ : *çıkarmâk* : *çıkarmak*

Энди сизларни ҳовлига чиқараман.
Endi sizlarni hâvliga çıkaraman.
Şimdi sizleri avluya çıkaracağım..

2) -gaz- / -kaz- / -қaz-

кўрмоқ : körmâқ : *görmek*

кўргазмоқ : körgazmâқ : *göstermek*

Томоша килиш учун қўйилган нарсаларни сизга кўргазмоқчи эдим.

Tâmâşa қılış için қoyulgan narsalarni sizga körgazmâқçi edim.

Temâşa etmek için koyulan şeyleri size göstermek istiyordum.

ўтмоқ : ötmâқ : *geçmek*

ўтказмоқ : ötkazmâқ : *geçirtmek*

Металлар электрикни ва иссиқни яхши ўтказди.

Metallar elektrikni va ısıқlikni yaқşı ötkazadi.

Metaller elektriği ve ısıyı iyi geçirirler.

Машинани кўпрукдан ўтказдик.

Maşinani köprükdan ötkazdik.

Makinayı köprüden geçirdik.

У кечани кўнгли шод ўтказди.

U keçani köngli şâd ötkazdi.

O geceyi gönlü şâd geçirdi.

3) -giz- / -kiz-

юрмоқ : yürmâқ : *yürümek*

юргизмоқ : yürgizmâқ : *yürütmek*

Йўлчи отини секин юргизиб кетди.
Yolçi âtini sekin yürgizib ketdi.
Yolcu atını sakın yürütüp gitti.

кирмоқ : kirmâk : *girmek*
киргизмоқ : kirgizmâk : *girdirmek*
Болани ўқишга киргизди.
Bâlanı oқışga kirgizdi.
Çocuğu okula girdirdi.

4) -iz- / -iz-

эммоқ : emmâk : *emmek*
эмизмоқ : emizmâk : *emzirmek*
Эргашнинг онаси акамни эмизган.
Ergaşning ânasi akamni emizgan.
Ergaş'in anası ağabeyimi emzirmiş.

оқмоқ : âkmâk : *akmak*
оқитмоқ : âkizmâk : *akıtmak*
Кўз ёшини оқизмоқ истамади.
Köz yaşını âkizmâk istamadi.
Göz yaşını akıtmak istemedi.

5) -sat-

кўрмоқ : körmâk : *görmek*
кўрсатмоқ : körsatmâk : *göstermek*
Аҳмаджон дўстлигини кўрсатди.
Ahmadcân dostlığını körsatdi.
Ahmedcân dostluğunu gösterdi.

6) -dir-

минмоқ : minmâq : *binmek*

миндирмоқ : mindirmâq : *bindirmek*

Иложи бўлса эртага юк устига миндириб, шаҳарга олиб туриб қўй.

İlâci bolsa ertaga yük üstiga mindirib, şaharga âlib turib koy.

İmkânı varsa, yarın yük üstüne bindirip şehre âlip götürür.

қўймоқ : koymâq : *koymak*

қўйдирмоқ : koydirmâq : *koydurmak*

Дўсти Афандининг олдига овқат қўйдирди.

Dosti Afandi'ning âldiga âvқat koydirди.

Dostu, Efendi'nin önüne yemek koydurdu.

куймоқ : küymâq : *yanmak*

куйдирмоқ : küydirmâq : *yandırmak*

"Ер тўйдирар, ўт куйдирар."

"Yer toydirar, ot küydirar."

"Yer doyurur, ateş yandırır."

7) -ir-

пишмоқ : pişmaq : *pişmek*

пиширмоқ : pişirmâq : *pişirmek*

Гапни аввал Мурадова билан пишириб қўйган экансан-ку, нега менга илгарирок айтмадинг?

Gapni avval Muradova bilan pişirib koygan ekansan-kü, nega menga ilgarirâq aytmading?

Sözü önce Muradova ile pişirip koymuş imişsin de, niye bana daha önceden söylemedin?

қочмоқ : қаçмақ : *kaçmak*

қочирмоқ : қаçирмақ : *kaçırmak*

Султон сигирни қочириб келгандан кейин, томга қамиш босиши герак.

Sultân sigirni қаçirib kelgandan keyin, tâmga қamış bâsişi kerak.

Sultan, sığırı kaçırıp geldikten sonra, dama kamış basması gerek.

8) -(İ)I-

очмоқ : ачмақ : *açmak*

очилмоқ : ачилмақ : *açılmak*

Канал очилган куни эсингизда бор-ми?

Kanal açılğan küni esingizda bâr-mi?

Kanal açıldığı gün hatırlınızda var mı?

"Қинғир иш қирқ йилдан кейин ҳам очилади."

"Қınğır iş қırқ yıldan keyin ham açiladi."

"Eğri iş kırk yıldan sonra da ortaya çıkar."

экмоқ : екмақ : *ekmek*

экилмоқ : екилмақ : *ekilmek*

Арик буйига дарахт экилди.

Arқ boyıga daraһt ekildi.

Ark boyuna ağaç ekildi.

9) -(i)n-

киймоқ : киумақ : *giymek*

кийинмок : *kiyinmâk* : *giyinmek*

Ҳар доим яхши кийиниб кеккайиброк
юрадиган бу чиройли йигит Каримов эди.

Har dâim yaḥṣi kiyinib kekkaayibrâk yûradigan bu çirâyli yigit Karimov edi.

Her dâim iyi giyinip daha mağrur yürümekte olan bu yakışıklı genç, Kerimov idi.

күрмок : *körmâk* : *görmek*

күринмок : *körinmâk* : *görünmek*

Менинг ҳам болам одам бўлди, күзга
күринди.

Mening ham bâlam âdam boldi, közga körindi.

Benim de çocuğum adam oldu, göze göründü.

10) -r-

гапимок : *garimâk* : *konuşmak*

гапирмок : *garirmâk* : *konuşmak*

Сафаров кулди ва эртага қилинадиган
ишлар тўғрисида гапирди.

Safarov küldi va ertaga kılınadigan işlar toğrisida gapirdi.

Seferov güldü ve ertesi gün yapılacak işler doğrutusunda konuştu.

"Ўйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир!"

"Oynab gapirsang ham, oylab gapir!"

"Oynayıp konuşsan da, düşünüp konuş!"

11) -(i)ş-

йиғламок : *yığlamâk* : *ağlamak*

йиғлашмок : *yığlaşmâk* : *ağlaşmak*

Она бола узок йиғлашдилар.

Ана bāla uzāq yığlaşdilar.

Ana çocuk, uzun müddet ağlaştılar.

кўрмоқ : kōrmāq : görmek

кўришмоқ : kōrişmāq : görüşmek

Сиз билан анчадан бери кўришганимиз йўқ.

Siz bilan ançadan beri kōrişganimiz yok.

Sizinle uzun zamandan beri görüştüğümüz yok.

12) -(i)t-

ўқимоқ : oқimāq : okumak

ўқитмоқ : oқitmāq : okutmak

Чиқиб мактубни қўшнининг ўғли
Азимхонга ўқитди.

Çıķib maktubni kōşnining oғli Azimhānga oқitdi.

Çıķib mektubu, komşunun oғlu Azimhan'a okuttu.

юрмоқ : yürmāq : yürümek

юритмоқ : yüritmāq : yürütmek

Бу икки киши қоғозга михлангандек гап-сўзсуз савағич каламни қирр-қирр қоғоз устида юритиб турар эди.

Bu ikki kişi kâğāzga miħlangandek gap-sözsüz savağıç kalamni kırır-kırır kâğāz üstida yürütib turar edi.

Bu iki kişi kâğıda miħlanmış gibi laf-sözsüz kamyş kalemi kırır-kırır kağıt üstünde yürütüp durur idi.

C. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER:

1) -çan- / -çang-

иш : iş : iş

ишчан : işçan : işsever

Ишчан педагог Салима Бердиева, порлок келажакнинг меҳнатсевар, гайратли қурувчиларини тарбиялаб етиштирмоқда.

İşçan pedagog Salima Berdiyeva, parlak kelacakning mehnatsevar, gayratli quruvchilarini tarbiyalab yetishtirmoqda.

İşsever pedagog Selime Berdiyeva, parlak geleceğin çalışmayı seven, gayretli kurucularını eğitip yetiştirmekte.

2) -iş

кўк : kök : mavi

кўкиш : kökiş : mavimsi

ўртадаги ўжоқдан чиққан кўкиш тутун юқори кўтарилиб, ис босган қопқора шиплардан жой қидиради.

Ortadaki oçakdan çikқан kökiş tütün yukari kötarilib, is başgan kapkara şiplardan çay kıdıradi.

Ortadaki ocaktan çıkan mavimsi duman yukarı kaldırılıp, is basmış kapkara çatılardan yer arıyor.

3) -(İ)mtir

кўк : kök : mavi

кўкимтир : kökimtir : mavimsi

Салимбой, кўзларини ҳовлидаги турғин кўкимтир сувга тикиб ўйлади.

Salimbây, közlarini hâvlidagi turğın, kökimtir suvga tikib oyladi.

Selimbây, gözlerini avludaki durgun, mavimsi suya dikip düşündü.

D. KÜÇÜLTME EKLERİ

Türkiye Türkçesi'nden farklıdır.

1) -gina / -kina

оз : âz : *az*

озгина : âzgina : *azıcık*

Ховлининг кунботар томанида, харобаликдан озгина берида бир уй бор эди.

Hâvlining künbâtar tâmanida, harâbalikdan âzgina berida bir üy bâr edi.

Avlunun günbatan tarafında, harabelikten azıcık beride bir ev var idi.

2) -ça

куш : kuş : *kuş*

кушча : kuşça : *kuşçuk, kuşçağız*

ўғил : oğıl : *oğul*

ўғилча : oğılça : *oğulcuk*

Меним уч яшар ўғилчам бор.

Menim üç yaşar oğulçam bâr.

Benim sağ üç oğulcuğum var.

3) -çâk

қўзи : kozi : *kuzu*

қўзичоқ : қoziçâқ : *kuzucuk*

"Эй қўзичағим, сенга яхшилик қилишдан бўлак нијатим йўқ!" дебди.

"Ey қoziçâğim, senga yahşilik қılışdan bölak niyatim yok!" debdi.

"*Ey kuzuciğum, sana iyilik yapmaktan başka niyetim yok!*" demiş.

келин : kelin : *gelin*

келинчоқ : kelinçâқ : *gelinceğiz*

Бир қўшни келинчоқдан ўрганган эдим.

Bir қoşni kelinçâқdan örgangan edim.

Bir komşu gelinceğizden öğrenmiş idim.

4) -lâқ

той : tâу : *tay*

тойлоқ : tâулâқ : *küçük tay*

қиз : қız : *kız*

қизалок : қızalâқ : *küçük kız*

Уйимизда яна битта қизалок туғилди.

Üyümüzde yana bitta kızalâқ tuğildi.

Evimizde yine birtane küçük kız doğdu.

5) -tâу

кенжа : kенса : *oğul*

кенжатай : kенçatâу : *küçük oğul*

Кенжатаймиз ҳар кун йиғлаб қайтади.

Kенçatâуımız her kün yığlab қaytadi.

Küçük oğlumuz hergün ağlayıp geri dönüyor.

E. SAYILARA EKLENEN FARKLI EKLER

1) -ta

учта : üçta : üç tane

битта : bitta : bir tane

иккита : ikkita : iki tane

"Эр кишининг сўзи битта!"

"Er kişinin sözi bitta!"

"Er kişinin sözü bir tane!"

Мана, сиз битта ўзингиз ўттиз иккита машинага қарар эмишсиз.

Mana, siz bitta özingiz otuz ikkita maşinaga qarar emişsiz.

İşte, siz bir tek kendiniz, otuziki tane makinaya bakar imişsiniz.

Айланай болам, ўн битта бола кўрдик, ўни ўлиб битта сен қолдинг.

Aylanay bālam, on bitta bāla kördik, oni ölib bitta sen kālding.

Döneyim çocuğum, onbir tane çocuk gördük, onu ölüp bir tek sen kaldın.

2) -tadan

учтадан : üçtadan : üçer

ўнтадан : ontadan : onar

бештадан : beştanadan : beşer

Болаларга биттадан қалам, тўрттадан дафтар берилди.

B alalarga bittadan qalam, t rttadan daftar berildi.
Çocuklara birer kalem, d rder defter verildi.

3) -taça

 ntaça : **ontaça** : *on kadar*

 uztaça : **y ztaça** : *y z kadar*

 igirmataça : **yigirmataça** : *yirmi kadar*

Мажлисга юзтача киши қатнашди.

Maclisga y ztaça kişi qatnaşdi.

Meclise y z kadar kişi devamlı katıldı.

4) -lab

 nлаб : **onlab** : *onlarca*

юзлаб : **y zlab** : *y zlerce*

минглаб : **minglab** : *binlerce*

С л томанда  нлаб жангчиларнинг олдинга қараб югурганини к рди.

Sol t manda onlab canğcılarının  ldinga qarab y g rganini k rdi.

Sol tarafta onlarca cenğçinin  n ne bakıp koştuğunu g rd .

Т йга юзлаб меҳмонлар келишди.

Toygа y zlab mehm nlar kelişdi.

Ziyafete y zlerce misafir geldi

5) - v(i)

Биров : **bir v** : *biri*

иккови : **ikk vi** : *ikisi*

учовимиз : üçâvimiz : üçümüz

Растини айтсам, шу заманда гап-сўз қайнаб кетган, лекин бировнинг ҳам маъноси йўқ.

Rastini aytsam, şu zamanda gap-söz kaynab ketgan, lekin birâvning ham ma'nâsi yok.

Doğrusunu söylersem, şu zamanda laf-söz kaynayıp gitmiş, lâkin birinin de mânâsı yok.

Учови ҳам бирбиридан чиройли.

Üçâvi ham birbiridan çirâyli.

Üçü de birbirinden güzel.

6) -âvlân

учовлон : üçâvlân : üçü beraber

икковлон : ikkâvlân : ikisi beraber

тўртовлон : törtâvlân : dördü beraber

Учовлон бир эски мозорга кириб чўкка тушиб ўлтирдилар.

Üçâvlân bir eski mâzârga kirib çökka tüşib oltirdilar.

Üçü beraber bir eski mezara girip, diz çöküp oturdular.

7) -ala

учаласи : üçalasi : her üçü

учаламиз : üçalamiz : üçümüz birden

тўртталаси : törttalasi : dördü birden

Қовунларнинг тўртталаси ҳам ширин чиқди.

Qâvunlarning törttalasi ham şirin çıқdi.

Kavunların dördü de birden tatlı çıktı.

8) -alâvi

учалови : üçalâvi : üçü de

тўрталови : törtalâvi : dördü de

F. ÖZBEKÇE'DE KULLANILAN BAZI FARS-TACİK ASILLI EKLER

1) -hâna

обхона : âbhâna : *abdest alma yeri*

ошхона : âshâna : *mutfak, lokanta*

ишхона : işhâna : *işyeri*

босмахона : bâsmahâna : *basım yeri, matbaa*

Бу хонадоннинг ошхонаси бўлмагани учун бўлса керак, ҳалиги айвоннинг бир бурчагига ўчоқ қурилган.

Bu hånadanning âshånasi bolmagani uçun bolsa kerak, haligi ayvanning bir burçagiga oçâk kurulgan.

Bu evin mutfağı olmadığı için olsa gerek, avlunun bir köşesine ocak kurulmuş.

2) -nâma

ойнома : âynâma : *aylık yayın*

рўзнома : roznâma : *günlük yayın, gündem*

айбнома : aybnâma : *suçlama*

таклифнома : taklifnâma : *davetiye*

Буні эслатишдан мақсадимиз шуки,
рўзномаю ойномаларга келаси йил учун
абуна август ойидан бошланади.

Buni eslatışdan maқsadimiz şuki, avgust айидан
roznâmayu âynâmalarga kelasi yıl uçun abuna başlanadi.

*Bunu hatırlatmaktan maksadımız şu ki, günlük ve aylık
yaınlara gelecek yıl için abone ağustos ayından başlıyor.*

3) -kâr / kar / gar

заргар : zargar : *kuyumcu, sarraf*

бинокор : binâkâr : *kurucu*

ижодкор : icâdkâr : *icâd edici. mûcit*

пахтакор : pahtakâr : *patukçu*

"Менинг ватонимда туғилган инсон,
Табиий ижодкор бўлур, бегумон."

"Mening vatânimda tuğılğan insân,
Tabiiy icâdkâr bolur, begümân."

*"Benim vatanımda toğan insan,
Tabii icad edici olur, şüphesiz."*

"Зар қадрини заргар билади.

"Zar қadrini zargar biladi."

"Altın kıymetini sarraf bilir."

4) -kaş

дилкаш : dilkaş : *hoşsohbet*

ҳазилкаш : hazilkaş : *şakacı*

меҳнаткаш : mehnatkaş : *işçi*

Бойларнинг манфаатлари билан, меҳнат-кашларнинг манфаатлари бир-бирига зид эканини Йўлчига тушунтирди.

Bâylarning manfaatlari bilan, mehnatkaşlarning manfaatlari bir-biriga zıd ekanini Yolçiga tüşüntirdi.

Zenginlerin menfaatleri ile, işçilerin menfaatlerinin bir birine zıt olduğunu Yolcu' ya anlattı.

5) -şunâs

тилшунос : **tilşunâs** : *dilbilimci*

шаркшунос : **şarkşunâs** : *şarkiyatçı*

ҳуқуқшунос : **hukukşunâs** : *hukukçu*

Ҳуқуқшунослар, кўп вақтлардан бари жиноятларни келтириб чиқарувчи сабабларни ўрганади.

Hukukşunâslar, köp vaktlardan bari cinâyatları keltirib çıkaruvçi sabablarni organadi.

Hukukçular, çok vakitlerden beri cinâyetleri getirib çıkarıcı sebepleri öğreniyorlar.

6) -bân

соябон : **sâyabân** : *gölgelik*

тарозибон : **tarâzibân** : *terazide tartıcı*

дарвозабон : **darvâzabân** : *kaleci*

Хотинлар аравага чиқиб жойлашганларидан кейин, соябоннинг олдинги пардаси бир четидан хиёл очилди.

Hâtinlar aravaga çıkib câylaşganlarıdan keyin, sâyabânning âldingi pardasi bir çetidan hıyâl açıldı.

*Kadınların arabaya çıkıp yerleşmelerinden sonra, gölge-
liğin ön perdesi bir tarafından azıcık açıldı.*

Кекса тарозибон, келтирган пахталарни
тартмоқда.

*Keksa tarâzibân, keltirgan pahtalarni tartmâkda.
Yaşlı tartıcı, getirilen pamukları tartmakta.*

7) -bâz / -vâz

дорбоз : dârbâz : *cambaz*

каптарбоз : kaptarbâz : *güvercinci*

масхарабоз : masharabâz : *palyaço*

Башқа бир жойда масхарабозлар ўйин
кўрсатмоқдалар.

*Başka bir câyda masharabâzlar oyun körsatmâkdalar.
Başka bir yerde palyaçolar oyun gösteriyorlar.*

8) -paz

ошпоз : âşpâz : *aşçı*

кабобпоз : kabâbpâz : *kebarçı*

Ошпозлар қазонлар яқинида ўтириб,
бирлари сабзи-пиёз, бирлари гўшт тўғраб,
бирлари занглаган қозонларни ювиш билан
машғул бўлдилар.

*Âşpâzlar қазанлар яқинида отирib, birlari sabzi-piyâz,
birlari göşt toğrab, birlari zanglagan қазанларни yuviş bilan
maşğul boldilar.*

*Aşçılar kazanların yakınında oturup, bir kısmı havuç-
soğan, bir kısmı et doğrayıp, bir kısmı paslanan kazanları
yıkamakla meşgul oldular.*

9) -dâr

дилдор : dildâr : *sevgili*

боғдор : bağdâr : *bahçe sahibi*

чорвадор : çârvadâr : *hayvancı*

махсулдор : mahsuldâr : *verimli*

Аҳмаджон, Зарафшон тизма тоғи этагида чорвадор ве боғдор қишлоқда ўсган.

Ahmadcan, Zarafşan tizma taği etagida çârvadâr ve bağdâr kışlâkda ösgan.

Ahmedcan, Zerefşan sıradağı eteğinde hayvancılıkla ve bağcılıkla uğraşan köyde yetişmiş.

10) -zâr

гулзор : gülzâr : *çiçekli yer*

экинзор : ekinzâr : *ekin tarlası*

арчазор : arçazâr : *ardıçlı yer*

пахтазор : pahtazâr : *pamuk tarlası*

Муҳаббат она ўрнидан туриб пахтазорга қ аради, унинг ҳали пахта тераётганини кўргач: "Овқатга кел, Фотима!" деб чақирди уни.

Muhabbat âna ornidan turib pahtazârga karadi, uning hali pahta terayâtganini körgaç: "Avkatga kel, Fâtıma!" deb çakirdi uni.

Muhabbet Ana, yerinden kalkıp pamuk tarlasına baktı, onun hâlâ pamuk topladığını görünce: "Yemeğe gel, Fatıma!" deyip çağırdı onu.

11) -vâr

улуғвар : uluğvâr : azametli
умидвар : ümidvar : ümitli

Улуғвар гавдали, серсоқол, кўзойнақ
остидан айёрона кулиб қаровчи бир киши
сўз олди.

Uluğvar gavidali, sersâkâl, közâynaq âstidan ayyârâna
külib qarâvçi bir kişi söz aldı.

*Azametli gövdeli, uzun sakallı, gözlük altından kurnaz-
ca gülüp bakıcı bir kişi söz aldı.*

12) -mand

касалманд : kasalmand : *hastalıklı*
хунарманд : hünarmand : *hünerli*
давлатманд : davlatmand : *zengin*

Азалдан касалманд Башорат хола,
эрининг ўлимидан кейин яна ҳам қийналиб
қалди.

Azaldan kasalmand Başârat hâla, erining ölimidan keyin
yana ham kıynalib kaldı.

*Eskiden beri hastalıklı Beşâret teyze, beyinin
ölümünden sonra yine eziyet çekip kaldı.*

G. FİLDEN İSİM YAPAN EKLER

1) -ğiç / -kiç

ўчирмоқ : öçirmâk : *soldurmak, yoketmek*
ўчирғич : öçirğiç : *silgi*
Нега ўчирғич олиб юрмайсан?

Nega öçirğiç âlib yürmaysan?
Niye silgi alıp gitmiyorsun?

кўрсатмоқ : körsatmaq̣ : göstermek
кўрсаткич : körsatkiç : işaret, gösterici yazı

Албатта ишимизга баҳо берар эканлар,
энг олдин кўрсаткичларимиз ва сўнгра аҳ-
волимизни ҳисобга оладилар.

*Albatta işimizga bahâ berar ekanlar, eng âldin körsat-
kiçlarimiz va songra ahvâlimizni hisâbga âladilar.*

*Elbette işimize not verirken en önce işaretlerimizi ve
sonra durumumuzu hesaba katıyorlar.*

2) -kâk

ботмоқ : bātmāq̣ : batmak

ботқоқ : bātkāq̣ : batacak, bataklık

Саидғози, ўрмондан ботқоққа, ботқоқдан
очиқ, йўлсиз далага-экинзорга ўтиб, узок
юрди.

*Saidğāzi, ormāndan bātkāq̣ka, bātkāq̣tan âçik, yolsiz
dalaga-ekinzârga ötib, uzâq yürdi.*

*Saidgazi, ormandan bataklığa, bataklıktan açık, yolsuz
tarlaya-ekin tarlasına geçip uzun müddet yürüdü.*

уришмоқ : urişmaq̣ : vuruşmak

уришқоқ : urişkâq̣ : kavga

Гулнор қайнааналарнинг кўпининг бад-
феъл, уришқоқ, бўлишини яхши билса-да,
Йўлчининг онасини меҳрибон, кўнгилчан,
ғоят самими бир қайнана кеби тасаввур
қилди.

Gül^unar kaynanalar^uning köpining badfe'l, urişkâk bolışini ya^uşsi bilsa-da, Yolç^u'ning ânasini mehribân, köngilçân, gâyat samimi bir kaynana kebi tasavvur kıldı.

Gül^unar, kaynanaların çoğunun kötü fiilli, kavgacı oluşunu iyi bilse de, Yolcu'nun anasını sevgili, candan, gayet samimi bir kaynana gibi tasavvur etti.

тиришмоқ : tirişmâk : *gayret etmek, vurunmak*

тиришқоқ : tirişkâk : *gayretli*

Йўқдан бунёд, бу тиришқоқ халқнинг суйган хунари.

Yokdan bünyâd, bu tirişkâk halkning süygan hünari.
Yokdan bina etme, bu gayretli halkın sevdiği hüneri.

3) -çâk

мактамоқ : maqtamâk : *öğünmek*

мактанчоқ : maqtançâk : *öğüngen*

уринмоқ : urinmâk : *vurunmak, işe girişmek*

уринчоқ : urinçâk : *her işe girişiveren*

Масудахон уринчоқ қиз эмасми?

Masuda^hân urinçâk kız emasmi?

Mesudehan girişken kız değil mi?

тортинмоқ : târtinmâk : *çekinmek*

тортинчоқ : târtinçâk : *çekingen, utangaç*

Қиз ўнинг ҳақиқатан ҳам тортинчоқ, камсуқум йигит эканини сизди.

Kız oning ha^qi^qatan ham târtinçâk, kamsu^qum yigit ekanini sezdi.

Kız onun hakikaten de çekingen, sade yigit olduğunu sezdi.

4) -kir

Ўтмоқ : ötmâk : *geçmek, kesmek*

Ўткир : ötkir : *keskin*

Қўлидаги ўткир болтаси билан бир дарахтни кесиб, елкага олиб жўнади.

Қolidagi ötkir bältasi bilan bir darahtni kesib, yelkaga âlib cönadi.

Elindeki keskin baltası ile bir ağacı kesip, omuzuna alıp yöneldi.

Бўлмамоқ : bolmamâk : *olmamak*

Бўлмағур : bolmağur : *aslı olmayan, yaramaz*

Бўлмағур гапларни оғизга олманг.

Bolmağur gaplarni âğızga âlmang.

Aslı olmayan sözleri âğıza almayın.

5) -(u)vçî

Тикмоқ : tikmâk : *dikmek*

Тикувчи : tiküvçî : *dikici*

Комиланинг онаси тикувчи бўлиб фабрикада ишлайди.

Kâmilaninig ânasi tiküvçî bolib fabrikada işlaydi.

Kâmile'nin anası dikici olup fabrikada çalışıyor.

Ўқитмоқ : oқitmâk : *okutmak*

Ўқитувчи : oқituvçî : *okutucu, öğretmen*

Адабиёт ўқитувчиси қадимий ёзувларни ўқишга ёрдам берди.

Adabiyât oқituvçisi қadimiy yâzuvlarni oқışga yârdam berdi.

Edebiyat öğretmenini, eski yazıları okumaya yardım etti.

Ўқимок : оқимак : *okumak*
Ўқувчи : оқувчи : *okuycu, öğrenci*
Навбатчи ўқувчи мактабга эртароқ
келади.

Navbatçı okuvçı maktabga ertarâk keladi.

Nöbetçi öğrenci okula daha erken gelir.

Билмоқ : билмак : *bilmek*

Билувчи : билувчи : *bilici*

"Сир билувчи бўл, сир айтувчи бўлма!"

"Sır biluvçi bol, sır aytuvçi bolma!"

"Sır bilici ol, sır söyleyici olma!"

FIİL İSMİ (MASTAR)

Fiil ismini (mastarı) ifade etmek için Özbekçe'de üç ek vardır:

1) -mâk

Asıl mastar ekidir. Daha çok yazı dilinde kullanılır.

Ўқимок : oқimâk : *okumak*

"Ўғил, қизимиз ўйнар пирпирак;

Қайдан билсинлар ўқимок керак!"

"Oğul, kızımız oynar pırpırak;

Қайдан бilsinлар oқimâk керак!"

"Oğul, kızımız oynar fırıldak;

Nerden bilsinler okumak gerek!"

тўғрамок : toğramâk : *doğramak*

Ҳайри ҳафсала билан пиёзни майдалаб
тўғрамокқа келди.

Hayri hafsala bilan piyâzni maydalab toğramâkқа келди.

Hayri, istekle soğanı küçültüp doğramağa geldi

танитмок : tanitmâk : *tanıtmak*

Мен бу ўғлонни сизларга яхшироқ
танитмок учун келдим.

Men bu oğlanni sizlarga ya_hşirâk tanitmâk uçun келдим.

Ben bu oğlanı sizlere daha iyi tanıtmak için geldim.

2) -(i)ş

Türkiye Türkçesi'ndeki "-me / -ma" (bazan "-iş")
ekini karşılar. Hem yazı dilinde hem de konuşma dilinde
çok kullanılır.

қарамоқ : qaramaq : *bakmak*

қараш : qaraq : *bakış*

Бола тарбиясига бўлган қарашингиз маъқул.

Bâla tarbiyasiga bolgan qarashingiz ma'kul.

Çocuk terbiyesine olan bakışınız yerinde.

бўлмоқ : bolmaq : *olmak*

бўлиш : bolış : *oluş*

Эшвой, камбағал бўлишига қарамай, Йўлчининг оиласига қўлдан келганча ёрдам кўрсатар эди.

Eşvây, kambağal bolışiga qaramay, Yolçı'ning âilasiga koldan kelgança yardım körsatar edi.

Eşvây, fakir oluşuna bakmadan, Yolcu'nun âilesine elden geldiğince yardım eder idi.

билмоқ : bilmak : *bilmek*

билиш : biliş : *biliş*

"Бир кўрган таниш, икки кўрган билиш."

"Bir körgan tanış, ikki körgan biliş."

"Bir gören tanış, iki gören biliş."

Саидий, таниш аммо билиш бўлмаган кишиларга одоб билан салом бериб девонга ўлтирди.

Saidiy, tanış amma biliş bolmagan kişilarga âdâb bilan salâm berib devânga oltırdı.

Seydi, tanış ama biliş olmayan kişilere âdâb ile selâm verip divana oturdu.

топмоқ : tarmak : *bulmak*

топиш : tariş : *buluş, bulma*

Пул топиш қийин, аммо пул ҳаражат қилишни билиш ундан ҳам қийин.

Pul tãpiş kıyın, amma pul haracat kılışıni biliş undan ham kıyın.

Para bulma zor, ama para harcamayı bilme ondan da zor.

3) **-(u)v**

Diğerlerinden daha az kullanılır.

күркмоқ : коркмақ : *korkmak*

күркүв : коркуv : *korkma, korku*

Жанга кирдингми, күркүвни унут;
ўлумни эмас, ўлдуришни ўйла!

Canga kirdingmi, коркуvni unut; ölümni emas,
öldürüşni oyla!

Cenge girdin mi, korkuyu unut; ölümü değil öldürmeyi düşün!

ўқимок : оқимақ : *okumak*

ўқув : оқиуv : *okuma*

Турли луғатлар ва бошқа ўқув
материаллари бор.

Türli luğatlar va başqa oқuv materiallari bår.

Türlü lügatler ve başka okuma materyalleri var.

ёзмок : уазмақ : *yazmak*

ёзув : уазуv : *yazma, yazı*

Ҳар кун тарлаб-пишиб саотларча ёзув
машк қилди.

Har kün tarlab-pişib saatlarça yâzuv maşk kıldı.

Hergün terleyip pişip saatlerce yazı meşk etti.

İSİM

A. ÇOKLUK EKİ

İsmin çoğul şekli "-lar" eki ile yapılır . Sadece ince şekli vardır.

қўллар : қollar : *eller*

оёқлар : а́уақлар : *ayaklar*

хотинлар : ҳátınлар : *kadınlar*

мактаблар : maktabлар : *okullar*

B. İYELİK EKLERİ (Egalik Kategoriyasi)

1. Tekil şahıs için "-(i)m" ekiyle yapılır.

отам : átam : *babam*

акам : akam : *ağabeyim*

келиним : kelinim : *gelinim*

қаламим : қalamim : *kalemim*

2. Tekil şahıs için "-(i)ng" ekiyle yapılır.

отанг : átang : *baban*

аканг : akang : *ağabeyin*

келининг : kelining : *gelinin*

қаламинг : kalaming : *kalemin*

3. Tekil şahıs için "-i" ve "-si" ekleri ile yapılır.

отаси : átasi : *babası*

акаси : akasi : *ağabeyi*

келини : kelini : *gelini*

қалами : қalami : *kalemi*

1. Çoğul şahıs için "-(i)miz" ekiyle yapılır.

отамиз : átamiz : *babamız*

акамиз : akamiz : ağabeyimiz
келинимиз : kelinimiz : gelinimiz
қаламимиз : qalamimiz : kalemimiz

2. Çoğul şahıs için "-(i)ngiz" ekiyle yapılır.

отангиз : âtangiz : babangiz
акангиз : akangiz : ağabeyiniz
келинингиз : kelingiz : gelininiz
қаламингиз : qalamingiz : kaleminiz

3. Çoğul şahıs için "-lari" ekiyle yapılır.

оталари : âtalari : babaları
акалари : akalari : ağabeyleri
келинлари : kelinlari : gelinleri
қаламлари : qalamlari : kalemleri

"-(i)ngiz" ve "-lari" ekleri çokluk anlamını verdiği gibi teklik şahsın nezaket anlamını da ifade edebilir.

C. İSMİN HAL EKLERİ

1. Yalın hali (Baş kelime):

Eksizdir.

Ҳорун ар-Рашид замонида машҳур бир савдогар бўлиб, ўнинг Абулҳасан отли бир ўғли бор эди.

Hârûn ar-Raşid zamânida maşhur bir **savdâgar** bolib, oning **Abulhasan** âtli bir oғli bâr edi.

Harun Reşid zamanında meşhur bir tüccar olup, onun Ebulhasan adlı bir oğlu var idi.

"Султон сизни девон эшигига қадар отда боришингизни амр қилди." деди.

"**Sultân** sizni **devân** ešigiga **qadar** âtda bârîšingizni amr **qildi**." dedi.

"Sultan sizin divan kapısına kadar atta varmanızı emretti." dedi.

2. İlgi Hali (**Karatkiç Kelişigi**):

Bütün kelimelerde "**-ning**" eki ile yapılır.

уйнинг : **üning** : *evin*

отанинг : **âtaning** : *babanın*

қўлниниг : **kolning** : *kolun*

"**-ki**" aitlik ekini alınca "**ng**" düşer.

бизники : **bizniki** : *bizimki*

отаники : **âtaniki** : *babanınki*

Каримники : **Karimniki** : *Kerim'inki*

Қосимнинг хотини Али Бобонинг сўзини эшитиб ғам-ғуссадан фориғ бўлди.

Qasimning hâtini **Ali Bâbâning** sözünü eşitib ғam-ğussadan fâriğ boldi.

Kasımın hanımı Ali Baba'nın sözünü işitip üzüntülerden kurtuldu.

3. Yaklaşma Hali (**Cönaliş Kelişigi**):

Genellikle "**ga**" eki ile yapılır.

уй : **üy** : *ev*

уйга : **üyga** : *eve*

қўл : **kol** : *el*

қўлга : **kolga** : *ele*

кино : **kino** : *sinema*

кинога : kinoga : *sinemaya*

Ek "g" ve "k" den sonra "-ka" olur.

эшик : eşik : *kapı*

эшикка : eşikka : *kapıya*

чечак : çeçak : *çiçek*

чечакка : çeçakka : *çiçeğe*

яхшилик : yaḥşilik : *iyilik*

яхшиликка : yaḥşilikka : *iyiliğe*

Ek "ğ" ve "k" dan sonra "-ka" olur.

тоғ : tağ : *dağ*

тоққа : taqka : *dağa*

оёқ : ayaq : *ayak*

оёққа : ayaqka : *ayağa*

İyelik ekinden sonra araya "n" girmez.

қўли : koli : *eli*

қўлига : koliga : *eline*

онаси : anasi : *anası*

онасига : anasiga : *anasına*

бозори : bazarı : *pazarı*

бозорига : bazariga : *pazarına*

Тоғдан тушиб бозорга борди, ўтинини сотди.

Tağdan tüşib bazarğa bardı, otinini sãtdı.

Dağdan inip pazara vardı, odununu sattı.

"Эчкига жон қайгуси, қассобга ёғ қайгуси."

"Eçkiga cân kaygusi, kassãbga yağ kaygusi."

"Keçiye cân kaygısı, kasaba yağ kaygısı."

Эрталаб яна тоққа чиқиб ўтин қилди.
Ertalab yana toқqa чiқib otin қiлdи.
Sabahleyin yine dağa çıkıp odun kesti.

"Яхшиликка яхшилик ҳар кишининг
коридир, ёмонликка яхшилик эр кишининг
коридир."

"Yahşilikka yahşilik har kişining karidir, yamonlikka
yahşilik er kişining karidir."

*"İyiliğe iyilik her kişinin işidir, kötülüğe iyilik er
kişinin işidir."*

4. Bulunma Hali (Orin-Payt Kelişigi):

Bütün kelimelerde "da" eki ile yapılır.

уйда : üyda : *evde*

қўлда : kolda : *elde*

оёқда : âyâkda : *ayakta*

эшикда : eşikda : *kapıda*

бозорда : bâzârda : *pazarda*

Йеликтен sonra araya "n" girmez.

уйида : üyida : *evinde*

қўлида : kolida : *kolunda*

эшигида : eşigida : *kapısında*

бозорида : bâzârida : *pazarında*

елкасида : yelkasida : *omuzunda*

Тушимда бир кишини кўрдим; у, "Сенинг
ризқинг Мисрда, ўша ерга бор!" деди.

Tüşimda bir kişini kördim; u, "Sening rızkıng Mısrda,
oşa yerga bâr!" dedi.

*Rüyamda bir kişiyi gördüm; o, "Senin rızkın Mısır'da,
o yere var!" dedi.*

5. Gösterme Hali (Körsatkiç Kelişigi)

Bütün kelimelerde "-ni" eki ile yapılır.

уйни : üyni : *evi*

қўлини : қolini : *elini*

эшикни : eşikni : *kapıyı*

бозорни : bazarıni : *pazarı*

елкасини : yelkasini : *omuzunu*

"Men" ve "sen" zamirlerinde ek başındaki "n" düşer.

мени : meni : *beni*

сени : seni : *seni*

6. Uzaklaşma Hali (Çıkış Kelişigi):

Bütün kelimelerde "-dan" eki ile yapılır.

уйдан : üydan : *evden*

бошдан : başdan : *baştan*

эшикдан : eşikdan : *kapıdan*

елкадан : yelkadan : *omuzdan*

бозордан : bazarıdan : *pazardan*

İyelik ekinden sonra araya "n" girmez.

уйидан : üyidan : *evinden*

бошидан : başıdan : *başından*

отасидан : atasıdan : *babasından*

эшигидан : eşiğidan : *kapısından*

елкасидан : yelkasıdan : *omuzundan*

Нима сабабдан Бағдоддан Мисрга
келдинг?

Nima sababdan Bağdâddan Mısrga kelding?

Ne sebepten Bağdat'tan Mısır'a geldin?

Султонинг хазинасидан ўн минг динор
ғойиб бўлган.

Sultaning *h*azinasidan on ming dinâr ğâyib bolgan.
Sultanın hazinesinden onbin dinar kaybolmuş.

* Eski metinlerde "-**din** / -**dın**" olarak geçer.

қўлдин : **қoldın** : *elden*

кўздин : **көzdin** : *gözden*

шоирдин : **şâirdin** : *şâirden*

"Бешак билинг, бу дунё борча элдин
ўтеро,

Инонмағил молинга, бир кун қўлдин
кетаро."

"Beşak biling, bu dünyâ bârça eldin öterâ,
İnânmağıl mâlinga, bir kün **қoldın** ketarâ."

*"Şüph*e etmeden bilin, bu dünya bütün illerden geçer,
Malına inanma, bir gün elinden gider."

Бир кун подшоҳ, у шоирдин ранжида
бўлди.

Bir kün pādşâh, u şâirdin rancida boldi.

Bir gün, padişah o şâirden rencîde oldu (incindi).

7. Vasıta Kelişigi:

"-la" eki ile yapılabilir, fakat az kullanılır. Daha çok
"**bilan**" kelimesi kullanılır.

қўлла : **қolla** : *elle*

қаламла : **қalamla** : *kalemle*

машинла : **maşınla** : *arabayla*

Аҳмад билан бирга дарс тайёрлайман.

Ahmad bilan birga dars tayyârlayman.

Ahmedle birlikte ders hazırlayacağım.

D. SORU EKİ

Sadece "-mi" eki ile yapılır. Bitişik yazılır.

қўлми : kolmi : *kol mu?*

болами : b^olami : *çocuk mu?*

қаламми : kalammi : *kalem mi?*

E. İSİM ÇEKİMİ

Şimdiki zaman:

ўқувчиман	: o <u>ku</u> vçiman	: öğrenciyim
ўқувчисан	: o <u>ku</u> vçisan	: öğrencisin
ўқужчидир	: o <u>ku</u> cçidir	: öğrencidir
ўқувчимиз	: o <u>ku</u> vçimiz	: öğrenciyiz
ўқувчисиз	: o <u>ku</u> vçisiz	: öğrencisiniz
ўқувчидир(улар)	: o <u>ku</u> vçidir(ular)	: öğrencidirler

İsim çekiminin geçmiş zamanları ve şartı "**emâk**" (imek) fiili ile yapılır.

Bilinen geçmiş zaman:

ёш эдим	: yâş edim	: gençtim
ёш эдинг	: yâş eding	: gençtin
ёш эди	: yâş edi	: gençti
ёш эдик	: yâş edik	: gençtik
ёш эдингиз	: yâş edingiz	: gençtiniz
ёш эдилар	: yâş edilar	: gençtiler

Öğrenilen geçmiş zaman:

ёш эканман	: yaş ekanman	: gençmişim
ёш экансан	: yaş ekansan	: gençmişsin
ёш экан	: yaş ekan	: gençmiş
ёш эканмиз	: yaş akanmiz	: gençmişiz
ёш экансиз	: yaş ekansiz	: gençmişsiniz
ёш эканлар	: yaş ekanlar	: gençmişler

Şart:

ёш эсам	: yaş esam	: gençsem
ёш эсанг	: yaş esang	: gensen
ёш эса	: yaş esa	: gençse
ёш эсак	: yaş esak	: gençsek
ёш эсангиз	: yaş esangiz	: gençseniz
ёш эсалар	: yaş esalar	: gençseler

ZAMİR

A. ŞAHİS ZAMİRLERİ

мен	: men	: <i>ben</i>
сен	: sen	: <i>sen</i>
у	: u	: <i>o</i>
биз	: biz	: <i>biz</i>
сиз	: siz	: <i>siz</i>
улар	: ular	: <i>onlar</i>

"Siz" tekil şahsın nezaket anlamını verdiği için çoğullukla "sizler" şeklinde kullanılır. "Ular" (onlar) zamiri de üçüncü tekil şahsın (u) nezaket anlamını ifade edebilir.

Zamirlere gelen şahıs ve nesne bildirici ekler :

(келган)	: (kelgan)	: (<i>gelen</i>)
менман	: menman	: <i>benim</i>
сенсан	: sensan	: <i>sensin</i>
удир	: udir	: <i>odur</i>
бизмиз	: bizmiz	: <i>biziz</i>
сизсиз	: sizsiz	: <i>sizsiniz</i>
улардир	: ulardir	: <i>onlardır</i>

İsimlere gelen hal ekleri zamirlere de aynen gelir.

бизда	: bizda	: <i>bizde</i>
менга	: menga	: <i>bana</i>
уларни	: ularni	: <i>onları</i>
сендан	: sendan	: <i>senden</i>
сизнинг	: sizning	: <i>sizin</i>

"Men" ve "sen" zamirlerinin ilgi ve yükleme hallerinde ek başındaki "n" düşer.

сени : *seni* : *seni*
мени : *meni* : *beni*
сенинг : *sening* : *senin*
менинг : *mening* : *benim*

"U" zamirinin yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hallerinde araya zamir "n" si girer.

унга : *unga* : *ona*
унда : *unda* : *onda*
ундан : *undan* : *ondan*

B. İŞARET ZAMİRLERİ

бу : **bu** : *bu*
шу : **şu** : *şu*
у : **u** : *o*
ушбу : **uşbu** : *işte bu*

Çokluk eki aldıklarında araya "n" girmez.

улар : **ular** : *onlar*
булар : **bular** : *bunlar*
шулар : **şular** : *şunlar*

Yaklaşma, bulunma, uzaklaşma hallerinde araya zamir "n" si girer.

унга : *unga* : *ona*
бунда : *bunda* : *bunda*
шундан : *şundan* : *şundan*

C. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

1. falân : filan

Фалон вақтда келаман деса, тамом, келмасдан қўймасди.

Falân vaқtда kelaman desa, tamâm, kelmasdan koymasdi.

Filan vakitte keleşim dese, tamam, mutlaka gelirdi.

2. falânçi : filanca

Ота-она олдида одобни унутсин, ҳайони поймол қилсинми; "Менга фалончини олиб беринглар!" десинми?

Åta-åna åldida ådåbni unutsin, hayåni påymål kilsinmi; "Menga falånçini ålib beringlar!" desinmi?

Baba-ana önünde âdâbı unutsun, hayâyı ayak altına alsın mı; "Bana filancayı alıp verin!" desin mi?

3. ba'zı : bazı

Унсиннинг бурнини, пешанасини ва баъзи ҳаракатларини Йўлчига ўхшатди.

Ünsinning burnini, peşanasini va ba'zı hareketlerini Yolçığa oħşatdi.

Ünsin'in burnunu, alnını ve bazı hareketlerini Yolcu'ya benzetti.

4. biråv : birisi

"Бировга чуқур қазисанг, ўзинг йиқиласан."

"Biråvga çukur kazısang, özing yıkılasan."

"Birisine çukur kazarsan, kendin yıkılırsın (düşersin)."

"Пичокни аввал ўзингга ур, ағримаса бировга ур!"

"Piçakni avval özingga ur, ağrimasa birâvga ur!"

"Pıçağı önce kendine vur, ağrimazsa bir başkasına vur!"

5. allakim : biri, bilinmeyen bir kimse

Миш-мишларни унга ҳамма вақт аллаким айтган бўлади.

Miş-mişlarni unga hamma vaqt allakim aytgan boladi.
Dedi-kodulari ona her zaman birisi söylemiş olacak.

6. allanima : bilinmeyen bir şey

Девор астига алланималар уйиб қўйилган.

Devâr astiga allanimator uyib qoyilgan.
Duvar dibine bir şeyler yığılıp koyulmuş.

7. allakanday : herhangi bir, nasıl olduğu bilinmeyen

Отаси бечора, эл-халқдан номус қилганидан аллақандай шаҳарларга бедарға бўлиб, яқинда келди.

Atasi beçâra, el-halkdan nâmus kılganidan allakanday şaharlarga bedarğa bolib, yakında keldi.

Çaresiz babası çevredeki insanlardan utandığı için, nasıl olduğu bilinmeyen şehirlere sürülüp, yakında geldi.

8. allaneçik : nasıl olduğu bilinmeyen

Унинг кўнглини алланечук шубҳалар кўплаб олди.

Uning könglini allaneçük şübhalar köplab aldı.

Onun gönlünü nasıl olduğu bilinmeyen şüpheler çokça kapladı.

9. allaqayer : *herhangi bir yer, bilinmeyen bir yer*

Шу якин ўртада хўраз қанот қоқиб жуда ҳафсала билан қичқирди. Бунга аллақаяердаги жўжахўраз шошиб-пишиб жавоб берди.

Şu yakın ortada horaz kanat kākib cūda hafsala bilan kıçkırdı. Bunga allaqayerdagi cоcahoraz şāşib-pişib cavāb berdi.

Şu yakın arada horoz kanat çırpıp istekli olarak öttü. Buna bilinmeyen bir yerdeki piliç horoz heyecanlanıp cevap verdi.

10. allaqaçan : *çoktan, hanidir*

Отабек онасининг аразига аллақачан тушунган эди.

Atabek ānasining araziga allaqaçan tüşüngen edi. Atabek anasının küsmesine çoktandır düşünmüş idi.

11. allaqaysı : *hangisi olduğu bilinmeyen*

Алишер Оренбургдан ўтди, аллақайси стансияда бир неча саот тўхтаб қолди.

Alişer Orenburgdan ötdi, allaqaysi stansiyada bir neça saāt tohtab kıldı.

Alişer Orenburg'dan geçti, hangisi olduğu bilinmeyen bir istasyonda bir nice saat durup kaldı.

12. kimdir : *biri*

Ташқаридан кимдир "Ўрмонжон ака!" деб чақирди.

Taşkaridan kimdir "Ormancân aka!" deb çakırdı. Dışarıdan birisi, "Ormancan ağabey!" diye çağırdı.

13. nimadir : *bir şey*

14. kandaydir : nasıl olduğu bilinmeyen

Унинг қандайдир иши чиқиб қалибди.

Uning kandaydir işi çıkıp kalibdi.

Onun nasılsa işi çıkıp kalmış.

"-dir" le biten son üç belirsizlik zamirinde hal ekleri
"-dir" den önce gelir.

кимнидир : kimnidir : birini

нимагадир : nimagadir : bir şeye

нимадандир : nimadandir : bir şeyden

FIİL ÇEKİMİ

A. GEÇMİŞ ZAMAN (ÖTGAN ZAMÂN)

1. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Tarihî Ötgan Zaman)

a) "-gan" eki ile yapılır. Türkiye Türkçesi'ndeki "-miş" in karşılığıdır.

борганман	: bārganman	: varmışım
боргансан	: bārgansan	: varmışsın
борган	: bārgan	: varmış
борганмиз	: bārganmiz	: varmışız
боргансиз	: bārgansiz	: varmışsınız
борганлар	: bārganlar	: varmışlar

кўрганма	: körganman	: görmüşüm
кўргансан	: körgansan	: görmüşsün
кўрган	: körgan	: görmüş
кўрганмиз	: körganmiz	: görmüşüz
кўргансиз	: körgansiz	: görmüşsünüz
кўрганлар	: körganlar	: görmüşler

Ҳаммаси белига шамшир таққан, тиззасига найза қўйган, елкасига камон осган эди.

Hammasi beliga şamşir takkan, tizzasiga nayza koygan, yelkasiga kamân âsgan edi.

Hepsi beline kılıç takmış, dizine ok koymuş, omuzuna yay asmış idi.

Агар у келган бўлса, ўзини билдирган бўлар эди.

Agar u kelgan bolsa, özini bildirgan bolar edi.

Eğer o gelmiş olsa, kendisini bildirmiş olur idi.

"-gan" eki "-miş" ten başka "-an" ve "-dik" anlamlarına da gelir.

Отасидан қалган мерасни қиска бир мүддат ичида сарф қилди.

Atasidan qalğan merasni kısqa bir müddat içida sarf kildi.

Babasından kalan mirası kısa bir müddet içinde harcadı.

Азизим, мусофир одам бўлганинг учун маъзур кўраман.

Azizim. müsâfir âdam bolganing uçun ma'zur köraman.

Azizim, misafir adam olduğun için mazur görüyorum.

Оз юрганим ҳам, кўп юрганим ҳам билмабман.

Âz yürganim ham, köp yürganim ham bilmabman.

Az yürüdüğümü de, çok yürüdüğümü de bilmemişim.

Olumsuz şekli "-ma" eki ile yapılabilir. Ayrıca "emas" (değil) ve "yok" kelimeleriyle de olumsuzluk yapılır. "yok" ile yapılan türde olumsuzluk daha da güçlüdür.

кўрмаганман	: körmaganman	: görmemişim
кўрмагансан	: körmagansan	: görmemişsin
кўрмаган	: körmagan	: görmemiş
кўрмаганмиз	: körmaganmiz	: görmemişiz
кўрмагансиз	: körmagansiz	: görmemişsiniz
кўрмаганлар	: körmaganlar	: görmemişler

кўрган эмасман : körgan **emas**man : görmüş
değilim
кўрган эмассан : körgan **emassan** : g. değilsin
кўрган эмас : körgan **emas** : g. değil
кўрган эмасмиз : körgan **emas**miz : g. değiliz
кўрган эмассиз : körgan **emassiz** : g. değilsiniz
кўрган эмаслар : körgan **emas**lar : g. değiller

кўрганим йўқ : körganim **yok** : görmedim
кўрганинг йўқ : körganing **yok** : görmedin
кўргани йўқ : körgani **yok** : görmedi
кўрганимиз йўқ : körganimiz **yok** : görmedik
кўрганингиз йўқ : körganingiz **yok** : görmediniz
кўрганлари йўқ : körganlari **yok** : görmediler

b) Öğrenilen geçmiş zamanın ikinci şekli "-(i)b" eki ile yapılır. Bu da Türkiye Türkçesindeki "-miş" in karşılığıdır.

кўрибман : körib**man** : görmüşüm
кўрибсан : körib**san** : görmüşsün
кўрибди : körib**di** : görmüş
кўрибмиз : körib**miz** : görmüşüz
кўрибсиз : körib**siz** : görmüşsünüz
кўрибдилар : körib**dilar** : görmüşler

ўқибман : oқib**man** : okumuşum
ўқибсан : oқib**san** : okumuşsun
ўқибди : oқib**di** : okudu
ўқибмиз : oқib**miz** : okumuşuz
ўқибсиз : oқib**siz** : okumuşsunuz
ўқибдилар : oқib**dilar** : okumuşlar

Olumsuz şekli "-ma" eki ile yapılır.

кўрмабман	: körmabman	: görmemişim
кўрмабсан	: körmabsan	: görmemişsin
кўрмабди	: körmabdi	: görmemiş
кўрмабмиз	: körmabmiz	: görmemişiz
кўрмабсиз	: körmabsiz	: görmemişsiniz
кўрмабдилар	: körmabdilar	: görmemişler

Шундан кейин у киши Мисрга қараб йўлга чиқибди.

Şundan keyin u kişi Mısrga karab yolga çıkıbdı.
Bundan sonra o kişi Mısır'a doğru yola çıkmış.

Оз юрганим ҳам, кўп юрганим ҳам билмабман.

Åz yürganim ham, köp yürganim ham bilmabman.
Az yürüdüğümü de, çok yürüdüğümü de bilmemişim.

Бир вақт қарасам, баланд бир жайда турибман.

Bir vakt karasam, baland bir cayda turibman.
Bir vakit bakşam, yüksek bir yerde durmuşum.

2. Görülen Geçmiş Zaman (Ötgan Zamân anık Fe'li)

"-di" eki ile yapılır. Her zaman aynı kalır, ses uyumuna göre değişmez.

бордим	: bårdim	: vardım
бординг	: bårding	: vardın
борди	: bårdi	: vardı
бордик	: bårdik	: vardık
бордингиз	: bårdingiz	: vardınız
бордилар	: bårdilar	: vardılar

кўрдим	: kördim	: gördüm
кўрдинг	: körding	: gördün
кўрди	: kördi	: gördü
кўрдик	: kördik	: gördük
кўрдингиз	: kördingiz	: gördünüz
кўрдилар	: kördilar	: gördüler

Olumsuz şekli "-ma-" eki ile yapılır.

кўрмадим	: körmadim	: görmedim
кўрмадинг	: körmading	: görmedin
кўрмади	: körmadi	: görmedi
кўрмадик	: körmadik	: görmedik
кўрмадингиз	: körmadingiz	: görmediniz
кўрмадилар	: körmadilar	: görmediler

Қуш тумшуғи билан ердан бир нарсани олди ва осмонга учди.

Қуш tumşuğu bilan yerdan bir narsani aldı va aşmānga uçdi.

Kuş gagası ile yerden bir nesneyi aldı ve gökyüzüne uçtu.

"Эй бадбахт, нима қилдинг?" деди.

"Ey badbaht, nima kılding?" dedi.

"Ey bedbaht, ne yaptın?" dedi.

Мен уларнинг гапига тушунмадим, уларга жавоб ҳам қайтармадим.

Men ularning gapiga түşünmadim, ularga cavab ham kaytarmadim.

Ben onların sözünü anlamadım, onlara cevap da vermedim.

B. ŞİMDİKİ ZAMAN (ENDİĞİ ZAMÂN - HÂZİRGİ ZAMAN)

1. Soyut Şimdiki Zaman (Nâanık Endigi Zamân)

"-a" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde "-a" yerine "-y" getirilir. Türkiye Türkçesi'ndeki "-yor" un karşılığıdır.

бораман	: b̄araman	: <i>varıyorum</i>
борасан	: b̄arasan	: <i>varıyorsun</i>
боради	: b̄aradi	: <i>varıyor</i>
борамиз	: b̄aramiz	: <i>varıyoruz</i>
борасиз	: b̄arasiz	: <i>varıyorsunuz</i>
борадилар	: b̄aradilar	: <i>varıyorlar</i>

ўқийман	: oқıyman	: <i>okuyorum</i>
ўқийсан	: oқıysan	: <i>okuyorsun</i>
ўқийди	: oқıydi	: <i>okuyor</i>
ўқиймиз	: oқıymiz	: <i>okuyoruz</i>
ўқийсиз	: oқıysiz	: <i>okuyorsunuz</i>
ўқийдилар	: oқıydilar	: <i>okuyorlar</i>

Olumsuz şekli "-ma" ekiyle yapılır.

бормайман	: b̄armayman	: <i>varmıyorum</i>
бормайсан	: b̄armaysan	: <i>varmıyorsun</i>
бормайди	: b̄armaydi	: <i>varmıyor</i>
бормаймиз	: b̄armaymiz	: <i>varmıyoruz</i>
бормайсиз	: b̄armaysiz	: <i>varmıyorsunuz</i>
бормайдилар	: barmaydilar	: <i>varmıyorlar</i>

Мен Самарқанд тижорат коллежида ўқийман.

Men Samarқand ticārat kollejida oқuyman.

Ben Semerkand Ticaret Koleji'nde okuyorum.

Отам ўрта мактабда тарихдан дарс беради.

Atam orta maktabda tarihdan dars beradi.

Babam ortaokulda tarihten ders veriyor.

Soyut Şimdiki Zaman'la gelecek zamanda yapılacak bir fiil anlatılabilir. (Yakın Kelasi Zamân da aynı şekilde)

Эртага Бухорога кетаман.

Ertaga Buhârâga ketaman.

Yarın Buhara'ya gidiyorum.

Bazan da geniş zaman manasını verir.

Арслон боласи арслон бўлади.

Arslân bâlasi arslân boladi.

Arslan yavrusu arslan olur.

Зар қадрини заргар билади.

Zar қadrini zargar biladi.

Altının kıymetini sarraf bilir.

2. Gerçek Şimdiki Zaman (Anıқ Endigi Zaman -Tasvirî Şimdiki Zaman)

El'an yapılmakta olan bir fiili bildirir. İki şekilde yapılır:

а) -уар eki ile

боряпман	: b̂aryapman	: varıyorum
боряпсан	: b̂aryapsan	: varıyorsun
боряпти	: b̂aryapti	: varıyor
боряпмиз	: b̂aryapmiz	: varıyoruz
боряпсиз	: b̂aryapsiz	: varıyorsunuz
боряпдилар	: b̂aryapdilar	: varıyorlar

ўқияпман	: okıyapman	: okuyorum
ўқияпсан	: okıyapsan	: okuyorsunuz
ўқияпти	: okıyapti	: okuyor
ўқияпмиз	: okıyapmiz	: okuyoruz
ўқияпсиз	: okıyapsiz	: okuyorsunuz
ўқияпдилар	: okıyapdilar	: okuyorlar

Орадан шунча йил ўтиб, ўшандаги ҳолатини мана энди эслаяпти.

Aradan şunça yıl ötib, oşandagi ĥalatini mana endi eslayapti.

Aradan şu kadar yıl geçip, o zamandaki haletini işte şimdi hatırlıyor.

Аҳволни яхшилаш учун, ҳуқуқни ҳимоя қилиш идоралари кучидан ҳам файдаланиш зарур бўлаяпти.

Ahv̂alni yahşilaş uçun, huқukni him̂aya kılış id̂aralari küçidan ham faydalanış zarur bolayapti.

Ahvali iyileştirmek için, hukuku koruma idareleri gücünden de faydalanmak zarurî oluyor.

Менинг 195 сўмлик маошим ейиб-ичиш учун ҳам етмаяпти.

Mening 195 somlik maâşim yeyib-içiş uçun ham yetmayapti.

Benim 195 rublelik maaşım, yeme-içme için de yetmiyor.

b) **-(a)yâtir** eki ile

бораётирман : b̄arayâtirman : *varıyorum*
бораётирсан : b̄arayâtirsan : *varıyorsun*
бораётир : b̄arayâtir : *varıyor*
бораётирмиз : b̄arayâtirmiz : *varıyoruz*
бораётирсиз : b̄arayâtirsiz : *varıyorsunuz*
бораётирлар : b̄arayâtirlar : *varıyorlar*

ўкиётирман : okıyâtirman : *okuyorum*
ўкиётирсиз : okıyâtirsiz : *okuyorsunuz*
ўкиётир : okıyâtir : *okuyor*
ўкиётирмиз : okıyâtirmiz : *okuyoruz*
ўкиётирсиз : okıyâtirsiz : *okuyorsunuz*
ўкиётирлар : okıyâtirlar : *okuyorlar*

Ойноманинг ёруғ ниятлари, оташин, дердли, ўйчан, инқилобий сўзлари эл кўксида ажиб умид уруғларини ундираётир.

Аynâmaning yâruğ niyatları, âtaşın, derdli, oyçan, inkılâbiy sözlari el köksida acib ümid uruğlarını ündirayâtir.

Aylık derginin parlak niyetleri, ateşli, dertli, düşünceli, inkılabî sözleri vatan sathında şaşılacak ümit tohumlarını yeşertiyor.

Ҳозиргача мустақиллик баёноти бандлари амалга ошмаётир.

Hâzirgaça müstaқıllık bayânâti bandlari amalga âşmayâtir.

Şimdiye kadar müstakillik(bağımsızlık) beyanâtı maddeleri uygulamaya geçirilmiyor.

3. Yardımcı Fiillerle Yapılan Şimdiki Zaman

Bunlardan başka **turmâk, otirmâk, yürmâk, yâtmâk** yardımcı fiilleriyle de şimdiki zaman yapılır. Bunların özel manâ nüansları vardır. Bu yardımcı fiillerle şimdiki zaman şu formüle göre kurulur:

Asıl fiil + (i)b + yardımcı fiil +(i)b + şahıs eki

бориб турибман	:	bârib turibman	:	<i>varıyorum</i>
бориб турибсан	:	bârib turibsan	:	<i>varıyorsun</i>
бориб турибди	:	bârib turibdi	:	<i>varıyor</i>
бориб турибмиз	:	bârib turibmiz	:	<i>varıyoruz</i>
бориб турибсиз	:	bârib turibsiz	:	<i>varıyorsunuz</i>
бориб турибдилар	:	bârib turibdilar	:	<i>varıyorlar</i>

келиб ётибман	:	kelib yâtibman	:	<i>geliyorum</i>
келиб ётибсан	:	kelib yâtibsan	:	<i>geliyorsun</i>
келиб ётибди	:	kelib yâtibdi	:	<i>geliyor</i>
келиб ётибмиз	:	kelib yâtibmiz	:	<i>geliyoruz</i>
келиб ётибсиз	:	kelib yâtibsiz	:	<i>geliyorsunuz</i>
келиб ётибдилар	:	kelib yâtibdilar	:	<i>geliyorlar</i>

C. GELECEK ZAMAN (KELASİ ZAMÂN)

1. Yakın Gelecek Zaman (Yakın Kelasi Zamân)

Soyut şimdiki zamanla aynıdır. "-a" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde "a" yerine "-y" getirilir.

кўраман	: köraman	: görecekim
кўрасан	: körasan	: görecekisin
кўради	: köradi	: görecek
кўрамиз	: köramiz	: görecekiz
кўрасиз	: körasiz	: görecekisiniz
кўрадилар	: köradilar	: görecekler

ўқийман	: o <u>q</u> ıyman	: okuyacağım
ўқийсан	: o <u>q</u> ıysan	: okuyacaksın
ўқийди	: o <u>q</u> ıydi	: okuyacak
ўқиймиз	: o <u>q</u> ıymiz	: okuyacağız
ўқийсиз	: o <u>q</u> ıysiz	: okuyacaksınız
ўқийдилар	: o <u>q</u> ıydilar	: okuyacaklar

Olumsuz şekli "-ma" eki ile yapılır.

кўрмаймиз	: körmaymiz	: görmeyeceğiz
кўрмайсиз	: körmaysiz	: görmeyeceğiz
кўрмайди	: körmaydi	: görmeyecek
кўрмаймиз	: körmaymiz	: görmeyeceğiz
кўрмайсиз	: körmaysiz	: görmeyeceksiniz
кўрмайдилар	: körmaydilar	: görmeyecekler

Кимки узукни топса, унга минг динар туҳфа қиламан.

Kimki üzükni tâpsa, unga ming dinar tuhfa kılaman.

Kim ki yüzüğü bulsa, ona bin dinar hediye edeceğim.

"Сизларни ҳам, уни ҳам синаб кўраман."
деб жавоб қилди шоҳ.

"Sizlarni ham, uni ham sinab köraman." deb cavâb kıldi şâh.

"Sizleri de, onu da sınavıp göreceğim!" diye cevap verdi şah.

2. Kesin Gelecek Zaman (Kat'iy Kelasi Zamân)

Az kullanılır. Edebî yazılarda vardır. "-acak" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde araya "-y-" girer.

боражакман	: b̂aracakman	: varacağım
боражаксан	: b̂aracaksan	: varacaksın
боражак	: b̂aracak	: varacak
боражакмиз	: b̂aracakmiz	: varacağız
боражаксиз	: b̂araksiz	: varacaksınız
боражаклар	: b̂aracaklar	: varacaklar

ўқияжакман	: oқiyacakman	: okuyacağım
ўқияжаксан	: oқiyacaksan	: okuyacaksın
ўқияжак	: oқiyacak	: okuyacak
ўқияжакмиз	: oқiyacakmiz	: okuyacağız
ўқияжаксиз	: oқiyaksiz	: okuyacaksınız
ўқияжаклар	: oқiyacaklar	: okuyacaklar

Olumsuz şekli "-ma-" eki ile yapılır.

бормаяжакман	: b̂armayacakman	: varmayacağım
бормаяжаксан	: b̂armayacaksan	: varmayacaksın
бормаяжак	: b̂armayacak	: varmayacak
бормаяжакмиз	: b̂armayacakmiz	: varmayacağız
бормаяжаксиз	: b̂armayaksiz	: varmayacaksınız
бормаяжаклар	: b̂armayacaklar	: varmayacaklar

3. Eski metinlerde "-ğay" eki ile yapılan Gelecek Zaman

Eski metinlerde bulunur. "-acak" anlamını verir.

борғайман	: bårğayman	: <i>varacağım</i>
борғайсан	: bårğaysan	: <i>varacaksın</i>
борғай	: bårğay	: <i>varacak</i>
борғаймиз	: bårğaymiz	: <i>varacağız</i>
борғайсиз	: bårğaysiz	: <i>varacağız</i>
борғайлар	: bårğaylar	: <i>varacaklar</i>

Olumsuz şekli "-ma" ekiyle yapılır.

бормағайман	: bårmağayman	: <i>varmayacağım</i>
бормағайсан	: bårmağaysan	: <i>varmayacaksın</i>
бормағай	: bårmağay	: <i>varmayacak</i>
бормағаймиз	: bårmağaymiz	: <i>varmayacağız</i>
бормағайсиз	: bårmağaysiz	: <i>varmayacağız</i>
бормағайлар	: bårmağaylar	: <i>varmayacaklar</i>

"Насиб бұлса борғаймиз, насиб бұлса келғаймиз,

Ажал етса ўлғаймиз, ризо бўлинг дўстларим."

"Nasib bolsa bårğaymiz, nasib bolsa kelğaymiz, Acal yetsa ölgaymiz, rızâ boling dostlarım."

"Nasib olursa varacağız, nasib olursa geleceğiz, Ecel yeterse öleceğiz, razı olun dostlarım."

Жаллодга буйурдики, "Уни менинг кўзимнинг олдида ўлдурғайсан!"

Callâdga buyurdiki, "Uni mening közimning âldida öldürğaysan!"

Cellada buyurdu ki, "Onu benim gözümün önünde öldüreceksin!"

4 . İstek Bildiren Gelecek Zaman (İstak Bildirüvçi Kelasi Zamân)

Bu kip niyet, arzu, istek ifade eder. "-mâkçi" eki ile yapılır. "-mak istiyor" manasına gelir. Çok kullanılan bir zamandır.

kūrmoqçiman : körmâkçiman : görmek istiyorum
kūrmoqçisan : körmâkçisan : görmek istiyorsun
kūrmoqçi : körmâkçi : görmek istiyor
kūrmoqçimiz : körmâkçimiz : görmek istiyoruz
kūrmoqçisiz : körmâkçisiz : görmek istiyorsunuz
kūrmoqçilar : körmâkçilar : görmek istiyorlar

ўқимоқчимиз : оқимâkçiman : okumak istiyorum
ўқимоқчисан : оқимâkçisan : okumak istiyorsun
ўқимоқчи : оқимâkçi : okumak istiyor
ўқимоқчимиз : оқимâkçimiz : okumak istiyoruz
ўқимоқчисиз : оқимâkçisiz : okumak istiyorsunuz
ўқимоқчилар : оқимâkçilar : okumak istiyorlar

Olumsuz şekli "emas-" (değil) le yapılır. "-mak istemiyorum", "-mak niyetinde değilim" anlamına gelir.

körmâkçi emasman : görmek niyetinde değilim
körmâkçi emassan : görmek niyetinde değilsin
körmâkçi emas : görmek niyetinde değil
körmâkçi emasimiz : görmek niyetinde değiliz
körmâkçi emassiz : görmek niyetinde değilsiniz

körmâkçi emaslar : *görmek niyetinde değiller*

Ахир у қишлоғига бармоқчи, киндик қони томган уйни, дадасининг қабрини зиёрат қилмоқчи эди.

Ahır u kışlağıga barmâkçi, kindik kâni tãmgan üyni, dadasining kabrini ziyârat kılmâkçi edi.

Sonunda o köyüne varmak, göbek kanı tamlayan evi, babasının kabrini ziyaret etmek istiyordu.

5. Belirsiz Gelecek Zaman (Güman Bildirüvçi Kelasi Zamân) : GENİŞ ZAMAN

Türkiye Türkçesi'ndeki Geniş Zaman'ın karşılığıdır. "-(a)r" eki ile yapılır.

борарман	: bârarman	: <i>varırım</i>
борарсан	: bârarsan	: <i>varırsın</i>
борар	: bârar	: <i>varır</i>
борармиз	: bârarmiz	: <i>varırız</i>
борарсиз	: bârarsiz	: <i>varırsınız</i>
борарлар	: bârarlar	: <i>varırlar.</i>

ўқирман	: oқırman	: <i>okurum</i>
ўқирсан	: oқırsan	: <i>okursun</i>
ўқир	: oқır	: <i>okur</i>
ўқирмиз	: oқırmiz	: <i>okuruz</i>
ўқирсиз	: oқırsiz	: <i>okursunuz</i>
ўқирлар	: oқırlar	: <i>okurlar</i>

Olumsuz şekli "-mas" eki ile yapılır. "-(a)r" eki kalkar.

бормасман	: bârmasman	: <i>varmam</i>
-----------	-------------	-----------------

бормассан	: barmassan	: varmazsın
бармас	: barmas	: varmaz
бормасмиз	: barmasmiz	: varmayız
бормассиз	: barmassiz	: varmazsınız
бормаслар	: barmaslar	: varmazlar

"Яхши ўғил юрт тузар, ёмон ўғил юрт бузар."

"Yaḥṣi oğıl yurt tuzar, yaman oğıl yurt buzar."

"İyi oğul yurt kurar, kötü oğul yurt bozar."

"Кишининг зари кишини бузар; зарни кўрган занжирни узар."

"Kişining zari kişini buzar; zarni körgan zancirni uzar."

"Kişinin altını kişiyi bozar; altını gören zinciri koparır."

"Суқ тўймас, уғри бойимас."

"Suḡ toymas, uğrı bayımas."

"Açgözlü doymaz, hırsız zenginleşmez."

6. Gelecek zamanla alâkalı sıfat yapan ekler:

"-asi" ve "-gü" ekleridir.

келасим : kelasim : geleceğim

келасинг : kelasing : geleceğin

келаси : kelasanı : geleceği

келасимиз : kelasimiz : geleceğimiz

келасингиз : kelasingiz : geleceğiniz

келасилари : kelasilari : gelecekleri

келгум : kelgüm : geleceğim

келгунг : kelgüng : geleceğin

келгуси : *kelgüsi* : *geleceği*
 келгумиз : *kelgümüz* : *geleceğimiz*
 келгунгиз : *kelgüngiz* : *geleceğiniz*
 келгусилари : *kelgüsileri* : *gelecekleri*

Умар ибн Абдулъазиз, Қуръан ва ҳадисларни келгуси авлодларга ёзиб қолдириш учун фармон қилди.

Umar ibn Abdül'aziz, *Kur'an va hadislarni kelgüsi avlâdlarga yâzib qoldiriş için farmân kıldı.*

Ömer ibni Abdül'aziz, Kur'an ve hadisleri gelecek nesillere yazılı olarak bırakılması için emir buyurdu.

D. ŞART

Şart kipi "-sa" ekiyle kurulur. Türkiye Türkçesinde şart kipi, daha çok istek ifade eder. Şart ifadesi için geniş zamanın şartı kullanılır. Özbekçede ise hem istek anlamında hem de şart anlamında aynı şekil kullanılır.

келсам	: <i>kelsam</i>	: <i>gelsem, gelirsem</i>
келсанг	: <i>kelsang</i>	: <i>gelsen, gelirsен</i>
келса	: <i>kelsa</i>	: <i>gelse, gelirse</i>
келсак	: <i>kelsak</i>	: <i>gelsek, gelirsek</i>
келсангиз	: <i>kelsangiz</i>	: <i>gelseniz, gelirsенiz</i>
келсалар	: <i>kelsalar</i>	: <i>gelseler, gelirseler</i>
ўқисам	: <i>okısam</i>	: <i>okusam, okursam</i>
ўқисанг	: <i>okısang</i>	: <i>okusan, okursan</i>
ўқиса	: <i>okısa</i>	: <i>okusa, okursa</i>
ўқисак	: <i>okısak</i>	: <i>okusak, okursak</i>
ўқисангиз	: <i>okısangiz</i>	: <i>okusanız, okursanız</i>
ўқисалар	: <i>okısalар</i>	: <i>okusalar, okursalar</i>

Olumsuz şekli "-ma" ekiyle yapılır:

келмасам	: kelmasam	: gelmesem, gelmezsem
келмасанг	: kelmasang	: gelmesen, gelmezsen
келмаса	: kelmasa	: gelmese, gelmezse
келмасак	: kelmasak	: gelmesek, gelmezsek
келмасангиз	: kelmasangiz	: g.meseniz, gelmezseniz
келмасалар	: kelmasalar	: gelmeseler, gelmezseleser

Лекин ҳозирги шароитда икки минг сўм маош оладиганлар ҳам иқтисодий аҳволдан мамнун бўлмаса керак; агар қўшимча даромади бўлмаса.

Lekin hâzirgi şarâitda ikki ming som maâş âladiganlar ham iktisâdiy ahvâldan mamnun bolmasa kerak; agar kôşimça darâmadi bolmasa.

Lâkin şimdiki şartlarda ikibin ruble maaş almakta olanlar da ekonomik durumundan memnun olmasa gerek; eğer ek geliri olmazsa.

Иқтисодимиздан рози бўлмасак, нима қиламиз?

İktisâdimizdan râzi bolmasak, nima қilamiz?

Ekonomimizden razı olmazsak ne yapacağız?

"Шояд бу офатдан нажот топсам, муродим ҳосил бўлиб, яна сафар қилишдан тавба қиламан; ҳалок бўлиб кетсам ҳам майли, машаққатдан қутуламан." дедим.

"Şâyard bu âfatdan nacât tâpsam, murâdim hâsıl bolib, yana safar қılışdan tavba қilaman; halâk bolib ketsam ham mayli, maşakkatdan қutulaman." dedim.

"Eğer bu belâdan kurtulursam, muradım hasıl olup, yine sefere çıkmaktan tövbe edeceğim; helâk olup gidersem de razıyım, meşakkatten kurtulacağım." dedim.

E. GEREKLİLİK

Müstakil şekli yoktur; "kerak" kelimesi kullanılarak şu formüle göre kurulur:

fiil + (i)ş + iyelik eki + **kerak**

келишим керак : gelişim **kerak** : *gelmem gerek*

келишинг керак : gelişing **kerak** : *gelmen gerek*

келиши керак : gelişi **kerak** : *gelmesi gerek*

келишимиз керак : gelişimiz **kerak** : *gelişimiz g.*

келишингиз керак : gelişingiz **kerak** : *gelişiniz g.*

келишлари керак : gelişlari **kerak** : *gelmeleri g.*

Türkiye Türkçesine "gelmem gerek, gelmem lâzım, gelmeliyim" şekillerinde aktarılabilir.

Эртага меҳмонлар келиши керак.

Ertaga mehmânlar gelişi kerak.

Yarına misafirlerin gelmesi lâzım.

Аҳмаджанга хат ёзишим керак.

Ahmadcanga hat yâzışim kerak.

Ahmedcan'a mektup yazmam gerek.

Пиёда аскарларни сўл томондан ҳимоя қилиши керак.

Piyâda askarlarni sol tãmândan himâya qılışı kerak.

Piyâde askerleri sol taraftan koruması gerek.

F. YETERLİLİK-YETERSİZLİK

Özbekçe'de yeterlilik ve yetersizlik ekleri Türkiye Türkçesi'nden farklıdır. Türkiye Türkçesindeki "-bilmek" yeterlilik yardımcı fiili yerine Özbekçe'de "-âlmâk" yardımcı fiili kullanılır. Ayrı veya bitişik yazılabilir.

бора олмоқ	: bāra <u>âlmâk</u>	: varabilmek
боролмоқ	: bār <u>âlmâk</u>	: varabilmek
кўра олмақ	: köra <u>âlmâk</u>	: görebilmek
кўролмоқ	: kör <u>âlmâk</u>	: görebilmek

Yetersizlikte "-âlmamâk" şeklinde kullanılır.

боролмамоқ	: bār <u>âlmamâk</u>	: varamamak, varabilmemek
кўра олмамоқ	: köra <u>âlmamâk</u>	: görememek, görebilmemek

Уларни, гарчи ошкоралик даври дейилса-да, ошкор қилолмаймиз.

Ularni, garçi âşkâralik davri deyilsa-da, âşkâr kılâlmay-miz.

Onları, gerçi âşikârelik (açıklık) devri denilse de, âşikâr kılamıyoruz (açıklayamıyoruz).

Акаси айтган гапни яна хотирлашга тиришди, лекин хотирлолмади.

Akasi aytgan gapni yana hâtırlaşga tirişdi, lekin hâtırlâlmadi.

Ağabeyinin söylediği sözü yine hatırlamaya çalıştı, ama hatırlayamadı.

G. EMİR / İSTEK

Her şahıs için ayrı bir ek vardır. Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi 1. ve 3. şahıslarda istek manâsı, 2. şahıslarda emir manâsı vardır.

1. Tekil Şahıs (Men) için:

Fiil köklerine "**-(a)yin**" veya "**-(a)y**" ekleri getirilerek yapılır.

барайин : **barayin** : *varayım*

ўқийин : **oқiyin** : *okuayım*

борай : **baraу** : *varayım*

ўқий : **oқу** : *okuayım*

"Нимани гапирай, о шоҳим?" деди у.

"Nimani gapiray, a şahim?" dedi u.

"Neyi söyleyeyim, a şahım?" dedi o.

2. Tekil Şahıs (Sen) için:

Normalde fiil köküne bir ek getirilmeden yapılır. Eğer o işin muhakkak yapılması isteniyorsa "**-gin**" eki getirilir.

бар : **bar** : *var*

баргин : **bargin** : *var*

ўқи : **oқи** : *oku*

ўқигин : **oқigin** : *oku*

"Мени ўша хазинага олиб бор, унга кириш сиридан мени воқиф қил!" деди Қосим.

"Meni oşa hazinaga âlib bâr, unga kiriş sıridan meni vâ-
kıf kıl!" dedi Kâsım.

"Beni o hazineye alıp var, ona giriş sırrından beni haberdar et!" dedi Kasım.

3. Tekil Şahıs (U) için:

Fiil köklerine "-sin" eki getirilerek yapılır.

борсин : bârsin : varsın

ўқисин : oқisin : okusun

"Биттамиз донишманднинг уйига бориб, унинг не ишлар қилаётганини кузатсин!" деб таклиф қилди.

"Bittamiz dânişmandning üyiga bârib, uning ne işlar kılâyâtganini küzatsin!" deb taklif kıldı.

"Bir tanemiz danişmendin evine varıp, onun ne işler yapmakta olduğunu gözetsin!" deyip teklif etti.

1. Çoğul Şahıs (Biz) için:

Fiil köklerine "-(a)ylik" eki getirilerek yapılır.

борайлик : bâraylik : varalım

ўқийлик : oқiylik : okuyalım

Энди Усфурни шу ерда қолдирайлик-да, подшо хазинасидан ўғирланган пул ҳақида гаплашайлик.

Endi Usfurni şu yerda kâldiraylik-da, pâdşâ hazinasidan oğırlangan pul hakıda gaplaşaylik.

Şimdi Usfur'u şu yerde bırakalım da, padişah hazinesin-den çalınan para hakkında konuşalım.

"Мана бу тўғри гап, бариб кўрайлик, ҳақиқатдан огоҳ бўлайлик!" деди Зубайда-бегим.

"Mana bu toғri gap, barib kўraylik, haқikatdan aғah bolaylik!" dedi Zўbaydabegim.

"İşte bu doғru söz, varıp görelim, hakikattan haberdar olalım!" dedi Zўbeyde Hanım.

2. Çoғul Şahıs (Siz) için:

Fiil köklerine "**-(i)ng, -(i)ngiz, -(i)nglar**" ekleri getirilerek yapılır.

боринг : **baring** : *varın*

барингиз : **baringiz** : *varınız*

боринглар : **baringlar** : *varınız*

ўқинг : **oqing** : *okuyun*

ўқингиз : **oqingiz** : *okuyunuz*

ўқинглар : **oqinglar** : *okuyunuz*

Мен денгизчиларга бақириб: "Кемани денгизга суринглар, қутулиш чорасини изланглар!" дедим.

Men dengizçilarga baқirib: "Kemani dengizga süringlar, қutuliş çarasini izlanglar!" dedim.

Ben denizcilere baғırıp: "Gemiye denize sürün, kurtuluş çaresini izleyin!" dedim.

Мен унга: "Эй хожам, ихтиёр сизда, хоҳлаганингизни қилинг!" дедим.

Men unga: "Ey hacam, ihtiyar sizda, hahlaganingizni қiling!" dedim.

Ben ona: "Ey hocam, ihtiyar sizde, istediğinizi yapın!" dedim.

3. Çoğul Şahıs (Ular) için:

Fiil köklerine "**-sin, -sinlar**" ekleri getirilerek yapılır.

борсин : **bârsin** : *(onlar) varsın*

барсинлар : **barsinlar** : *varsınlar*

ўқисин : **oқisin** : *(onlar) okusun*

ўқисинлар : **oқisinlar** : *okusunlar*

"Менга бир оз ёғач келтирсинлар, уларга эгар ясаб берай." дедим.

"Menga bir âz yâğaç keltirsinlar, ularga egar yasab beray." dedim.

"Bana biraz ağaç getirsinler, onlara eğer yapıp vereyim." dedim.

III. KONULARLA ÖZBEKÇE

ЎЗБЕК
ТИЛИНИ
ЎРГАНАМИЗ

ÖZBEK
DİLİNİ
ÖĞRENİYORUZ

Bu bölüm Ruslar için hazırlanmış "Özbek Tilini Örganamiz" adlı kitaptan yararlanılarak hazırlanmıştır.

İNSAN

одам	: <i>âdam</i> : <i>adam, insan</i>
от	: <i>ât</i> : <i>isim, ad</i>
гавда	: <i>gavda</i> : <i>gövde</i>
бош	: <i>bâş</i> : <i>baş</i>
калла	: <i>kalla</i> : <i>kelle, baş</i>
соч	: <i>sâç</i> : <i>saç</i>
пешана	: <i>peşana</i> : <i>alın</i>
қош	: <i>kaş</i> : <i>kaş</i>
кўз	: <i>köz</i> : <i>göz</i>
қавақ	: <i>kavak</i> : <i>kapak</i>
киприк	: <i>kiprik</i> : <i>kirpik</i>
бурун	: <i>burun</i> : <i>burun</i>
оғиз	: <i>âğız</i> : <i>ağız</i>
жағ	: <i>cağ</i> : <i>çene kemiği</i>
лаб	: <i>lab</i> : <i>dudak</i>
тил	: <i>til</i> : <i>dil</i>
тиш	: <i>tiş</i> : <i>diş</i>
қулақ	: <i>kulak</i> : <i>kulak</i>
ияк	: <i>iyak</i> : <i>çene</i>
мўйлов	: <i>moylâv</i> : <i>bıyık</i>
соқол	: <i>sâkâl</i> : <i>sakal</i>
юз	: <i>yüz</i> : <i>yüz</i>
бўйин	: <i>boyn</i> : <i>boyun</i>
елка	: <i>yelka</i> : <i>omuz</i>
кўкрак	: <i>kökrak</i> : <i>göğüs</i>

бел	: bel : <i>bel</i>
биқин	: bıkın : <i>yan</i>
қорин	: kârın : <i>karın</i>
құл	: kol : <i>kol, el</i>
тирсак	: tirsak : <i>dirsek</i>
кафт	: kaft : <i>avuç içi</i>
панжа	: panca : <i>pençe, elin parmaklı kısmı</i>
бармоқ	: barmâk : <i>parmak</i>
оёқ	: âyak : <i>ayak</i>
тизза	: tizza : <i>diz</i>
мия	: miya : <i>alın kemiği</i>
суяк	: süyak : <i>kemik</i>
юрак	: yürak : <i>yürek</i>
буйрак	: büyrak : <i>böbrek</i>
ошқозон	: âşkâzân : <i>mide</i>
ўпке	: öpke : <i>akciğer</i>

İNSANIN YAŞI

чақалок	: çakalâk : <i>bebek</i>
бола	: bâla : <i>çocuk</i>
ўғил бола	: oğıl bâla : <i>erkek çocuk</i>
қиз бола	: kız bâla : <i>kız çocuğu</i>
йигит	: yigit : <i>genç erkek</i>
ўсмир	: ösmir : <i>yetişkin</i>
қиз	: kız : <i>kız</i>
эркак	: erkak : <i>erkek</i>
аёл	: ayâl : <i>kadın</i>
кампир	: kampir : <i>yaşlı kadın</i>
чол	: çâl : <i>yaşlı erkek</i>
катта	: katta : <i>büyük</i>
қари	: karı : <i>yaşlı</i>

ОДАМ ГАВДАСИ

Одам гавдасининг бош қисмида соч, қош, кўз, кулоқ, оғиз, бурун, тил ва тиш жойлашган.

Қўл елкадан бошланади. Тирсак, панжа ва бармоқлар қўлнинг қисмларидир. Одамнинг ҳаракатланишида оёқ асосий вазифани бажаради.

ĀDAM GAVDASI

Ādam gavdasining baş kısmida saç, kâş, köz, kulâk, âğız, burun, til va tiş câylaşgan.

Kol yelkadan başlanadi. Tirsak, panca va barmâklar kolning kısımlaridir. Ādamning hareketlenişide âyâk asâsiy vazifani bacaradi.

ADAM GÖVDESİ

Adam gövdesinin baş kısmında saç, kaş, göz, kulak, ağız, burun, dil ve diş yerleşmiş.

Kol omuzdan başlar. Dirsek, pençe ve parmaklar kolun kısımlarıdır. Adamın hareketlenişinde ayak esas görevi yapar.

FİLLER :

кўрмоқ	: körmâk : görmek
эшитмоқ	: eşitmâk : işitmek
ушламоқ	: uşlamâk : tutmak
юрмоқ	: yürmâk : yürümek
югурмоқ	: yügürmâk : koşmak

сакрамоқ	: sakramâk : sıçramak, atlamak
ўтирмоқ	: otirmâk : oturmak
ётмоқ	: yâtmâk : yatmak
турмоқ	: turmâk : kalkmak
ухламоқ	: uhlamâk : uyumak
жойлашмоқ	: câylaşmâk : yerleşmek
бажармоқ	: bacarmâk : becermek
туғилмоқ	: tuğilmâk : doğmak
ўлмоқ	: ölmâk : ölmek
улғаймоқ	: ulğaymâk : büyümek, yetişmek
кулмоқ	: külmâk : gülmek
йиғламоқ	: yığlamâk : ağlamak
хафа бўл.	: hafa bolmâk : üzülmek
хурсанд бўл.	: hursand bolmâk : memnun olmak

ДИАЛОГЛАР

Бу чақалоқ ўғилми, қизми?

Бу чақалоқ ўғил.

Унинг исми нима?

Унинг исми Ботир.

Сизнинг синфингизда ўғил болалар кўпми ёки қиз болалар кўпми?

Бизнинг синфимизда қиз болалар кўп.

Болалар катталарни ҳурмат қиладиларми?

Ҳа, болалар катталарни доим ҳурмат қиладилар.

DIALOGLAR

Bu çakalâk oğilmi, kızmi?

Bu çakalâk oğıl.
Uning ismi nima?
Uning ismi Bâtır.

**Sizning sınıfingizda oğıl bálalar köpmi yâki
kız bálalar köpmi?**

Bizning sınıfimizda kız bálalar köp.
Bálalar kattalarni hürmat kiladilarmi?
Ha, bálalar kattalarni dâim hürmat kiladilar.

DIYALOGLAR :

Bu bebek oğlan mı, kız mı?
Bu bebek oğlan.
Onun ismi ne?
Onun ismi Batır.

*Sizin sınıfınızda oğlan çocukları mı çok, yoksa kız
çocukları mı çok?*

Bizim sınıfımızda kız çocukları çok.
Çocuklar büyüklerine hürmet ediyorlar mı?
Evet, çocuklar büyüklerine daima hürmet ediyorlar.

AÇIKLAMALAR :

Aşağıdaki kelimeler eş anlamlıdır:

âdam (одам) : insân (ИНСОН) : kişi (КИШИ) : *adam*
gavda (гавда) : tana (тана) : *gövde*
çakalâk (чақалок) : gödak (гўдак) : *bebek*
peşana (пешана) : manglay (манглай) : *alın*
bâş (бош) : kalla (калла) : *baş*
yüz (юз) : bet (бет) : çehra (чехра) : aft (афт)
: başara (башара) : *yüz*

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Сен қачан туғилгансан?

Мен 1978 (бир минг тўққиз юз етмиш саккизинчи) йилда туғилганман.

Sen kaçan tuğilgansan?

Men 1978 (bir ming tokkız yüz yetmiş sakkizinçi) yılda tuğilganman.

Sen ne zaman doğmuşsun?

Ben 1978 (bindokuzyüzyetmişsekizinci) yılda doğmuşum.

Алишер Навоий қачон туғилган?

Алишер Навоий 1441 (бир минг тўрт юз қирқ биринчи) йилда туғилган.

Alişer Navâiy kaçan tuğilgan?

Alişer Navâiy 1441 (bir ming dört yüz kırk birinçi) yılda tuğilgan.

Ali Şir Nevâî ne zaman doğmuş?

Ali Şir Nevâî 1441 (bindörtüyzkirkbirinci) yılda doğmuş.

Алишер Навоий қачан вафот этган?

Алишер Навоий 1501 (бир минг беш юз биринчи) йилда вафот этган.

Alişer Navâiy kaçan vafât etgan?

Alişer Navâiy 1501 (bir ming beş yüz birinçi) yılda vafât etgan.

Сизнинг ёшингиз нечада?

Меним ёшим 13 (ўн учда)

Sizning yaşingiz neçada?

Menim yaşim 13 (on üçda)

Sizin yaşıınız kaçta?

Benim yaşıım onüçte.

Сиз неча ёшдасиз?
Мен 13 (ўн уч) ёшдаман.
Siz neça yaşdasiz?
Men 13 (on üç) yaşdaman.
Siz kaç yaşındasınız?
Ben onüç yaşındayım.

Сиз неча ёшга кирдингиз?
Мен 13 (ўн уч) ёшга кирдим.
Siz neça yaşga kirdingiz?
Men 13 (on üç) yaşga kirdim.
Siz kaç yaşına girdiniz?
Ben onüç yaşıma girdim.

ATASÖZLERİ :

Севги деган икки кўзда.
Sevgi degan ikki közda.
Sevgi dedikleri iki gözde.

Кўнгилдан кўнгилга йўл бор.
Köngildan köngilga yol bår.
Gönülden gönüle yol var.

Соғ танда соғ ақл.
Sağ tanda sağ akl.
Sağlam vücutta sağlam akıl.

Дўст бошга, душмон оёққа боқадди.
Dost başga, düşmån ayakka båkadi.
Dost başa, düşman ayağa bakar.

AİLE

эр	: er : <i>erkek</i>
оила	: <i>âila</i> : <i>aile</i>
хотин	: <i>hâtın</i> : <i>kadın</i>
ота	: <i>âta</i> : <i>baba</i>
она	: <i>âna</i> : <i>ana</i>
опа	: <i>âpa</i> : <i>abla</i>
сингил	: <i>singil</i> : <i>küçük kız kardeş</i>
ака	: <i>aka</i> : <i>ağabey</i>
ука	: <i>üka</i> : <i>küçük erkek kardeş</i>
бобо	: <i>bâbâ</i> : <i>dede</i>
буви	: <i>buvi</i> : <i>nine</i>
набира	: <i>nabira</i> : <i>torun</i>
фарзанд	: <i>farzand</i> : <i>çocuk</i>
ўғил	: <i>oğıl</i> : <i>oğul</i>
қиз	: <i>kız</i> : <i>kız</i>
тоға	: <i>tâğa</i> : <i>dayı</i>
ҳола	: <i>hâla</i> : <i>teyze</i>
амаки	: <i>amaki</i> : <i>amca</i>
амма	: <i>amma</i> : <i>hala</i>

БИЗНИНГ ОИЛАМИЗ

Бизнинг оиламиз катта. Ота-онам ўқитувчи. Бобам ва бувим ҳам биз билан бирга яшайди. Акам студент. Опам ўнинчи синфда

Ўқийди. Укам боғчага боради. Синглим бу йил биринчи синфга боради.

Отамнинг исми Азиз, фамилияси Қодиров. У эллик уч ёшда. Онамнинг исми Комила. У қирқ тўққиз ёшда. Акамнинг исми Тоҳир. У мендан саккиз ёш катта.

Бизнинг оиламиз эҳил яшайди.

BIZNING AILAMIZ

Bizning aïlamiz katta. Ata - anam oқituvчи. Babam va buvim ham biz bilan birga yashaydi. Akam student. Apam oninчи sinfda oқiydi. Ukam baғchaga bardi. Singlim bu yıl birinчи sinfga bardi.

Atamning ismi Aziz, familiyasi Kadirov. U ellik uch yashda. Anamning ismi Kamila. U kirk tokkiz yashda. Akamning ismi Tahir. U mendan sakkiz yash katta.

Bizning aïlamiz ehil yashaydi.

katta : *büyük*
birga : *birlikte*
student : *öğrenci*

baғcha : *küçük bağ, bahçe*
oқituvчи : *okutucu, öğretmen*
familya : *soyadı*

FİLLER:

яшамак	: <i>yaşamak</i> : <i>yaşamak</i>
ўқиимок	: <i>okımak</i> : <i>okumak</i>
бормоқ	: <i>barmak</i> : <i>varmak</i>
ишламоқ	: <i>işlamak</i> : <i>işlemek</i>
уйланмоқ	: <i>üylanmak</i> : <i>evlenmek (erkek)</i>
учрашмоқ	: <i>uçraşmak</i> : <i>karşılaşmak, nasib olmak</i>
бермоқ	: <i>bermak</i> : <i>vermek</i>
қўймоқ	: <i>koymak</i> : <i>koymak</i>

аталмоқ : *atalmâk* : *adlandırılmak*
 туғилмоқ : *tuğılmâk* : *doğmak*
 қўшмоқ : *koşmâk* : *ilâve etmek*
 аҳил яшамок : *ahil yaşamâk* : *dostluk içinde yaşamak*
 эрга чиқмоқ : *erga çıkmâk* : *ere varmak, evlenmek (kız)*
 турмушга чиқмоқ : *turmuşa çıkmâk* : *hayata atılmak, evlenmek (kız)*

ДИАЛОГЛАР:

Сизнинг оиланиз каттами?
 Ҳа, оиламизда саккиз киши бор: мен, хотиним, отам, онам, ўғлим, қизим, келиним ва набирам.
 Ўғлингиз неча ёшда?
 Йигирма учда.
 У уйланганми?
 Ҳа, уйланган, унинг ўғли ҳам бор.
 Келинингиз қаерда ишлайди?
 Келиним ишламайди, у педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факултетида ўқийди.

Онажон, сиз билан дадам қаерда туғилган?
 Мен Бухорода, даданг Фарғонада туғилган.
 Мен қаерда туғилганман?
 Сен Тошкандда туғилгансан

DIALOGLAR:

Sizning áilaniz kattami?

Ha, áilamizda sakkiz kiş bår: men, hâtinim, átam, ánam, oğlim, kizim, kelinim va nabiram.

Oğlingiz neça yâşda?

Yigirma üçda.

U üylanganmi?

Ha, üylangan, uning oğli ham bår.

Keliningiz kayerda işlaydi?

Kelinim işlamaydi, u pedagogika institüning özbek tili va adabiyâti fakültetida okıydi.

Ánacân, siz bilan dadam kayerda tuğilgan?

Men Buhârâda, dadang Farġânada tuğilgan.

Men kayerda tuğilganman?

Sen Tâşkandda tuğilgansan

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Биз бирга яшаймиз.

Biz birga yaşaymiz.

Biz beraber yaşıyoruz

Оиламизда ўн киши бор.

Áilamizda on kişi bår.

Ailemizde on kişi var.

Ўғлингиз уйланганми?

Йўқ, уйланмаган. У ҳали бўйдоқ.

Ҳа, у курсдошига уйланган.

Oğlingiz üylanganmi?

Yok, üylanmagan. U hali boydâk.

Ha, u kursdâşiga üylangan.

Oğlunuz evli mi?

Yok, evlenmemiş. O halâ bekâr.

Evet, o kurs arkadaşına evlenmiş (arkadaşıyla evli).

Қизингиз турмушга/ эрга чиққанми?

Ҳа, қизим турмушга/ эрга чиққан.

Йўқ, қизим ҳали турмушга чиқмаган.

Kizingiz turmuşga / erga çıkkanmi?

Ha, kızım turmuşga / erga çıkkan.

Yok, kızım hali turmuşga çıkmagan.

Kızınız hayata / ere çıkmış mı (evlenmiş mi)?

Evet, kızım hayata / ere çıkmış (evlenmiş).

Yok, kızım halâ hayata çıkmamış (evlenmemiş).

КИШИ НОМЛАРИ

Оилада бола туғилди. Унга ота-оналар қандай ном беришади?

Қадимда уғил болаларга Маматқул, Ўлмас, Қулбой, Ҳайтбой; қиз болаларга Жумагул, Одила, Назми деб ном қўйишарди. Ҳозир уғил болаларга Анвар, Баҳодир, Ботир, Шухрат, Қаҳраман, Шавкат; қиз болаларга Манзура, Дилором, Дилбар, Гулчехра, Гулбаҳор, Шаҳноза, Феруза, Нилуфар, Наргиса, Дилфуза деб ном беришади.

Оилада эгизак уғил болалар туғилса, уларни Ҳасан-Ҳусан деб аташади. Қизлар эса Фотима-Зухра дейишади.

Уғил болаларнинг исимларига кўпинжа "-жон", қиз болаларнинг исмига "-ҳон, -ой" қўшимчалари қўшилиши мумкин.

KIŞI NÂMLARI

Âilada bâla tuğildi. Unga âta-ânalara kanday nâm berişadi?

Kadimda uğıl bâlalarga Mamatkul, Ölmas, Kulbây, Haytbây; kız bâlalarga Cumagül, Âdila, Nazmi deb nâm koyışardi. Hâzır oğıl bâlalarga Anvar, Bahâdır, Bâtır, Şüh-rat, Kahraman, Şavkat; kız bâlalarga Manzura, Dilârâm, Dilbar, Gülçehra, Gülbahâr, Şahnâza, Feruza, Nilüfar, Nar-gisa, Dilfuza deb nâm berişadi.

Âilada egizak oğıl bâlalar tuğılsa, ularni Hasan-Hüsan deb ataşadi. Kızlar esa Fâtıma-Zühra deyişadi.

Oğıl bâlalarınig isimlariga köpinça "-cân", kız bâlalarınig ismiga "-hân, -ây" koşimçaları koşilişi mümkün.

kanday : *ne gibi, nasıl*

koşimça : *ek*

nâm : *isim*

köpinça : *çok zaman*

egizak : *ikiz*

hâzır : *şimdi*

ATASÖZLERİ:

Бўйдоқнинг ақли икки кўзида.
Boydâkning aklı ikki közida.
Bekârın akli iki gözünde.

Яхши хотин уйнинг гули.
Yahşi hâtın üyning güli.
İyi kadın evin çiçeği.

Яхши хотин эрни эр қилади, ёмон хотин
ер (қилади).

Yahşi hâtın erni er kıladı, yâmanın hâtın yer (kıladı).
İyi kadın eri er yapar, kötü kadın yer (yapar).

Хотинсиз ўтиш хато, боласиз ўтиш жафо.
Hâtsiz ötiş hatâ, bâlasiz ötiş cafâ.

Kadinsiz ömür geçirmek hatâ, çocuksuz ömür geçirmek cefâ.

Ёмон отда юргунча, яёв юрган яхшироқ;
Ёмон хотин олгунча, бўйдоқ ўтган яхши-
роқ.

Yâmân âtda yürgünça, yayâv yürgan yaḥşirâk;

Yâmân hâtın âlgünça, boydâk ötgan yaḥşirâk.

Kötü atda yürüyünceye kadar, yayan yürüyen daha iyi;

Kötü kadın alıncaya kadar, bekâr duran daha iyi.

Одамнинг меваси бола.

Âdamning mevasi bâla.

Adamın mevası çocuk.

Болали уй бозор, боласиз уй мозор.

Bâlali üy bâzâr, bâlasiz üy mâzâr.

Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.

Она билан бола, гул билан лола.

Âna bilan bâla, gül bilan lâla.

Ana ile çocuk, gül ile lâle.

Бола йиғламаса она сут бермайди.

Bâla yığlamasa âna sût bermaydi.

Çocuk ağlamazsa anne sût vermez.

Ўғли борнинг ўрни бор, кизи борнинг
қадри бор.

Oğli bârning orni bâr, kızı bârning kadri bâr.

Oğlu olanın yeri var, kızı olanın kıymeti var.

Хатиним қиз тўғди деб ҳафа бўлма,
шернинг эркак-урғачиси барабар.

Hatınım kız toğdi deb hafa bolma, şerning erkak-
urğaçisi barabar.

*Hanımım kız doğurdu deyip üzülme, arslanın erkek-
dişisi beraber,*

Жон дўстинг жонидан кечса ҳам, мол
дўстинг молидан кечмас.

Cân dosting cânidan keçsa ham, mâl dosting mâlidan
keçmas.

*Can dostun canından geçse de, mal dostun malından
geçmez.*

Қари билганини пари билмас.

Qarı bilganini pari bilmas.

Yaşlının bildiğini peri bilmez.

Дўст ачитиб гапиради, душмон кулдириб.

Dost açitib gapiradi, düşmân küldirib.

Dost acıtıp söyler, düşman güldürüp.

Қизим сенга айтаман, келиним сен эшит.

Kızım senga aytaman, kelinim sen eşit.

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.

GİYİM

кийим	: kiyim : <i>giyim</i>
кўстюм	: kostyüm : <i>kostüm, takım elbise</i>
шим	: şim : <i>pantolon</i>
палтў	: palto : <i>palto</i>
тўн	: ton : <i>cübbe</i>
кўйлак	: köylak : <i>gömlek</i>
майка	: mayka : <i>atlet</i>
белбоғ	: belbağ : <i>belbağı</i>
пешгир	: peşgir : <i>önlük</i>
телпак	: telpak : <i>kalpak</i>
дуппи	: düppi : <i>Özbek takkesi</i>
рўмал	: romal : <i>başörtüsü</i>
пайпоқ	: paupaq : <i>çorap</i>
ёқа	: yaka : <i>yaka</i>
енг	: yeng : <i>elbisenin kolu</i>
этак	: etak : <i>etek</i>
нимча	: nimça : <i>yelek</i>
ботинка	: botinka : <i>potin</i>
пўшна	: poşna : <i>topuk</i>
туфли	: tufli : <i>ayakkabı</i>
калиш	: kaliş : <i>ayakkabı</i>
этик	: etik : <i>çizme</i>
махси	: maḥsı : <i>Özbek çizmesi</i>
тугма	: tügma : <i>düğme</i>
кўлқоп	: kolqap : <i>eldiven</i>
ип	: ip : <i>ip</i>
игна	: igna : <i>iğne</i>

ЯНГИ КЎЙЛАК

Опам фабрикада бичиқчи бўлиб ишлайди. Бу фабрикада болалар учун кийим-кечак тикилади. Улар орасида болалар палтоси, костюм, шим, кўйлак, майка, дўппи, рўмол ва бошқа кийимлар бор..

Опам ишлаётган тсехда яқинда янги нусхадаги болалар кўйлагини тикиш йўлга қўйилди. Унинг иккита чўнтаги бор. Енглари калта. Яқаси тугмалик. Бундай кўйлаklar кўпчиликка ёқди.

YANGI KÖYLAK

Āpam fabrikada biçiqçi bolib işlaydi. Bu fabrikada bālalar uçun kiyim-keçak tikiladi. Ular ārasida bālalar pal-tosi, kostyüm, şim, köylak, mayka, döppi, romāl va bāşka kiyimlar bār..

Āpam işlayātgan tsehda yaқında yangi nüshadagi bālalar köylagini tikiş yolga koyildi. Uning ikkita çöntagi bār. Yenglari kalta. Yāқasi tügmalik. Bunday köylaklar köpçilikka yaқdi.

tseh : *atölye*

kalta : *kısa*

nüsha : *model*

çöntak : *cep*

köpçilik : *çoğunluk*

dügmalik : *düğmeli*

FİLLER:

Бичмоқ

: biçmāq : *biçmek*

Тикмоқ

: tikmāq : *dikmek*

Ёқмоқ

: yaқmāq : *yakışmak, uygun gelmek*

Киймоқ

: kiymāq : *giymek*

йиртилмоқ : yırtılmāq : yırtılmak
ярашмоқ : yaraşmāq : uygun gelmek
ювмоқ : yuvmāq : yıkamak
тозаламоқ : tǎzalamāq : temizlemek

ДИАЛОГЛАР:

Ховлида кимлар бор?
Хавлида болалар бар.
Улар қандай кийинишган?
Болалар ҳар хил, аммо дид билан
кийинишган.
Улар нега палто кийишмаган?
Ҳаво унчалик совуқ эмас, шунинг учун
улар палто кийишмаган.

Костюмни қаердан олдинг?
Костюмни "Болалар дунёси" дан олдим.
Кулранг костюм сенга ярашар экан.
Онам ҳам шундай дедилар.
Тугмаларида юлдузчанинг расми бор
экан-а?
Ҳа, юлдузчанинг расми бор.

DIALOGLAR:

Hāvlida kimlar bār?
Havlida bālalar bar.
Ular қандай кийинишган?
Bālalar har hıl, ammā did bilan kiyinişgan.
Ular nega palto kiyişmagan?
Havā unçalik sāvuk emas, şuning uşun ular palto kiyiş-
magan.

Kostyümni kayerdan álding?

Kostyümni "Bálalar dünyâsi" dan áldim.

Külrang kostyüm senga yaraşar ekan.

Ánam ham şunday dedilar.

Tügmalarida yulduzçaning rasmi bâr ekan-a?

Ha, yulduzçaning rasmi bâr.

sâvuk : *soğuk*

kayerdan : *nereden*

yulduzça : *küçük yıldız*

nega : *niye*

did : *estetik zevk*

kanday : *nasıl, ne gibi*

hıl : *cins, tür*

şunday : *şunun gibi*

emas : *değil*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Дадам сўвга қилган ромўл менга ёқди.

Dadam sâvğa kılğan româl menga yâkdi.

Babamın hediye ettiği başörtüsü bana yakıştı.

Бу телпакни кийиб кўриш мумкинми?

Bu telpakni kiyib köriş mümkünmi?

Bu kalpağı giyip görmek mümkün mü?

Бу этик сизга мосми (лойиқми, сиғадими, тўғри келадими)?

Ха, бу этик менга мос (лойиқ, сиғади, тоғри келади).

Bu etik sizga mâsmi (lâyıkmı, sığadimi, toğri keladimi)?

Ha, bu etik menga mâs (lâyıq, sığadi, toğri keladi).

Bu çizme size uygun mu (lâyık mı, sığıyor mu, doğru geliyor mu)?

Evet, bu çizme bana uygun (lâyık, sığıyor, doğru geliyor).

КИЙИМ

Кийим инсон баданини иқлим, об-ҳаво ўзгаришларидан, қуёш нурларидан, турли ташқи таъсирлардан асраш учун кийилади. Ибтидоий одамлар ҳайвон терилари, дарахт пўстлоқлари ва баргларида кийим сифатида фойдаланганлар. Астасекин одамлар ёввони ўсимлик толасидан ип йигириш, дағал мато тўқиш, ундан кийим тикишни ўрганишди. Деҳқончилик, чорвачилик, ипакчилик ривожлана боргач, пахта сингари маданий экинлар толасидан, уй ҳайванларининг жунни, териси, мўйнасидан, ипак қурти урайдиган ипакдан ип йигириб, кийимлар тикишди. Халкларнинг маданияти ошиб бориши билан кийимнинг турлари кўпайди, мўдалар яратилди, ҳар бир халқнинг ўзига ҳос кийим-боши, миллий кийим пайдо бўлди.

Миллий кийим ўша халқ яшайдиган ўлканинг иқлим шароитига, маданият даражасига, урф-одатларига, хом ашё турига боғлиқ равишда такомиллашди.

Ўзбекларда дуппи, тўн, маҳси, калиш, нимча ва бошқалар миллий кийим ҳисобланади.

Ўктябрь инқилобидан сўнг ўзбек шаҳар ва қишлоқларида европача кийимлар ҳам расм бўла бошлади.

Турига кўра: ички, устки, бош, оёқ кийимлар; вазифасига кўра: кундалик, уйда, дам олиш пайтида, байрам ва тўй маросим-

ларида кийиладиган кийимлар: иш кийими (жомакор), спорт кийими, расмий кийим, махсус (ҳарбийлар, темирйўлчилар, геологлар гиядиган ва бошқа) кийимлар бўлади. Аёллар, эркаклар, болалар кийимларига ҳам бўлинади.

KIYIM

Kiyim insân badanini iqlim, âb-havâ özgarişlaridan, kuyâş nurlaridan, türli taşkı ta'sirlardan asraş uçun kiyiladi. İbtidâiy âdamlar hayvân terilari, daraht postlâklari va barglaridan kiyim sıfatida fâydalanganlar. Astasekin âdamlar yâvvâni ösimlik tâlasidan ip yigiriş, dağal matâ tokış, undan kiyim tikişni örganişdi. Dehkânçilik, çârvaçilik, ipakçilik rivâclana bârgaç, pahta singari madaniy ekinlar tâlasidan, üy hayvanlarining cüni, terisi, moynasidan, ipak kurti üraydigan ipakdan ip yigirib, kiyimlar tikişdi. Halklarning madaniyati âşib bârişi bilan kiyimning türleri köpaydi, modalar yaratıldı, har bir halkning öziga hâs kiyimbâşi, milliy kiyim paydâ boldi.

Milliy kiyim oşa halk yaşaydigan ölkaning iqlim şarâitiga, madaniyat daracasiga, urf-âdatlariga, hâm aşyâ türiga bâğlık ravişda takâmillaşdi.

Özbeklarda düppi, ton, mahsi, kaliş, nimça va başkalar milliy kiyim hisâblanadi.

Oktyabr inkılâbidan song özbek şahar va kışlâklarida yevropaça kiyimlar ham rasm bola başladi.

Türiga köra: içki, üstki, bâş, âyâk kiyimlar; vazifasiga köra: kündalik, üyda, dam âliş paytida, bayram va toy marâsimlarida kiyiladigan kiyimlar: iş kiyimi (câmakâr), sport kiyimi, rasmiy kiyim, mahsus (harbiylar, temiryolçilar, geologlar giyadigan va bâşka) kiyimlar boladi. Ayâllar, erkaklar, bâlalar kiyimlariga ham bölinaadi.

özgariş : <i>değişim</i>	asramâk : <i>esirgemek, korumak</i>
teri : <i>deri</i>	postlâk : <i>kabuk</i>
barg : <i>yaprak</i>	astasekin : <i>yavaş yavaş, sessizce</i>
yavvâni : <i>yabani</i>	dam âliş : <i>dinlenme</i>
tâla : <i>lif</i>	yigirmâk : <i>eğirmek</i>
dağal : <i>çirkin</i>	matâ : <i>mal, materyal</i>
ölka : <i>ülke</i>	dehkânçilik : <i>ziraatçılık</i>
ösimlik : <i>bitki</i>	çârvaçilik : <i>hayvancılık</i>
cün : <i>yün</i>	moyna : <i>yünlü deri, post</i>
raviş : <i>tarz, usül</i>	oşa : <i>o bilinen, o uzaktaki</i>
şarâit : <i>şartlar</i>	yevropaça : <i>Avrupaya benzer</i>
kışlâk : <i>köy</i>	rasm bolmâk : <i>adet haline gelmek</i>
payt : <i>zaman</i>	toy : <i>ziyafet, düğün ziyafeti</i>
harbiy : <i>asker</i>	câmakâr : <i>iş elbisesi</i>

ATASÖZLERİ:

Бош омон бўлса, дуппи топилади.
 Baş amân bolsa, düppi tâpiladi.
Baş selâmette olsa, takke bulunur.

Сақласанг минг кунлик, сақламасанг бир кунлик.

Saklasang ming künlik, saklamasang bir künlik.
Saklarsan bin günlük, saklamazsan bir günlük.

Сув кўрмасдан этик ечма!
 Suv körmasdan etik yeçma!
Su görmeden çizme çıkarma!

TABIAT

осмон	: <i>âsmân : gök</i>
ер	: <i>yer : yer</i>
қуёш	: <i>uyâş : güneş</i>
ой	: <i>ây : ay</i>
юлдуз	: <i>yulduz: yıldız</i>
булут	: <i>bulut : bulut</i>
денгиз	: <i>dengiz : deniz</i>
қуруклик	: <i>kuruklik : kara</i>
орол	: <i>ârâl : ada</i>
ярим орол	: <i>yarım ârâl : yarımada</i>
дарё	: <i>daryâ : ırmak</i>
қирғок	: <i>kırğak : kıyı</i>
кўл	: <i>köl : göl</i>
жар	: <i>car : çukurluk</i>
чўққи	: <i>çokkı : en yüksek yer, tepe</i>
тоғ	: <i>tâğ : dağ</i>
шаршара	: <i>şarşara : şelâle</i>
текислик	: <i>tekislik : düzlük</i>
музлик	: <i>muzlik : buzul</i>
кўприк	: <i>köprük : köprü</i>
сахро	: <i>sahrâ : çöl</i>
йўл	: <i>yol : yol</i>
ёмғир	: <i>yamğır : yağmur</i>
қор	: <i>kâr : kar</i>
шамол	: <i>şamâl : rüzgâr</i>
момақ алдирок	: <i>mamakaldırak : gökgürültüsü</i>
чақмоқ	: <i>çakmak : şimşek</i>

камалак	: kamalak : <i>gökkuşağı, yay</i>
сув	: suv : <i>su</i>
муз	: muz : <i>buz</i>

ҚОР ҚАЕРДАН КЕЛАДИ?

Денгиз, океан, дарё ва кўллардаги сувлар қуёш таъсирида қизиб буғга айланади. Бу буғлар иссиқ ҳаво оқимида осмонга кўтарилади. Уларнинг совишидан майда сув томчилари ҳосил бўлади ва бизга оқ булутлар шаклинда кўринади. Шамол булутларни ҳаракатга келтиради. Бир ерга тўпланган кичик парчалар оғирлашиб, ерга ёмғир ёки қор тарзида ёғади.

ҚАР ҚАЙЕРДАН КЕЛАДИ?

Dengiz, okean, daryâ va köllardagi suvlar қуяш ta'sirida қизиб buғga aylanadi. Bu buғlar issiқ havâ оқимida осмонга кўтарилadi. Ularning sâvişidan mayda suv tâмçilari hâsıl boladi va bizga оқ bulutlar şaklinda körinadi. Şamâl bulutlarni harakatga keltiradi. Bir yerga toplangan kiçik parçalar оғирлашиб, yerga yâмғır yâki қар tarzida yâғadi.

okean : <i>okyanus</i>	buғ : <i>buhar</i>	issiq : <i>sıcak</i>
tâмçi : <i>damla</i>	yâki : <i>veya</i>	sâviş : <i>soğuma</i>
mayda : <i>küçük</i>	marta : <i>defa</i>	neça : <i>ne kadar, nice</i>

FIILLER:

ЭСМОҚ	: esmâқ : <i>esmek</i>
ЁҒМОҚ	: yâғmâқ : <i>yağmak</i>
ОҚМОҚ	: âқmâқ : <i>akmak</i>

музламоқ	: muzlam <u>â</u> q : <i>buz tutmak</i>
эримоқ	: erim <u>â</u> q : <i>erimek</i>
ёритмоқ	: y <u>â</u> ritm <u>â</u> q : <i>aydınlatmak</i>
иситмоқ	: isitm <u>â</u> q : <i>ısıtmak</i>
тўлқинланмоқ	: tol <u>q</u> ınlanm <u>â</u> q : <i>dalgalanmak</i>
чиқмоқ	: ç <u>ı</u> qm <u>â</u> q : <i>çıkma</i>
қизимоқ	: <u>k</u> ızım <u>â</u> q : <i>kızma, ısınma</i>
айланмоқ	: aylanm <u>â</u> q : <i>dönme</i>
ботмоқ	: b <u>â</u> tm <u>â</u> q : <i>batma</i>
кўтарилмоқ	: k <u>ö</u> tarilm <u>â</u> q : <i>kaldırılmak</i>
кўринмоқ	: k <u>ö</u> rinm <u>â</u> q : <i>görünme</i>
чўмилмоқ	: ç <u>ö</u> milm <u>â</u> q : <i>suda yıkanma</i>
тошмоқ	: t <u>â</u> şm <u>â</u> q : <i>taşma</i>

ДИАЛОГЛАР:

Сиз денгизда бўлганмисиз?

Йўқ, мен денгизни кўрмаганман.

Дарёни-чи?

Дарёни кўрганман. Бир неча марта Сирдарёда чўмилганман.

Кўлни-чи?

Кўлни ҳам кўрганман. Акам билан кўлга борганмиз.

Қандай осмон жисмларини биласиз?

Мен Қуёш, Ой, юлдузларни биламан.

Булут ҳам осмон жисмларига кирадими?

Йўқ, чунки булутлар ҳар доим мавжуд бўлмайди. Улар сувнинг буғланишидан ҳосил бўлади. Ёмғир, қор шаклинда ёққанидан кейин яна йўқ бўлиб кетади.

DIALOGLAR:

Siz dengizda bolganmisiz?

Yok, men dengizni körmaganman.

Daryâni-çi?

Daryâni körganman. Bir neça marta Sirdaryâda çömilganman.

Kölni-çi?

Kölni ham körganman. Akam bilan kölga bârganmiz.

Kanday âsmân cismlarini bilasiz?

Men Kuyâş, Ây, yulduzlarni bilaman.

Bulut ham âsmân cismlariga kiradimi?

Yok, çünki bulutlar har dâim mavcud bolmaydi. Ular suvning buğlanişidan hâsıl boladi. Yâmgır, kâr şaklinda yâkkanidan keyin yana yok bolib ketadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Қачон қоронғи тушади (бўлади)?

Қуёш батгонда қоронғи тушади (бўлади).

Қачан қаранғи түшади (boladi)?

Қуйâş batgânda қаранғи түшади (boladi).

Ne zaman karanlık iner (olur)?

Güneş battığında karanlık iner (olur).

Қачон ёруғ тушади (бўлади)?

Қуёш чиққанда ёруғ тушади (бўлади).

Қачан йаруғ түшади (boladi)?

Қуйâş çиккanda йаруғ түшади (boladi).

Ne zaman aydınlık iner (olur)?

Güneş çıktığında aydınlık iner (olur).

Мен совқатиб кетдим.
Мен совуқ едим.
Men sāvqatib ketdim.
Men sāvuq yedim.
Ben soğuklayıp gittim (soğukladım).
Ben soğuk yedim (soğuk aldım).

МАХМУД ҚОШҒАРИЙ

Махмуд Қошғарий, буюк олим. У тил, адабиёт, тарих, география, этнография ва бошка соҳаларнинг билимдони эди. Унинг машхур "Девону луғотит-турк" асарида табиат ва табиат ҳодисалари (ер ва сув, тоғ ва сахро, Ой, Қуёш, юлдуз, булут ва ёмғир, кўл, дарё ва денгиз, чакмоқ ва момакалди-рок ва бошкалар) билан боғлиқ изоҳ, мақол ва ибораларни ўқиш мумкин. Олимнинг ўзи Қашғардан Каспий денгизгача, Тибет тағларидан Қорақум сахроларигача, кичик қишлоқлардан катта шаҳарларгача саёҳатда бўлган. У биринчилардан бўлиб дунё ҳаритасини тузган.

MAHMUD QAŞĖARIY

Mahmud QaşĖariy, büyük âlim. U til, adabiyât, tarih, geografiya, etnografiya va başka sâhalarning bilimdâni edi. Uning maşhur "Devânü luğâtit-türk" asarida tabiat va tabiat hâdisalari (yer va suv, tâğ va sahrâ, Ây, Kuyâş, yulduz, bulut va yâmĖır, köl, daryâ va dengiz, çakmâk va mâma-kaldırâk va başkalar) bilan bâğlık izâh, maqâl va ibâralarni oқиş mümkin. Âlimning özi QaşĖardan Kaspiy dengizgaça,

Tibet tağlaridan Karakum sahrâlarigaça, kiçik kışlâklardan katta şaharlargaça sayâhatda bolgan. U birinçilardan bolib dünyâ haritasini tüzgan.

bilimdân : *âlim*

sahrâ : *çöl*

asar : *eser*

geografiya : *coğrafya*

Kaspiy dengiz : *Hazar Denizi*

tüzmaq : *düzenlemek*

ATASÖZLERİ :

Дарё сувини баҳор тоширар, одам қад-
рини меҳнат оширар.

*Daryâ suvini bahâr tâşırar, âdam qadrini mehnat âşırar.
Nehir suyunu bahar taşırır, adam kıymetini iş artırır.*

Тер тўкиб, меҳнат қилсанг, ердан ҳатта
зар унар.

*Ter tökib, mehnat kılsang, yerdan hatta zar ünar.
Ter döküp çalışsan, yerden altın bile biter.*

Ой тунда керак, ақл кунда керак.
Ау тунда керак, ақл кунда керак.
Ay gece lâzım, akıl hergün lâzım.

Томчи тошни тешади.
Тамчи таşни теşади.
Damla taşı deler.

Бир томчи сув чумолига дарё кўринар.
Bir тамчи сув çümâliga daryâ körinar.
Bir damla su karıncaya nehir görünür.

Бировга чуқур қазисанг, ўзинг йиқиласан.
Birâvga çukur kazısang, özing yıkılasan.

Birisine çukur kazarsan, kendin düşersin.

Балчикқа кесак отма, юзингга сичрайди.
Balçıkka kesak âtma, yüzingga sıçraydi.
Çamura kesek atma, yüzüne sıçrar.

Ёмғир экиннинг жони.
Yâmğır ekinning canı.
Yağmur ekinin canı.

Хар ким элида, ўрдак кўлида.
Har kim elida, ördak kölida.
Herkes memleketinde, ördek gölünde.

Ерга тушган етимники.
Yerga tüşgan yetimniki.
Yere düşen yetiminki.

BITKILER ALEMİNDE

ÇİÇEKLER :

ўсимлик	: ösimlik : <i>bitki</i>
гул	: gül : <i>çiçek, gül</i>
атиргул	: atirgül : <i>gül</i>
наргис	: nargis : <i>nergis</i>
лола	: lāla : <i>lāle</i>
лолақизғалдоқ	: lālakızğaldâk : <i>gelincik</i>
гултожихўроз	: gültâcihorâz : <i>horoz ibiği</i>
райҳон	: rayhân : <i>reyhan</i>
гулдаста	: güldasta : <i>çiçek demeti</i>

MEYVALAR :

мева	: meva : <i>meyva</i>
узум	: üzüm : <i>üzüm</i>
қулупнай	: <u>қ</u> ulupnay : <i>çilek</i>
нок	: nâk : <i>armut</i>
анор	: anâr : <i>nar</i>
олхўри	: âlhori : <i>erik</i>
анжир	: ancir : <i>incir</i>
олча	: âlça : <i>vişne</i>
гилос	: gilâs : <i>kiraz</i>
шафтоли	: şaftâli : <i>şeftali</i>

беҳи	: behi : <i>ayva</i>
янғок	: yanğâk : <i>ceviz</i>
бодом	: bådâm : <i>badem</i>
ўрик	: örik : <i>kayısı, zerdali</i>
жийда	: ciyda : <i>iğde</i>
боғ	: bâğ : <i>bağ, bahçe</i>

SEBZELER :

сабзавот	: sabzavât : <i>sebzeler</i>
сабзи	: sabzi : <i>havuç</i>
пиёз	: piyâz : <i>soğan</i>
шолғом	: şâlğâm : <i>şalgam</i>
турп	: turp : <i>turp</i>
редиска	: rediska : <i>bir çeşit turp</i>
қизилча	: kızilça : <i>pancar</i>
картошка	: kartoşka : <i>patates</i>
карам	: karam : <i>kelem, lâhana</i>
бодринг	: bâdring : <i>salatalık</i>
қавок	: kavâk : <i>kabak</i>
калампир	: kalampir : <i>biber</i>
тарвуз	: tarvuz : <i>karpuz</i>
қовун	: kavun : <i>kavun</i>
ҳандалак	: handalak : <i>erken yetişen bir kavun</i>
бақлажон	: baklacân : <i>batlıcan</i>
қўзиқарин	: kozıkarın : <i>kuzugöbeği (mantar)</i>

BAŞAKLI BİTKİLER :

буғдой	: buğdây : <i>buğday</i>
шоли	: şâli : <i>çeltik, pirinç bitkisi</i>
арпа	: arpa : <i>arpa</i>
тариқ	: tarık : <i>darı</i>

маккажўхори	: makkacö <u>h</u> ari	: <i>mısır</i>
кунгабоқар	: küngab <u>a</u> kar	: <i>günebakan, ayçiçeği</i>
мош	: m <u>a</u> ş	: <i>fasulye çeşidi</i>
нўхат	: no <u>h</u> at	: <i>nohut</i>
лобия	: l <u>a</u> biya	: <i>fasulye</i>

AĞAÇLAR:

дарахт	: dara <u>h</u> t	: <i>ağaç</i>
илдиз	: ildiz	: <i>kök</i>
тана	: tana	: <i>ağaç gövdesi</i>
шоҳ	: ş <u>a</u> h	: <i>ağacın dalı</i>
барг	: barg	: <i>yaprak</i>
тол	: t <u>a</u> l	: <i>söğüt</i>
терак	: terak	: <i>kavak</i>
чинор	: çin <u>a</u> r	: <i>çınar</i>
арча	: ar <u>ç</u> a	: <i>köknar</i>
қайрағоч	: <u>k</u> ayrağ <u>a</u> ç	: <i>çam</i>
тут	: tut	: <i>dut</i>

TEKNİK BİTKİLERİ:

ғўза	: ğ <u>o</u> za	: <i>pamuk bitkisi</i>
пахта	: pa <u>h</u> ta	: <i>pamuk</i>
чигит	: çigit	: <i>pamuk tohumu</i>
шона	: ş <u>a</u> na	: <i>pamuk çiçeği</i>
кўрак	: kö <u>r</u> ak	: <i>soğuk vurmüş pamuk meyvası</i>
чанок	: çan <u>a</u> k	: <i>pamuğun kapsülü</i>
тола	: t <u>a</u> la	: <i>pamuk lifi</i>

ЁЗГИ КАНИКУЛДА

Мен бу йил ёзда қишлоқда дам олдим. Дўстим Рустам билан колхоз боғида бўлдик. Колхоз боғи жуда катта экан. Боғ олдида ариқ оқади. Ариқнинг икки четида эса терак, тол, тут, жийда каби дарахтлар ўсиб ётибди. Боғнинг бир қисми ўрикзор, бошқа бир қисми олмазор, яна бир қисми шафтолизор экан. Боғда бошқа мевали дарахтлар ҳам кўп. Аммо у ердаги чумчуқ ва майналар гилос ва олчаларни еб қўяр экан. Биз меваларни қушлардан қўриқладик. Колхозчилар меваларни тераётган экан. Ўрик, шафтоли, олмаларни теришда биз ҳам уларга ёрдам бердик. Дам олиш пайтида полизга кирдик. У ерда ҳандалак, қовун, тарвузлар пишиб ётган экан. Рустам иккаламиз бир нечта қовун уздик. Биттасини ўша ерда сўйиб едик. Қолганларини колхозчиларга олиб бордик.

Боғнинг охири пахтазорга уланиб кетган. Ям-яшил пахтазор худди катта денгизга ўхшайди. Ғўзалар гуллаб ётибди. Ҳар бир туп ғўзада уч-тўрт донадан кўрак ҳам бор. Аммо ҳали пахта очилмаган. Пахта август ойида очилар экан.

Рустам менга ғўзани ягона қилиш, унинг орасидаги бегона ўтларни юлиб ташлаш, чопиш ва суғориш ҳақида гапириб берди. Биз пахтадан нималар олиниши ҳақида суҳбат-

лашдик. У пахтадан ип, чигитдан ёғ, совун олинишини айтди.

Мен қишлоқдан маза қилиб қайтдим.

YÂZGÍ KANİKÜLDA

Men bu yıl yâzda kışlâkda dam âldim. Dostim Rüstam bilan kolhoz bâğida boldik. Kolhoz bâği cüda katta ekan. Bâğ âldida arık âkadi. Arıkning ikki çetida esa terak, tâl, tut, ciyda kabi darahtlar ösib yâtibdi. Bâğning bir kismi örikzâr. bâşka bir kismi âlmazâr, yana bir kısmi şaftâlizâr ekan. Bâğda bâşka mevali darahtlar ham köp. Ammâ u yerdagi çümçük va maynalar gilâs va âlçalarni yeb koyar ekan. Biz mevalarni kuşlardan korıkladik. Kolhozçılar mevalarni terayâtgan ekan. Örik, şaftâli, âlmalarni terişda biz ham ularga yârdam berdik. Dam âliş paytida pâlizga kirdik. U yerda handalak, kâvun, tarvuzlar pişib yâtgan ekan. Rüstam ikkalamiz bir neçta kâvun üzdik. Bittasini oşa yerda soyib yedik. Kâlganlarini kolhozçılarga âlib bârdik.

Bâğning âhiri pahtazârga ulanib ketgan. Yam-yaşil pahtazâr huddi katta dengizga ohşaydi. Ğozalar güllab yâtibdi. Har bir tüp ğozada üç-tört dânadan körak ham bâr. Ammâ hali pahta âçilmagan. Pahta avgüst âyida âçılar ekan.

Rüstam menga ğozani yagâna kılış, uning ârasidagi begâna otlarni yulib taşlaş, çâpiş va suğâriş hakıda gapirib berdi. Biz pahtadan nimalar âlinişi hakıda suhbatlaşdik. U pahtadan ip, çigitdan yağ, sâvun âlinişini aytdi.

Men kışlâkdan maza kilib kaytdim.

huddi : *tam*

ald : *ön*

ark : *ark*

çümçk : *serçe*

mayna : *sığircık*

begâna : *yabancı*

kanikül : *öğrencilerin dinlenme tatili*

kolhoz : *sosyalit ülkelerde ziraat idaresi*

pâliz : *bostan, kavun-karpuz tarlası*

çet : *yaka, kıyı, taraf*

sâvun : *sabun*

yagâna kılmâk : *teklemek, seyreltmek*

neçta : kaç tane

tüp : bitkinin bir tanesi

FİLLER:

гулламоқ	: güllamâk : çiçek açmak
очилмоқ	: açılmâk : açılmak
пишмоқ	: pişmâk : pişmek, olgunlaşmak
суғормоқ	: suğarmâk : sulamak
ўсмоқ	: ösmâk : büyümek, gelişmek
ўрмоқ	: örmâk : biçmek; örmek
термоқ	: termâk : dermek, toplamak
узмоқ	: üzümâk : koparmak
тўкилмоқ	: tökilmâk : dökülmek
экмоқ	: ekmâk : ekmek
ҳидламоқ	: hidlamâk : koklamak
кўкармоқ	: kökarmâk : göğermek, yeşermek
сарғаймоқ	: sarğaymâk : sararmak
сўлмоқ	: solmâk : solmak
кайтмоқ	: kaytmâk : dönmek
маза килмоқ	: maza kılmâk : lezzet almak
чопмоқ	: çâpmâk : çapalamak, kazmak
ташламоқ	: taşlamâk : dışlamak, dışarıya atmak
ажратмоқ	: acratmâk : ayırdetmek, ayırmak
ягона қилмоқ	: yagâna kılmâk : seyreltmek
юлмоқ	: yulmâk : yolmak
уланмоқ	: ulanmâk : bağlanmak
қўриқламоқ	: қорикламâk : korumak
ўхшамоқ	: oħşamâk : benzetmek
сўймоқ	: soymâk : kesmek, soymak

ДИАЛОГЛАР:

Қандай гулларни биласиз?

Мен атиргул, лола, наргис, лолақизғалдок
сингари гулларни биламан.

Гултожихўразни ҳам биласизми?

Йўк, гултожихўразни кўрмаганман.

Лоланинг қаерда ўсишини биласизми?

Ҳа, биламан. Лола тоғда ўсади.

Сиз қайси мевани яхши кўрасиз?

Мен нокни яхши кўраман.

Анорни ҳам яхши кўрасизми?

Ҳа, боғимизда бир неча туп анор бор.

Бу буғдойми?

Йўк, бу шоли. Нима, сиз буғдой билан
шолини ажрата олмайсизми?

Ҳа, ажрата олмайман.

Қайси дарахт доимо яшил рангда
бўлади?

Арча дарахти доимо яшил рангда
бўлади.

Чинор ҳам шундайми?

Йўк, кузда чинорнинг барги сарғаяди.

DIALOGLAR:

Kanday güllarni bilasiz?

Men atirgöl, lāla, nargis, lālakızğaldāq singari güllarni
bilaman.

Gültācihorazni ham bilasizmi?

Yok, gültācihorazni körmaganman.

Lālaning kayerde ösişini bilasizmi?

Ha, bilaman. Lāla tağda ösadi.

Siz kaysi mevani yahşi körasiz?

Men nâkni yahşi köraman.

Anârni ham yahşi körasizmi?

Ha, bāğımızda bir neça tûp anâr bâr.

Bu buğdâymi?

Yok, bu şâli. Nima, siz buğdây bilan şâlini acrata âlmaysizmi?

Ha, acrata âlman.

Kaysi daraht dâimâ yaşil rangda boladi?

Arça darahti dâimâ yaşil rangda boladi.

Çınâr ham şundaymi?

Yok, küzda çınârning bargi sarğayadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Баҳорда қандай кўчатлар экдингиз?

Баҳорда терак ва олма кўчатини экдик.

Bahârda kanday köçatlar ekdingiz?

Bahârda terak va âlma köçatini ekdik.

Baharda ne gibi fidanlar diktiniz?

Baharda kavak ve elma fidanı diktik.

Сизга қандай гул узиб берай?

Менга атиргул узиб беринг.

Марҳамат.

Раҳмат!

Sizga kanday gül üzib beray?

Menga atirgül üzib bering.

Marhamat.

Rahmat!

Size nasıl çiçek koparıp vereyim?

*Bana gül koparıp verin.
Buyurun.
Teşekkür ederim!*

Ғўза неча марта суғорилади?
Ғўза кўп марта суғарилади.
*Goza neça marta suğâriladi?
Goza köp marta suğariladi.
Koza kaç defa sulanır?
Koza çok defa sulanır.*

Боғингизда анор пишдими?
Йўк, ҳали ҳом.
Қачон пишади?
Анор сентябрда пишади.
Бағингизда анър пишдими?
Йоқ, ҳали ҳам.
Қачан пишди?
Анър сентябрда пишди.
*Bağınızda nar olgunlaşdı mı?
Hayır, hâlâ ham.
Ne zaman olgunlaşır?
Nar eylülde olgunlaşır.*

БОЗОРДА

Мен дадам билан бозорга бордим. Илгари ҳеч қачон бозорга борган эмасман. Бу ердаги мева сабзавотлар ва кўкатларни кўриб оғзим очилиб қолди. Пиёз картошка ва сабзилар бир жойда, кўк пиёз, укроп, райҳон каби кўкатлар бошка бир жойда сотил-япти. Олмаларнинг ўзи бир қатор. Нокларнинг хилма-хил бўлишини шу ерда кўрдим.

Бир жойда анордан беш юлдуз шаклини ясаб кўйишибди. Кўриб ҳавасим келди. Анжирни барги билан бирга кўйиб кўйишибди. Беҳиларнинг ёқимли ҳиди узоқдан ҳам сезилади.

Қовун ва тарвузлар ҳам алоҳида жойда сотилар экан. Битта тарвузга ҳатто менинг қучоғим ҳам етмади. Дадам ўша тарвузни сотиб олди.

Акамнинг туғилган куни эди. Уни табриклаш учун беш дона атиргул ҳам сотиб олдик.

BĀZĀRDA

Men dadam bilan bāzārga bārdim. Ilgari heç kaçān bāzārga bārgan emasman. Bu yerdagi meva sabzavātlar va kökatlarni körib āğzim açilib kaldi. Piyāz kartoşka va sabzilar bir cāyda, kök piyāz, ükrāp, rayhān kabi kökatlar başka bir cāyda sātilyapdi. Ālmalarninin özi bir katār. Nāklar-ning hılma-hıl bolışini şu yerda kördim. Bir cāyda anārdan beş yulduz şaklini yasab koyışibdi. Körib havasim keldi. Ancirni bargi bilan birga koyib koyışibdi. Behilarning yākımlı hidi uzākdan ham seziladi.

Qāvun va tarvuzlar ham alāhida cāyda sātılar ekan. Bitta tarvuzga hattā mening kuçāğim ham yetmadi. Dadam oşa tarvuzni sātib aldı.

Akamning tuğılğan küni edi. Uni tabriklaş uçun beş dāna atirgöl ham sātib aldik.

bāzār : pazar

meva : meyvā

ükrāp : dereotu

kök piyāz : gök soğan

ilgari : daha önceden

heç kaçān : hiç bir zamān

kökat : yemeğe katılan yeşillik

yākımlı : hoş, güzel

qatar : dizi, sıra

sezmâk : hissetmek

cây : yer

satıb âlmâk : satınalmak

havasi kelmâk : heveslenmek, istemek

alâhida : farklı, hususi

ATASÖZLERİ:

Дарахт бир ерда кўкаради.

Daraht bir yerda kökaradi.

Ağaç bir yerde göğedir.

Ҳар ким экканини ўради.

Har kim ekkaniini öradi.

Herkes ektiğini biçer.

Гулни севган, тиканини ҳам севади.

Gülni sevgan, tikanini ham sevadi.

Gülü sevan, dikenini de sever.

Ҳар гулнинг ҳиди бошқа.

Har gülning hidi başqa.

Her gülün kokusu başka.

Тикансиз гул бўлмас, машаққатсиз ҳунар.

Tikansiz gül bolmas, meşakkatsiz hünar.

Dikensiz gül olmaz, meşakkatsiz hüner (olmaz).

Қавун есанг саҳар е, саҳар емасанг
заҳар е.

Qavun yesang sahar ye, sahar yemasang zahar ye.

Kavun yersen sabah ye, sabah yemezsen zehir ye.

Ўроқчининг ёмони ўроқ танлар.

Orâqçining yâmanı orâk tanlar.

Orakçının kötüsü orak seçer.

Буғдой нонинг бўлмасин, буғдой сўзинг
бўлсин.

Buğdây nâning bolmasin, buğdây sözing bolsin.
Buğday ekmeğın olmasın, buğday söziın olsun.

Ерга тушган гул булар, ўтга тушган кул
булар.

Yerga tüşgan gül bular, otga tüşgan kül bular.
Yere düşen gül bulur, ateşe düşen kül bulur.

Тикон захри учида, душмон захри
ичида.

Tikân zahri uçıda, düşmân zahri içıda.
Dikenin zehiri ucunda, düşmanın zehiri içinde.

Дарахтдан мева оламан десанг, ниҳол-
лигидан парвариш қил!

Darahtdan meva âlaman desang, nihâlligidan parvarış
kıl!

*Ağaçtan meyva alacağım dersен, fidanlığından itibaren
koruyup kolla!*

Бемаза қовуннинг уруғи кўп.

Bemaza қâvunning uruғı көр.
Lezzetsiz kavunun çekirdeği çok.

HAYVANLAR ALEMİNDE

сигир	: sigir : <i>sığır</i>
бузоқ	: buzâq : <i>buzağı</i>
хўкуз	: höküz : <i>öküz</i>
от	: ât : <i>at</i>
той	: tây : <i>tay</i>
эчки	: eçki : <i>keçi</i>
улоқ	: ulâq : <i>oğlak</i>
кўзи	: kōzi : <i>kuzu</i>
кўй	: kōy : <i>koyun</i>
туя	: tüya : <i>deve</i>
бўталоқ	: botalâq : <i>deve yavrusu</i>
эшак	: eşak : <i>eşek</i>
хўтик	: hotik : <i>sıpa</i>
чўчқа	: çoçqa : <i>domuz</i>
кучук	: küçük : <i>köpek yavrusu</i>
ит	: it : <i>köpek</i>
куйон	: kuyân : <i>tavşan</i>
мушук	: müşük : <i>kedi</i>
бўри	: böri : <i>kurt</i>
айиқ	: ayıq : <i>ayı</i>
тулки	: tülki : <i>tilki</i>
маймун	: maymun : <i>maymun</i>
кийик	: kiyik : <i>geyik</i>
шер	: şer : <i>aslan</i>
йўлбарс	: yolbars : <i>kaplan</i>
фил	: fil : <i>fil</i>

майна	: mayna : <i>sığırcık</i>
жўжа	: cöca : <i>civciv</i>
товуқ	: tāvuk : <i>tavuk</i>
хўраз	: ħoraz : <i>horoz</i>
ўрдақ	: ördak : <i>ördek</i>
ғоз	: ğâz : <i>kaz</i>
каптар	: kaptar : <i>güvercin</i>
тўти	: tōti : <i>parağan</i>
қалдирғач	: <u>q</u> aldırğaç : <i>kırlangıç</i>
мусича	: müsiça : <i>kumru</i>
чумчук	: çümçuk : <i>serçe</i>
қарға	: <u>q</u> arğa : <i>karga</i>
бойқуш	: bāykuş : <i>baykuş</i>
лайлак	: laylak : <i>leylek</i>
бедана	: bedana : <i>bıldırcın</i>
булбул	: bülbül : <i>bülbül</i>
бургут	: bürgüt : <i>kartal</i>
қафас	: <u>q</u> afas : <i>kafes</i>
қизилиштон	: <u>q</u> ızılišân : <i>ağaçkakan</i>
қанот	: <u>q</u> anât : <i>kanat</i>
пат	: pat : <i>uzun tüy</i>
чангал	: çangal : <i>çengel</i>
тумшук	: tümşuk : <i>gaga</i>
уя	: uya : <i>yuva</i>
ин	: in : <i>yuva, in</i>
хартум	: <u>h</u> artum : <i>hortum</i>
ўргимчак	: örgimçak : <i>örümcek</i>
пашша	: paşşa : <i>sinek</i>
күрт	: <u>k</u> urt : <i>tırtıl, kurt</i>
ниначи	: ninaçi : <i>yusuŕçuk böceği</i>
кўнғиз	: <u>q</u> onğiz : <i>mayıs böceği</i>
чивин	: çivin : <i>tatarcık</i>

чигиртка	: çigirtka : çekirge
ари	: arı : arı
тошбақа	: taşbaqa : tosbağa, kaplumbağa
тимсоҳ	: timsah : timsah
қисқичбақа	: kıskıçbaqa : akrep
илон	: ilân : yılan
балиқ	: balık : balık
қурбақа	: kurbaqa : kurbağa
чумоли	: çümâli : karınca
тери	: teri : deri
жун	: cün : yün
тухум	: tuhum : yumurta
капалак	: kapalak : kelebek
дум	: düm : kuyruk

ҲАЙВОНОТ БОҒИДА

Якшанба куни дадам, укам ва мен ҳайвонот боғига бордик. У ерда турли ҳайвонлар, хилма-хил қушлар, кўплаб балиқлар ва бошқа ҳайвонларни кўрдик. Биз улкан ҳайвон деганда фақат филни билар эдик. Бегемот ҳам жуда катта ҳайвон экан.

Туяқуш қуш бўлса ҳам, фақат ерда яшар, сира ҳам учмас экан.

У йерда чўмилаётган оқ айиқни, чиройли патларни яйиб кўз-кўз қилаётган товусни, катакниниг у бошидан бу бошига югуриб, сакраб юрган маймунни, ухлаб ётган шерни кўрдик.

Укам тўтиларни кўрмаган экан. Уларнинг хилма-хиллиги уни ажаблантирди. Айниқса

филнинг хартуми, жирафанинг буйни, товуснинг қаноти, лайлакнинг оёғи, ўрдакнинг панжаси унга жуда қизик кўринди.

Ҳайвонот боғида кийиклар учун тош қоя, оқ айиқ учун махсус ҳовуз қурилган. Қушларнинг учиб қўниши учун дарахт шохлари қўйилган.

Дадам айрим жониворлар ҳақида қизиқарли ҳикоялар ҳам айтиб берди. Биз ҳайвонот боғидан хурсанд бўлиб қайтдик.

HAYVĀNĀT BAĞIDA

Yakshanba kuni dadam, ukam va men hayvanat bagiga bardik. U yerda turli hayvanlar, hılma-hıl kuşlar, köplab ba-lıklar va başqa hayvanlarni kördik. Biz ulkan hayvan de-ganda fakat filni bilar edik. Begemat ham cüda katta hayvan ekan.

Tüyaķuş kuş bolsa ham, fakat yerda yaşar, sıra ham uçmas ekan.

U yerda çömilayātgan āk ayıķni, çirayli patlarni yāyib köz-köz kılayātgan tāvusni, katakninig u başidan bu başiga yügürüb, sakrab yürġan maymunni, uħlab yātgan ŧerni kördik.

Ukam tötilarni körmagan ekan. Ularning hılma-hılligi uni acablantirdi. Aynıķsa filning hartumi, cirafaning boyni, tāvusning kanāti, laylakning āyāģi, ördakning pancasi unga cüda kızıķ körindi.

Hayvanat bagida kiyiklar uçun taş kāya, āk ayıķ uçun maħsus hāvuz qurılġan. Kuşlarning uçib konişı uçun daraht şāħlari qoyılġan.

Dadam ayrim canıvārlar haķıda kızıķarli hikāyalar ham aytib berdi. Biz hayvanat bagidan ġursand bolib kaytdik.

köplab : <i>çokça</i>	ülkan : <i>büyük</i>	üya <u>ğ</u> uş : <i>devekuşu</i>
fa <u>ğ</u> at : <i>yalnız</i>	kı <u>z</u> ık : <i>ilginç</i>	begemâ <u>t</u> : <i>su aygırı</i>
katak : <i>kafes</i>	cirafa : <i>zürafa</i>	â <u>ğ</u> ayı <u>ğ</u> : <i>beyaz ayı</i>
ayrım : <i>farklı</i>	kı <u>z</u> ık <u>ar</u> lı : <i>ilgi çekici</i>	hılma-hıl : <i>türlü türlü</i>

FİLLER:

югурмоқ	: yügürmâ <u>ğ</u> : <i>koşmak</i>
сакрамоқ	: sakramâ <u>ğ</u> : <i>sıçramak, atlamak</i>
ажабланмоқ	: acablanmâ <u>ğ</u> : <i>şaşırmak</i>
учмоқ	: uçmâ <u>ğ</u> : <i>uçmak</i>
қўнмоқ	: <u>қ</u> onmâ <u>ğ</u> : <i>konmak</i>
ўтламоқ	: otlamâ <u>ğ</u> : <i>otlamak</i>
овқатламоқ	: âv <u>қ</u> atlamâ <u>ğ</u> : <i>beslemek</i>
озиқламоқ	: âzi <u>қ</u> lamâ <u>ğ</u> : <i>beslemek</i>
сузмоқ	: süzmâ <u>ğ</u> : <i>yüzmek</i>
сайрамоқ	: sayramâ <u>ğ</u> : <i>ötmek</i>
маърамоқ	: ma'ramâ <u>ğ</u> : <i>melemek</i>
боқмоқ	: bâ <u>қ</u> mâ <u>ğ</u> : <i>bakmak</i>
минмоқ	: minmâ <u>ğ</u> : <i>binmek</i>
кишнамоқ	: kişnamâ <u>ğ</u> : <i>kişnemek</i>
миёвламоқ	: miyâvlamâ <u>ğ</u> : <i>miyavlamak</i>
вовилламоқ	: vâvillamâ <u>ğ</u> : <i>havlamak</i>
улимоқ	: ulimâ <u>ğ</u> : <i>ulumak</i>
ухламоқ	: u <u>ğ</u> lamâ <u>ğ</u> : <i>uyumak</i>

ДИАЛОГЛАР:

Дада ок айиқлар ҳам сузадими?
 Ҳа, сузади. Жуда яхши сузади.
 Айиқлар нега сузади? Ахир улар балиқ
 эмас-ку!

Улар сузиши керак. Чунки улар музлик-да, Шимолий муз океанида яшайди.

Қизиқ экан. Улар ҳам юради, ҳам югуради, ҳам сузади. Балки улар қушларга ўхшаб учса ҳам керак?

Йўқ, улар учолмайди.

Ахир самолёт ҳам қуш эмас, аммо учади.

Самолётни одамлар ясайдилар ва унда учадилар.

Сиз қушларнинг сайрашини эшитганми-сиз?

Ҳа, эшитганман. Айниқса, арталаб сайраган булбул овозини ёқтираман.

Бедананинг сайрашини-чи?

Ҳа, бедана ҳам жуда яхши сайрайди.

Сен от минганмисан?

Йўқ минмаганман. Ўзинг-чи?

Мен қишлоққа, бобомникига борганимда минганман.

Қўрқмадингми?

Йўқ, от жуда яхши жонивор.

Ҳайвонот боғида бўлганмисиз?

Ҳа, кўп бўлганман.

Ҳайвонларнинг қандай овқатланишини биласизми?

Ҳа. От, туя, сигир, кийик каби ҳайвонлар ўт ейди. Шер, йўлбарс, бўри кабиларга эса

гўшт берилади. Қушлар дон билан озиқланади. Гўшт ейдиган қушлар ҳам бор экан.

DIALOGLAR:

Dada âk ayıklar ham süzadimi?

Ha, süzadi. Cüda yaḥşi süzadi.

Ayıklar nega süzadi? **Aḥir** ular balık emas-kü!

Ular süzişi kerak. Çünki ular muzlikda, Şimâliy muz okeanida yaşaydi.

Kızık ekan. Ular ham yüradi, ham yügüradi, ham süzadi. Balki ular kuşlarga oḥşab uçsa ham kerak?

Yok, ular uçalmaydi.

Aḥir samolyât ham kuş emas, ammâ uçadi.

Samolyâtni âdamlar yasaydilar va unda uçadilar.

Siz kuşlarning sayraşini eşitganmisiz?

Ha, eşitganman. Aynıksa, artalab sayragan bülbül âvâzini yâktiraman.

Bedananing sayraşini-çi?

Ha, bedana ham cüda yaḥşi sayraydi.

Sen ât minganmisan?

Yok minmaganman. Özing-çi?

Men kışlâkka, bâbâmnikiga bârganimda minganman.

Korkmadingmi?

Yok, ât cüda yaḥşi cânıvâr.

Hayvânât bâğida bolganmisiz?

Ha, köp bolganman.

Hayvânlarning kanday âvkatlanışini bilasizmi?

Ha. Ât, tüya, sigir, kiyik kabi hayvânlar ot yeydi. Şer, yolbars, böri kabilarga esa göşt beriladi. Kuşlar dân bilan âzıqlanadi. Göşt yeydigan kuşlar ham bâr ekan.

ahir : nihayet
göşt : et
dân : tane, yem

samolyât : küçük yolcu uçağı
aynıksa : bilhassa, özellikle
yâktirmâk : beğenmek

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Siz kuşları yhşi kürasizmi?
Ha, men kuşları yhşi küraman.
Siz kuşları yhşi körasizmi?
Ha, men kuşları yhşi köraman.
Siz kuşlardan hoşlanıyorsunuz?
Evet, ben kuşlardan hoşlanıyorum.

Sizler sigir bakasizlarmi?
Ha, bizim uymizda sigir va buzak bor.
Sigiriniz süt beradimi?
Ha, sigirimiz küp süt beradi.
Sizler sigir bakasizlarmi?
Ha, bizim uymizda sigir va buzak bâr.
Sigiriniz süt beradimi?
Ha, sigirimiz köp süt beradi.
Sizler sığır bakıyorsunuz?
Evet, bizim evimizde sığır ve buzağı var.
Sığırınız çok süt veriyor mu?
Evet, sığırımız çok süt veriyor.

Sen balık tutgani bârasanmi?
Ha, men yakşanba knları balık tutgani baraman.
Sen balık tutmaya gidiyor musun?
Evet, ben pazar günleri balık tutmaya gidiyorum.

НИНАЧИ

Дунёда энг кўп овқат ейдиган жонивор қайси эканлигини биласизми? Сиз эҳтимол, шер ёки йўлбарс деб ўйларсиз. Бошқа бировлар айиқ ёки бўри деб ҳисаблар. Баъзилар кўп овқат ейдиган жониворлар қаторига филни ҳам қўшишар. Аммо буларнинг бирартаси ҳам тўғри эмас.

Дунёда энг кўп овқат ейдиган жонивор ниначидир. У ики соат ичида қирқта пашша ва чивинни тутиб ейди. Агар унинг гавдаси шер ёки фил каби катта бўлганида эди, бирданига битта сигирни еб қўйган бўлар эди. Битта ниначи шунча зарарли ҳашаротни йўқ қилса, ўнлаб, юзлаб ниначиларнинг табиатга, одамларга қанчалик фойда келтиришини тасаввур қилиш мумкин. Бу билан ниначи табиатсанитари вазифасини бажаради. Табиатда ниначига ўхшаган фойдали жониворлар кўп. Уларни асраш ҳаммамизнинг вазифамиз.

NINAÇI

Dünyâda eng köp âvkat yeydigan cânvâr kaysı ekanligini bilasizmi? Siz ehtimâl, şer yâki yolbars deb oylarsiz. Başka birâvlar ayıq yâki böri deb hisablar. Ba'zılar köp âvkat yeydigan cânvârlar katâriga filni ham koşışar. Ammâ bularning birartasi ham toğri emas.

Dünyâda eng köp âvkat yeydigan cânvâr ninaçidir. U iki sâat içida kırkta paşşa va çivinni tutib yeydi. Agar uning

gavdasi şer yâki fil kabi katta bolganida edi, birdaniga bitta sigirni yeb korgan bolar edi. Bitta ninaçi şunça zararli haşarâtni yok kilsa, onlab, yüzlab ninaçilarning tabiatga, âdamlarga kançalik fâyda keltirişini tasavvur kiliş mümkün. Bu bilan ninaçi tabiatsanitari vazifasini bacaradi. Tabiatda ninaçiga ohşagan fâydali cånivârlar köp. Ularni asraş hamma-mizning vazifamiz.

ninaçi : *yusufçuk böceği*

cånivâr : *canlı*

çivin : *tatarcık*

paşşa : *sinek*

katar : *sıra, dizi*

sanitar : *hastabakıcı*

asraş : *korumak*

birdaniga : *birden*

kançalik : *ne kadar*

ehtimâl : *muhtemelen*

ohşamâk : *benzemek*

birartasi : *birer tanesi*

koşmâk : *ilâve etmek*

ATASÖZLERİ :

Чумчуқдан қўрққан тариқ экмас.

Çümçukdan korkan tarık ekmas.

Serçeden korkan darı ekmez.

Итни қопмас деб бўлмас, отни депмас
деб бўлмас.

İtni kapmas deb bolmas, âtni depmas deb bolmas.

*Köpeği kapmaz demek olmaz, atı depmez demek
olmaz.*

Яхши отга бир қамчи, ёман отга минг
қамчи.

Yahşi âtga bir kamçı, yâman âtga ming kamçı.

İyi ata bir kamçı, kötü ata bin kamçı.

Қуш уясида кўрганини қилади.

kuş uyasida körganini kiladi.

Kuş yuvasında gördüğünü yapar.

Ешакнинг танлагани шўра.
Eşakning tanlagani şora.
Eşeğin seçtiği yabanî ot.

Икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамас.

İkki қоққорнинг başi bir қазанда қайнамас.
İki koçun başı bir kazanda kaynamaz.

Яхши бузоқ икки онани эмади.
Yahşi бузоқ ikki онани emadi.
İyi buzağı iki anayı emer.

Чумчуқ семиргани ботмон келмас.
Çümçük семиргани bātman kelmas.
Serçenin semireni batman gelmez.

ZAMAN

Баҳор	: bahâr : <i>ilkbahar</i>
ёз	: yâz : <i>yaz</i>
куз	: küz : <i>sonbahar</i>
қиш	: <u>k</u> iş : <i>kış</i>
фасл	: fasl : <i>mevsim</i>
ой	: ây : <i>ay</i>
кун	: kün : <i>gün</i>
кундуз	: <i>gündüz</i>
тун	: tün : <i>gece</i>
тонг	: tâng : <i>sabah</i>
туш	: tuş : <i>öğle</i>
оқшом	: âkşâm : <i>akşam</i>
соат	: sâat : <i>saat</i>
кеча	: keça : <i>diin, gece</i>
бугун	: bugün : <i>bugün</i>
эртага	: ertaga : <i>yarın</i>

AYLAR :

январь	: yanvar : <i>ocak</i>
февраль	: fevral : <i>şubat</i>
март	: mart : <i>mart</i>
апрель	: aprel : <i>nisan</i>
май	: may : <i>mayıs</i>
июнь	: iyun : <i>haziran</i>
июль	: iyul : <i>temmuz</i>
август	: avgüst : <i>ağustos</i>
сентябрь	: sentyabr : <i>eylül</i>

октябрь	: oktyabr : <i>ekim</i>
ноябрь	: noyabr : <i>kasım</i>
декабрь	: dekabr : <i>aralık</i>

HAFTANIN GÜNLERİ :

ҳафта	: hafta : <i>hafta</i>
душанба	: <i>düşanba</i> : <i>pazartesi</i>
сешанба	: <i>seşanba</i> : <i>salı</i>
чоршанба	: <i>çarşanba</i> : <i>çarşamba</i>
пайшанба	: <i>payşanba</i> : <i>perşembe</i>
жума	: <i>cuma</i> : <i>cuma</i>
шанба	: <i>şanba</i> : <i>cumartesi</i>
якшанба	: <i>yakşanba</i> : <i>pazar</i>

ЙИЛ ФАСЛЛАРИ

Бир йил тўрт фаслдан иборат. Фасллар алмашилиб туради: баҳордан кейин ёз, ёздан кейин куз, куздан кейин қиш келади. Қишдан кейин яна баҳор бошланади.

Қишда СССР нинг деярли ҳамма жойида совук бўлади. Қуёш туш пайтида ҳам горизонтдан пастда туради. Кунлар жуда қисқаради. Баҳор қанча яқинлашса, Қуйош шунча баланд кўтарилади ва яхши ёритади, корлар эрий бошлайди, ўсимликлар кўкаради. Кунлар узаяди. Сўнгра иссиқ ёз келади. Қуёш эрта чиқади, туш пайтида горизонтдан баланд кўтарилади, кеч ботади. Кечалар қисқаради. Кузга бориб, Қуёшнинг горизонтдан баландлиги камаяди, кунлар қисқаради. Энг узун кун ёз фаслида бўлади. У

22 (йигирма иккинчи) июнга тўғри келади. Энг узун тун эса қиш фаслида бўлиб, у 22 (йигирма иккинчи) декабрга тўғри келади.

YIL FASLLARI

Bir yil tört fasldan ibarat. Fasllar almasinib turadi: bahardan keyin yâz, yâzdan keyin küz, küzdan keyin kış keladi. Kışdan keyin yana bahâr başlanadi.

Kışda SSSR ning deyarli hamma câyida sâvuk boladi. Kuyâş tüş paytida ham gorizontdan pastda turadi. Künlar cüda kıskaradi. Bahâr kança yakınlaşsa, Kuyâş şunça baland kötariladi va yahşi yâritadi, kârlar eriy başlaydi, ösimliklar kökaradi. Künlar uzayadi. Songra ıssıq yâz keladi. Kuyâş erta çıkadi, tüş paytida gorizontdan baland kötariladi, keç bätadi. Keçalar kıskaradi. Küzga bârib, Kuyâşning go-rizontdan balandligi kamayadi, künlar kıskaradi. Eng uzun kün yâz faslida boladi. U 22 (yigirma ikkinçi) iyunga toğri keladi. Eng uzun tün esa kış faslida bolib, u 22 (yigirma ikkinçi) dekabrga toğri keladi.

past : *alçak*

baland : *yüksek*

gorizont : *ufuk*

salkın : *serin*

kança : *ne kadar*

şunça : *şu kadar*

hamma : *herkes, hep, her*

deyarli : *hemen hemen*

tüş payti : *öğle zamanı*

FİLLER:

алмашинмоқ : *almasınmâk* : *değişmek*

бошланмоқ : *başlanmâk* : *başlanmak*

бўлмоқ : *bolmâk* : *olmak; bölmek*

қисқармоқ : *kıskarmâk* : *kısaltmak*

узаймоқ : *uzaymâk* : *uzamak*

келмоқ : *kelmâk* : *gelmek*

ўтмоқ : *ötmâk* : *geçmek*

сирпанмоқ	: sirpanmâk : kaymak
ўйнамоқ	: oynamâk : oynamak
дам олмоқ	: dam âlmâk : dinlenmek
ишламоқ	: işlamâk : çalışmak
ёритмоқ	: yâritmâk : aydınlatmak
камаймоқ	: kamaymâk : azalmak
чарчамоқ	: çarçamâk : yorulmak

ДИАЛОГЛАР:

Ҳозир қайси фасл?

Ҳозир куз фасли.

Кузда ҳаво қандай бўлади?

Кузда ҳаво салқин бўлади.

Бугун ҳафтанинг қайси куни?

Бугун жума.

Кеча қандай кун эди?

Кеча пайшамба эди.

Ертага қайси кун бўлади?

Эртага шанба бўлади.

Сиз эрталаб қачан турасиз?

Мен эрталаб соат 7.30 (етти ярим) да тураман.

Соат нечада мактабга борасиз?

Мактабга соат 8 (саккиз) да бораман.

Дарсингиз неча соат давом этади?

Дарсимиз беш соат давом этади.

Аёллар қачан кам гапиради?

Февраль ойида.

Нега?

Чунки феврал энг қисқа ой.

DIALOGLAR:

Hâzır kaysi fasl?

Hâzır kûz fasli.

Kûzda havâ kanday boladi?

Kûzda havâ salkın boladi.

Bugün haftaning kaysi küni?

Bugün cuma.

Keça kanday kün edi?

Keça payşamba edi.

Ertaga kaysi kün boladi?

Ertaga şanba boladi.

Siz ertalab kaçan turasiz?

Men ertalab sâat 7.30 (yetti yarim) da turaman.

Sâat neçada maktabga bârasiz?

Maktabga sâat 8 (sakkiz) da bâraman.

Darsingiz neça sâat davâm etadi?

Darsimiz beş sâat davâm etadi.

Ayâllar kaçan kam gapiradi?

Fevral âyida.

Nega?

Çünkü fevral eng kıska ây.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Ҳозир соат 12 дан 20 минут ўтди.

Hâzir sâat 12 (on ikki) dan 20 (yigirma) minut ötdi.

Şu anda saat 12 (oniki) den 20 (yirmi) dakika geçti.

(Şu anda saat onikiyi yirmi geçiyor.)

Ҳозир соат 15 минути кам 6.
Hâzir sâat 15 (on beş) minuti kam 6 (âlti).
Şu anda saat 15 (onbeş) dakikası az 6 (altı).
(Şu anda saat altıya onbeş dakika var.)

Соат 9 ярим бўлди.
Sâat 9 (tokkız) yarım boldi.
Saat dokuzbuçuk oldu.

Якшанба қандай кун?
Якшанба дам олиш куни.
Yakşanba қандай күн?
Yakşanba дам âliş күни.
Pazar nasıl gün?
Pazar dinlenme günü.

НАВРЎЗ

Наврўз, Ўрта Осё ва Яқин Шарқ халқларининг қадимий янги йил байрами. Бу байрам Ўрта Осёда ислом дини қабул қилинмасдан анча илгари мавжуд бўлган.

Наврўз баҳор фаслида нишонланади. Бу пайтда табиат уйғониб, барча ўсимликлар кўкара бошлайди. Деҳқончилик ишлари бошланади. Шунинг учун ҳам Наврўз факат янги йил байрами бўлиб қолмасдан, меҳнат байрами ҳамдир. У 22 (йигирма иккинчи) мартда ўтказилади. Шу куни кеча билан кундуз тенглашади.

Ҳозир Ўзбекистонда Наврўз баҳор байрами сифатида нишонланади. Байрам кунла-

ри одамлар бир-бирларига гуллар совга қиладилар, яхши тилаклар билдирадilar, турли миллий таомлар, жумладан, сумалак, кўк сомсалар тайёрлайдилар. Ёшлар лапар айтиб, рақсга тушадилар.

NAVROZ

Navroz, Orta Asya va Yaqin Sharq halklarining kadimiy yangi yil bayrami. Bu bayram Orta Asyada islâm dini kabul kılınmasdan ança ilgari mavjud bolgan.

Navroz bahâr faslida nişânlanadi. Bu paytda tabiat uyğânib, barça ösimliklar kökara başlaydi. Dehkânçilik işlari başlanadi. Şuning uçun ham Navroz fakat yangi yil bayrami bolib kâlmasdan, mehnat bayrami hamdir. U 22 (yigirma ikkinçi) martda ötkazadi. Şu küni keça bilan kündüz tenglaşadi.

Hâzir Özbekistânda Navroz bahâr bayrami sıfatida nişânlanadi. Bayram künlari âdamlar bir-birlariga güllar sâvga kıladilar, yahşi tilaklar bildiradilar, türli milliy taâmlar, cümladan, sümalak, kök sâmsalar tayyârlaydilar. Yâşlar lapar aytib, raksga tüşadilar.

ança : çok zaman

dehkânçilik : ziraat

tilak : dilek

sâvga : hediye

yâş : genç

Sümalak : Taze buğday taneleri ve undan yapılan Özbek yemeği.

Sâmsa : Açılmış hamura et ve sebze konularak yapılan Özbek yemeği.

kadimiy : eskiden beri gelen

uyganmâk : uyanmak

raksga tüşmâk : oyun oynamak, raksetmek

lapar aytmâk : karşılıklı türkü söylemek

nişânlanmâk : kutlanmak

ATASÖZLERİ:

Бугунги ишни эртага қўйма!
Bugüangi işni ertaga қойма!
Bugünkü işi yarına koyma!

Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши
ёруғ.

Аyning on beşi қаранғи bolsa, on beşi yaruğ.
Ayin onbeşi karanlık ise, onbeşi aydınlık.

Бир кунлик йўлга чиқсанг, бир ҳафталик
оziқ ол!

Bir künlik yolga çıksang, bir haftalik âzık âl!
Bir günlük yola çıkarsan, bir haftalık yiyecek al!

Ер ҳайдасанг куз ҳайда, куз ҳайдама-
санг юз ҳайда!

Yer haydasang küz hayda, küz haydamasang yüz
hayda!

Yer sürersen güz sür, güz sürmezsen yüz sür!

Еридан айрилган етти йил йиғлар, эли-
дан айрилган ўлгунча йиғлар.

Yeridan ayrılган yetti yıl yığlar, elidan ayrılган ölgünça
yığlar.

*Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, ilinden (yurdundan) ay-
rılan ölünceye kadar ağlar.*

Ҳали ҳомсан, пишарсан, бу дамингдан
тушарсан.

Hali hâmsan, pişarsan, bu damingdan tüşarsan.
Şimdi hamsın, pişersin, bu kibrinden inersin.

Бу дунё ўтар кетар, юзи қоралик қолар.
Bu dünyâ ötar ketar, yüzi қаралик қалар.
Bu dünya geçer gider, yüzü karalık kalır.

Бугунни ўйлама, эртани ўйла!
Bugünni oylama, ertani oyla!
Bugünü düşünme, yarını düşün!

Бир қалдирғоч билан баҳор бўлмайди.
Bir қалдирғâç bilan bahâr bolmaydi.
Bir kırlangıç ile bahar olmaz.

Ҳеч бўлмаганидан кўра, кеч бўлгани
яхши.

Heç bolmaganidan köra, keç bolgani yahşi.
Hiç olmayana göre, geç olanı iyi.

BİZİM AVLU

ҳовли	: hâvli : <i>avlu</i>
уй	: üy : <i>ev</i>
хона	: hâna : <i>oda</i>
эшик	: eşik : <i>kapı</i>
дарвоза	: darvâza : <i>kapı</i>
девор	: devâr : <i>duvar</i>
дераза	: deraza : <i>pencere</i>
зина	: zina : <i>merdiven, basamak</i>
ертўла	: yertola : <i>kiler</i>
том	: tãm : <i>dam, çatı</i>
шип	: şip : <i>tavan</i>
жавон	: cavon : <i>dolap, yüklük</i>
сандиқ	: sandıq : <i>sandık</i>
парда	: parda : <i>perde</i>
кўрпа	: körpa : <i>yorgan</i>
кўрпача	: körpaça : <i>döşek</i>
ёстиқ	: yâstıq : <i>yastık</i>
гилам	: gilam : <i>halı, kilim</i>
шолча	: şâlça : <i>yünden dokunmuş yolluk</i>
супурги	: süpürgi : <i>süpürge</i>
ойна	: âyna : <i>cam; ayna</i>
кўзгу	: közgü : <i>ayna</i>
дазмол	: dazmâl : <i>ütü</i>
тарок	: tarâk : <i>tarak</i>
сочиқ	: sâçık : <i>havlu</i>
совун	: sâvun : <i>sabun</i>

тиш чўткаси	: tiş çötkasi : <i>diş fırçası</i>
сўри	: söri : <i>tahta yatak, sedir</i>
қайчи	: <u>қ</u> ayçı : <i>makas</i>
арра	: arra : <i>testere</i>
теша	: teşa : <i>küçük balta</i>
болта	: bâlta : <i>balta</i>
болға	: bâlğa : <i>çekici</i>
кетмон	: ketmân : <i>keser</i>
ранда	: randa : <i>rende</i>
парма	: parma : <i>burgu</i>
омбур	: âmbur : <i>kerpeten</i>
мих	: mi <u>h</u> : <i>çivi</i>
қулф	: <u>қ</u> ulf : <i>kilit</i>
калит	: kalit : <i>anahtar</i>
бўёқ	: boyâ <u>қ</u> : <i>boya</i>
дурадгор	: düradgâr : <i>marangoz</i>
ғишт	: ğişt : <i>tuğla</i>
тахта	: ta <u>h</u> ta : <i>tahta</i>
пахта	: pa <u>h</u> ta : <i>pamuk</i>

ЯНГИ ҲОВЛИ

Биз илгари кўп қаватли уйда яшар эдик. Квартирамиз уч хонадан иборат эди. Биз яқинда ховли сотиб олдик. Бизнинг янги ховлимиз Абдулла Қаҳҳор кўчасида жойлашган.

Ҳовлига чиройли эшик орқали кирилади. Эшик ёнида машина кириши учун катта дарвоза ҳам бор. Ҳовлига киришингиз билан беш хонали уйга кўзингиз тушади. Уйнинг томи шифер билан ёпилган. Ҳар бир хона-

нинг алоҳида деразаси бор. Деразаларга пардалар тутилган, дераза ойналари эса тоза. Уйнинг ертўласи ҳам бўлиб, у ерда қишда сабзи, пиёз, картошка ва бошқа маҳсулотлар сақланади. Ертўлага зина орқали тушилади.

Хоналарнинг бирида укам иккаламиз яшаймиз. Бизнинг хонамизга гулдор гилам тўшалган. Иккита каравот қўйилган. Караватда чиройли кўрпа ва ёстиқ бар.

Ҳовлида чиройли гулзор ва мевали дарахтлар ҳам бор. Дарахтлар остига каттагина сўри қўйилган. Ёз ойларида биз ана шу сўрида дам оламиз. Ҳовлимиз оиламининг барча аъзоларига ёқади.

YANGI HĀVLI

Biz ilgari köp qavatli üyda yaşar edik. Kvartiramiz üç hānadan ibārat edi. Biz yaqında hāvli sātib āldik. Bizning yangi hāvlimiz Abdulla Qahhār köčasida cāylaşgan.

Hāvliga çirāyli eşik ārqali kiriladi. Eşik yānida maşina kirişi uçun katta darvāza ham bār. Hāvliga kirişingiz bilan beş hānali üyga közingiz tūşadi. Üyning tāmī şifer bilan yāpılgan. Har bir hānaning alāhida derazasi bār. Derazalarga pardalar tutılgan, deraza āynalari esa tāza. Üyning yertolasi ham bolib, u yerda qişda sabzi, piyāz, kartoşka va bāşqa mahsulātlar saqlanadi. Yertolaga zina ārqali tūşiladi.

Hānalarning birida ükam ikkalamiz yaşaymiz. Bizning hānamizga güldār gilam tōşalغان. İkkita karavāt koyılغان. Karavatda çirāyli kōrpa va yāstıq bar.

Hāvlida çirāyli gülzār va mevali darahtлар ham bār. Darahtлар āstiga kattagina sōri koyılغان. Yāz āylarida biz ana

şu sörida dam âlamiz. Hâvlimiz âilamizning barça a'zâlariga yâkadi.

kvartira : <i>daire</i>	ârkali : <i>üzerinde; yardımıyla</i>
maşina : <i>makina</i>	şifer : <i>kayağan taş</i>
tâza : <i>temiz</i>	alâhida : <i>farklı, hususi</i>
gilam : <i>halı</i>	kattagina : <i>büyükçe</i>
güldâr : <i>güllü</i>	karavat : <i>kerevet, yatak</i>

FİLLER :

тозаламоқ	: tâzalamâk : <i>temizlemek</i>
артмоқ	: artmâk : <i>silmek, kurulamâk</i>
артинмоқ	: artınmâk : <i>silinmek, kurulanmak</i>
қурмоқ	: kurmâk : <i>kurmak</i>
кирмоқ	: kirmâk : <i>girmek</i>
чиқмоқ	: çıkmâk : <i>çıkmaq</i>
кўзи тушмоқ	: közi tüşmâk : <i>gözü takılmak</i>
очмоқ	: açmâk : <i>açmak</i>
ёпмоқ	: yâpmâk : <i>örtmek</i>
тутмақ	: tutmâk : <i>tutmak</i>
тушмоқ	: tüşmâk : <i>inmek</i>
тўшалмоқ	: töşalmâk : <i>döşenmek, serilmek</i>
супурмоқ	: süpürmâk : <i>süpürmek</i>
бўямоқ	: boyamâk : <i>boyamak</i>
безамоқ	: bezamâk : <i>bezemek</i>
кулфланмоқ	: kulflanmâk : <i>kilitlemek</i>
қоқмоқ	: kâkmâk : <i>çakmak</i>
дазмолламоқ	: dazmallamâk : <i>ütülemek</i>

ДИАЛОГЛАР :

Салима, ҳар куни эрталаб ҳовлини супу-
расанми?

Ҳа, мен ҳар куни эрталаб ҳовлини супу-
раман.

Кейин нима қиласан?

Кейин юз-қўлимни юваман, сочиқ билан
яхшилаб артинаман.

Ундан кейин-чи?

Ундан кейин кўзгуга қараб сочларимни
тарайман, дазмолланган кийимларимни кия-
ман ва нонушта қилишга ўтираман.

Отанг ким бўлиб ишлайди?

Отам дурадгор.

Сен отангга ёрдамлашасанми?

Ҳа. Отам эшик, дераза ва бошқа нарса-
ларни ясаганда, мен таҳтани рандалайман,
отам ўлчаб берса, кесаман.

Сизларда қандай дурадгорлик асбоблари
бор?

Бизда барча асбоблар бор. Арра, теша,
ранда, парма, омбур учун махсус кути ҳам
ясаб кўйганмиз. Мих алоҳида кутида туради.

DIALOGLAR :

Salima, har küni ertalab hâvlini süpürasanmi?

Ha, men har küni ertalab hâvlini süpüraman.

Keyin nima қиласан?

Keyin yüz-қолимни yuvaman, saçık bilan yaҳşilab arti-
naman.

Undan keyin-чи?

Undan keyin közgüga қараб saçларимни tarayman, daz-
mállangan kiyimларимни kiyaman va nânuшта қилишга otira-
man.

Ātan kim bolib işlaydi?

Ātam dūradgār.

Sen ātangga yārdamlařasanmi?

Ha. Ātam eşik, deraza va bāřka narsalarni yasaganda, men tahtani randalayman, ātam olşab bersa, kesaman.

Sizlarda k \underline{a} nday dūradgārlik asbāblari bār?

Bizda barça asbāblar bār. Arra, teşa, randa, parma, ām-bur uçun maşsus k \underline{u} tı ham yasab koyganmiz. Miħ alāhida k \underline{u} tida turadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Янги уй қачан қурилди?

Янги уй бу йил қурилди.

Yangi üy kaçan k \underline{u} rildi?

Yangi üy bu yıl k \underline{u} rildi.

Yeni ev ne zaman kuruldu (yapıldı)?

Yeni ev bu yıl kuruldu (yapıldı).

Уйингиз неча хонадан иборат?

Уйимиз уч хонадан иборат.

Üyingiz neça h \underline{a} nadan ibārat?

Üyimiz üç h \underline{a} nadan ibārat.

Eviniz kaç odadan ibaret (kaç odası var)?

Evimiz üç odadan ibaret (üç odası var).

Ҳовлингиз каттами?

Ҳа, ҳовлимиз катта.

Унда нималар ўсади?

Ҳовлимизда чиройли гуллар, олма, иккита гилас ва узум ўсади.

Hāvlingiz kattami?

Ha, hāvlimiz katta.

Unda nimalar ösadi?
Hâvlimizda çirâyli güllar, âlma, ikkita gilâs va üzüm
ösadi.

Avlunuz büyük mü?

Evet, avlumuz büyük.

Onda neler yetişiyor?

*Avlumuzda güzel çiçekler, elma, iki tane kiraz ve üzüm
yetişiyor.*

ОЗОДА

Озода ўзи кичкина бўлса ҳам, жуда иш-чан киз. У уй ишларини бажаришда онасининг доимий ёрдамчиси.

Озода ҳеч қачон бекор турмайди. У ҳар куни эрталаб барвақт туради. Ҳовлига сув сепади, кейин супурги билан яхшилаб супуради. Гулларнинг тўкилган япроқларини ҳам териб олади. Ёз кунлари сўрига шолча ва кўрпачаларни тўшайди. Чой тайёрлайди.

Онаси уйни тозалаганда, Озода дераза ойналарини артади. Онаси кир йувганда, у сув ташиб беради. Ювилган кийимлар куригач, уларни ўзи дазмоллайди.

Озода ўзининг хонасини ҳам доим озода сақлайди. Унинг хонасидаки кўрпа, ёстик, сочиқ ва бошқа нарсалар доим чиройли туради. Бундай тартиб кишининг ҳавасини келтиради. Бу айниқса Озоданин онасига жуда ёқади. Шунинг учун ҳам у Озодани "озода қизим" деб эркалайди.

ĀZĀDA

Āzāda özi kiçkina bolsa ham, cüda işçan kız. U üy işlerini bacarişda ānasining dāimiy yārdamçisi.

Āzāda heç kaçān bekār turmaydi. U har küni ertalab barvaqt turadi. Hāvliga suv sepadi, keyin süpürgi bilan yahşilab süpüradi. Güllarning tökilgan yaprāklarini ham terib āladi. Yāz künlari söriga şālça va körpaçalarni töşaydi. Çay tayyārlaydi.

Ānasi uyni tāzalaganda, Āzāda deraza āynalarini artadi. Ānasi kir yuvganda, u suv taşib beradi. Yuvilgan kiyimlar kurigaç, ularni özi dazmāllaydi.

Āzāda özining hānasini ham dāim āzāda saklaydi. Uning hānasidaki körpa, yāstıq, sāçık va başka narsalar dāim çirāyli turadi. Bunday tartib kişining havasini keltiradi. Bu aynıkça Āzādanin ānasiga cüda yākadı. Şuning uçun ham u Āzādani "āzāda kızım" deb erkalaydi.

bekār : boş	kiçkina : küçüçük	kurigaç : kuruduktan sonra
iflās : kir	işçan : işsever	bacariş : becerme, yapma
āzāda : temiz	termāq : toplamak	bervakt : vaktinde, vakitli
şālça : yolluk	kir : kir, kirli	erkalamāq : sevmek

ATASÖZLERİ :

Ховли олма, қўшни ол!
Hāvli ālma, қоşni āl!
Avlu(ev) alma, komşu al!

Башаранг қийшик бўлса ойнадан
ўпкалама!

Başarang kıyşık bolsa āynadan öpkalama!
Yüzün kırışık ise aynadan öfkelenme!

Уйинг тор бўлса ҳам, кўнглинг кенг
бўлсин.

Üying tår bolsa ham, köngling keng bolsin.
Evin dar olsa da, gönlün geniş olsun.

Уйида роҳати йўқнинг, кўчада фароғати
йўқ.

Üyida rāhati yoқning, köçada farāğati yoқ.
Evinde rahati olmayanın, sokakta huzuru yok.

Қари бор уйнинг зари бор.

Қarı bår üyning zari bår.

Yaşlı kimse olan evin altını var (demektir).

MUTFAKTA

ошхона	: <i>âşhâna</i> : <i>mutfak, lokanta</i>
идишлар	: <i>idişlar</i> : <i>tabak, fincan vs. eşya</i>
чойнақ	: <i>çâynaқ</i> : <i>çaydanlık</i>
пиёла	: <i>piyâla</i> : <i>sapsız çay fincanı</i>
коса	: <i>kâsa</i> : <i>kâse</i>
ликоп	: <i>likâp</i> : <i>tabak</i>
лаган	: <i>lagan</i> : <i>leğen</i>
патнис	: <i>patnis</i> : <i>çay tepsi</i>
қозон	: <i>kâzân</i> : <i>kazan</i>
капгир	: <i>kapgir</i> : <i>kevgir</i>
чўмич	: <i>çömiç</i> : <i>kerçe</i>
қошиқ	: <i>kâşık</i> : <i>kaşık</i>
пичоқ	: <i>piçâқ</i> : <i>piçak</i>
санчки	: <i>sançki</i> : <i>çatal</i>
озиқ	: <i>âzık</i> : <i>azık</i>
овқат	: <i>âvқat</i> : <i>yemek</i>
таом	: <i>taâm</i> : <i>yemek</i>
гўшт	: <i>göşt</i> : <i>et</i>
гуруч	: <i>gürüç</i> : <i>pirinç</i>
ёғ	: <i>yâğ</i> : <i>yağ</i>
туз	: <i>tuz</i> : <i>tuz</i>
сут	: <i>süt</i> : <i>süt</i>
қаймоқ	: <i>kaymâқ</i> : <i>kaymak</i>
қатиқ	: <i>katık</i> : <i>ekşimiş süttен yapılan yiyecek</i>
пишлоқ	: <i>pişlâқ</i> : <i>süttен yapılan bir yiyecek</i>

нон	: nân : <i>ekmek</i>
чай	: çây : <i>çay</i>
канд	: kand : <i>kesmeşeker</i>
шакар	: şakar : <i>şeker</i>
мураббо	: murabbâ : <i>reçel</i>
музқаймоқ	: muzqaymaq : <i>dondurma</i>
palâv	: palâv : <i>pilav</i>
шўрба	: şorba : <i>çorba</i>
манти	: manti : <i>manti</i>
ун	: un : <i>un</i>
хамир	: hamir : <i>hamur</i>
элак	: elak : <i>elek</i>
кабоб	: kabâb : <i>kebab</i>
ошпаз	: aşpaz : <i>aşçı</i>
ўчоқ	: oçâk : <i>ocak</i>
тандир	: tandir : <i>tandır</i>
гугурт	: gügürt : <i>kibrit</i>
ўтин	: otin : <i>odun</i>
ўт	: ot : <i>ateş</i>

ПАЛОВ ҚАНДАЙ ТАЙЁРЛАНАДИ?

Менинг отам ошпаз. У, айниқса, паловни жуда яхши тайёрлайди. Биз ҳар якшанба кунини уйда палов пиширамиз. Мен ҳам отамга ёрдам бераман. Отам сабзи, пиёз ва гўшти тўғрагунча мен ўтин олиб келаман. Қозонни ювиб, ўчоққа ўт ёқаман. Отам қозонга ёғ қуяди. Ёғ қизигач, пиёз билан гўшт қовурилади. Сўнгра сабзи солиниб, яна қовурилади. Улар капгир билан аралаштирилиб турилади. Бу пайтда мен гуручни тозалаб, ювиб, ивитиб қўяман.

Гўшт билан сабзи етарли даражада қовурилгач, отам қозонга сув қуяди. У овқатнинг тузини кўришни ҳам эсдан чиқармайди. Маълум вақтдан кейин гуруч солади.

Қозондаги сувни гуруч ўзига сингдириб олганидан кейин палов дамланади. Ярим соатда палов тайёр бўлади. Мен лаганни келтираман. Отам паловни сузади. Оиламизнинг барча аъзолари отам билан менга раҳмат айтиб, паловни иштаҳа билан ейишади.

PALĀV QANDAY TAYYĀRLANADI?

Mening ātam āşpaz. U, ayniqsa, palāvni cūda yahşi tayyārlaydi. Biz har yakşanba kuni ūyda palāv pişiramiz. Men ham ātamga yārdam beraman. Ātam sabzi, piyāz va gōştни toğragünça men otin ālib kelaman. Kāzānni yuvib, oçākka ot yākaman. Ātam kāzānga yāğ kuyadi. Yāğ kızıgaç, piyāz bilan gōşt kāvuriladi. Songra sabzi sālınıb, yana kāvuriladi. Ular kapgir bilan aralaştirilib turiladi. Bu paytda men gürüç-ni tāzalab, yuvib, ivitib koyaman.

Gōşt bilan sabzi yetarli daracada kāvurilgaç, ātam kāzānga suv kuyadi. U āvqatning tuzini kōrişni ham esdan çıkarmaydi. Ma'lum vaqtdan keyin gürüç sāladi.

Kāzāndagi suvni gürüç ōziga singdirib ālganidan keyin palāv damlanadi. Yarım sātda palāv tayyār boladi. Men laganni keltiraman. Ātam palāvni sūzadi. Āilamizning barça a'zālari ātam bilan menga rahmat aytib, palāvni iştaha bilan yeyişadi.

toğragünça : *doğrayınca*
kızıgaç : *kızdıktan sonra*

esdan çıkarmak : *unutmak*
rahmat aytmak : *teşekkür etmek*

FİLLER :

ювмоқ	: yuvma <u>q</u> : yıkamak
артмоқ	: artma <u>q</u> : silmek, kurulamak
кесмоқ	: kesma <u>q</u> : kesmek
емоқ	: yema <u>q</u> : yemek
ичмоқ	: içma <u>q</u> : içmek
қовурмоқ	: <u>k</u> avurma <u>q</u> : kavurmak
қайнатмоқ	: <u>k</u> aynatma <u>q</u> : kaynatmak
сузмоқ	: süzma <u>q</u> : süzmek
пиширмоқ	: pişirma <u>q</u> : pişirmek
ёқмоқ	: ya <u>q</u> ma <u>q</u> : yakmak
тўғрамоқ	: to <u>ğ</u> rama <u>q</u> : doğramak
қуймоқ	: <u>k</u> uyma <u>q</u> : içine koymak
қизимоқ	: <u>k</u> izima <u>q</u> : kızmak
ивитмоқ	: ivitma <u>q</u> : suda bekletip yumuşatmak
солмоқ	: s <u>ı</u> lma <u>q</u> : içine bırakmak
сингмоқ	: singma <u>q</u> : sinmek
аралаштирмоқ	: arala <u>ş</u> tirma <u>q</u> : karıştırmak

ДИАЛОГЛАР

Чой ичасизми?

Йўқ, раҳмат, мен ҳали овқатланишим йўқ.

Унда нима ейсиз?

Кечирасиз қандай овқатлар бор?

Палов билан шўрба тайёр, бир оздан кейин манти ҳам пишади.

Мен мантининг пишишини кутаман.

Отангиз ким бўлиб ишлайди?

Отам, ошпаз.

У киши қаерда ишлайди?

Отам завод ошхонасида ишлайди.

Мен идишларни ювишда онамга ёрдам бераман. Сен-чи Нигора?

Мен ҳам ёрдам бераман.

Синглин-чи?

Синглим ҳам ёрдам беради. У ювилмаган лycopларни синдириб туради.

Сенинг онанг бу йил мураббо пиширди-ми?

Ҳа, пиширди.

Нималардан пиширди?

Ёзда кулупнай ва ўрикдан пиширган эди. Кузда олма ва беҳидан пиширди.

DIALOGLAR:

Çay içasizmi?

Yok, rahmat, men hali âvkatlanışim yok.

Unda nima yeysiz?

Keçirasiz қanday âvkatlar bâr?

Palâv bilan şorba tayyâr, bir âzdan keyin manti ham pişadi.

Men mantining pişişini kütaman.

Âtangiz kim bolib işlaydi?

Âtam, âşpaz.

U kişi қayerda işlaydi?

Âtam zavâd âşhânasida işlaydi.

Men idişlarni yuvişda ânamga yârdam bera-
man. Sen-çi Nigâra?

Men ham yârdam beraman.

Singlin-çi?

Singlim ham yârdam beradi. U yuvilmagan likâplarni sindirib turadi.

Sening ânang bu yıl murabbâ pişirdimi?

Ha, pişirdi.

Nimalardan pişirdi?

Yâzda kulupnay va örükdan pişirgan edi. Küzda âlma va behidan pişirdi.

rahmat : *teşekkür ederim*

zavâd : *fabrika, değirmen*

keçirasiz : *affedersiniz*

sindirmâk : *kırmak*

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Сиз қаерда нонушта (тушлик, кечки овқат) қиласиз?

Биз ошхонада нонушта (тушлик, кечки овқат) қиламиз.

Siz қayerda nânuşta (tuşlik, keçki âvқat) қilasiz?

Biz âşhânada nânuşta (tuşlik, keçki âvқat) қilamiz.

Siz nerde kahvaltı ediyorsunuz (öğle yemeği, akşam yemeği iyiyorsunuz)?

Biz lokantada kahvaltı ediyoruz (öğle yemeği, akşam yemeği iyiyoruz).

Сиз қандай ўзбек миллий таомларини биласиз?

Мен палов, манти, сомса, лағман каби ўзбек миллий таомларини биламан.

Siz қандай özbek milliy taâmlarini bilasiz?

Men palâv, manti, sâmsa, lağman kabi özbek milliy taâmlarini bilaman.

Siz hangi Özbek millî yemeklerini biliyorsunuz?

Ben pilav, mantı, samsa, lağman gibi Özbek millî yemeklerini biliyorum.

Илтимос менга бир коса шўрба берсангиз?

Марҳамат!

İltimâs menga bir kâsa şorba bersangiz?

Marhamat!

Lütfen bana bir kâse çorba verir misiniz?

Buyurun!

Салим, қаерда тушлик қиламиз?

Навоий кўчасидаги ошхонада.

Salim, qayerda tuşlik qilamiz?

Navâiy köçasidagi oşhânada.

Selim, *nerde öğle yemeği yiyeceğiz?*

Nevâî caddesindeki lokantada.

Тушлик тайёрми?

Қорнинг очми?

Ҳа, оч қалдим.

Мана, пишлок билан нон, еб тур.

Tuşlik tayuarmi?

Qarning oçmi?

Ha, oç qaldim.

Mana, pişlâk bilan nân, yeb tur.

Öğle yemeği hazır mı?

Karnın aç mı?

Evet acıktım.

İşte pişlak'la ekmek, yeyip dur.

KŪK SOMSA

Баҳор келиши билан турли-туман ўт-ўланлар кўкара бошлайди. Улар орасида инсон ўрганизми учун зарур бўлган витаминларга бой кўкатлар ҳам кўп. Шундай кўкатларни ейиш жуда фойдали. Ўзбекистонда мана шундай кўкатлардан сомса пишириш одатга айланган. Баҳорнинг илк кунларидаёқ болалар шундай кўкатларни териш учун далаларга чиқадилар. Улар келтирган кўкатларни оналар тозалайдилар, ювадилар ва майдалайдилар. Шундан кейин кўк сомса тайёрланади. Шундай сомса, одатда, тандирга ёпилади.

Баъзан кўкатлар қўшилган нон ҳам ёпилади. Бунда бола-лар учун махсус кулчалар ҳам қилинади.

KÖK SÂMSA

Bahâr keliŝi bilan türli-tüman ot-olanlar kökara başlaydi. Ular ârasida insân organizmi uçun zarur bolgan vitaminlarga bây kökatlar ham köp. Ŗunday kökatlarni yeyiş cüda fâydali. Özbekistânda mana şunday kökatlardan sâmsa piŝiriŝ âdatga aylangan. Bahârning ilk künlaridayâk bâlalar şunday kökatlarni teriŝ uçun dalalarga çikadilar. Ular keltirgan kökatlarni ânalar tâzalaydilar, yuvadilar va maydalaydilar. Ŗundan keyin kök sâmsa tayyârlanadi. Ŗunday sâmsa, âdatda, tandirga yâpiladi.

Ba'zan kökatlar koŝilgan nân ham yâpiladi. Bunda bâlalar uçun maᖁsus külçalar ham kilnadi.

bây : *zengin*
dala : *tarla*

türli-tüman : *çeşit çeşit*
ot-olanlar : *her türliü otlar*

nân : *ekmek* yâpmâk : *tandıra yapıştırıp pişirmek*
koşmak : *ilâve etmek* külça : *küçük yuvarlak ekmek*

ATASÖZLERİ:

Қозонда бўлса, чўмичга чиқар.
Qazânda bolsa, çömiçga çıkar.
Kazanda varsa kerçeye çıkar.

Сиҳат тиласанг, кўп ема; иззат тиласанг,
кўп дема!

Sihat tilasang, köp yema; izzat tilasang, köp dema!
Sihhat dilersen çok yeme; izzet dilersen çok deme!

Аччиқ билан чуччикни, тотган билур;
узоқ билан яқинни, юрган билур.

Aççık bilan çüççikni, tâtgan bilür; uzâk bilan yakınni,
yürgän bilür.

Acı ile tatlıyı, tadan bilir; uzak ile yakını, yürüyen bilir.

Тўяр ошни кўз танийди, ошнони кўнгил
танийди.

Toyar âşni köz tanıydı, âşnâni köngil tanıydı.
Toyacağı aşı göz tanır, âşinâyı gönül tanır.

Меҳмонга ош қўй, икки қўлини бўш қўй!
Mehmânga âş koy, ikki kolini boş koy!
Misafire aş koy, iki elini boş koy (iş buyurma)!

Нон емоқчи бўлсанг, ўтин ташишдан
эринма!

Nân yemâkçi bolsang, otın taşışdan erinma!
Ekmek yemek istiyorsan, odun taşımaktan erinme!

Ошинг ҳалол бўлса кўчада ич!
Aşing halâl bolsa köçada iç!
Aşın helâl ise sokakta iç!

Сих ҳам куймасин, кабоб ҳам.
Siḥ ham küymasin, kabâb ham.
Şiş de yanmasın, kebar da.

Бўш қоп тик турмас.
Boş kâp tik turmas.
Boş kap dik durmaz.

Оч қоринга аччиқ саримсоқ.
Aç kârına aççık sarımsâk.
Aç karna, acı sarımsak.

Қорни тўқнинг қорни очдан хабари йўқ.
Kârni tokning kârni açdan habari yok.
Karnı tokun, karnı açdan haberi yok.

Очлик нималарни едирмайди, тўқлик
нималарни дедирмайди.
Açlık nimalarni yedirmaydi, toklik nimalarni
dedirmaydi.
Açlık neleri yedirmez, tokluk neleri dedirmez.

OKUL

мактаб	: maktab : <i>okul</i>
синф	: sınıf : <i>sınıf</i>
дарс	: dars : <i>ders</i>
синфхона	: sınıfhâna : <i>sınıf odası</i>
ўқитувчи	: okıtuvçı : <i>okutucu, öğretmen</i>
ўқувчи	: okuvçı : <i>okuyucu, öğrenci</i>
навбатчи	: navbatçı : <i>nöbetçi</i>
бадантарбия	: badantarbiya : <i>beden eğitimi</i>
дарс жадвали	: dars cadvali : <i>ders programı</i>
эълон	: e'lân : <i>ilan</i>
деворий газета	: devâriy gazeta : <i>duvar gazetesi</i>
бўр	: bor : <i>tebeşir</i>
латта	: latta : <i>kumaş parçası</i>
харита	: harita : <i>harita</i>
қўнғирок	: <u>konğırâk</u> : <i>çingırak, zil</i>
тўгарак	: tögarak : <i>daire, grup</i>
синф журнали	: sınıf jurnali : <i>sınıf gazetesi</i>
кўрсаткич	: körsatkiç : <i>gösterici</i>
танаффус	: tanaffüs : <i>teneffüs</i>
имтиҳон	: imtihân : <i>imtahan</i>
баҳо	: bahâ : <i>not</i>
ўқув қураллари	: okuv kurallari : <i>okuma kuralları</i>
китоб	: kitâb : <i>kitab</i>
дафтар	: daftar : <i>defter</i>
кундалик	: kündalik : <i>her günlük</i>

ҚОҒОЗ	: <i>kâğâz : kâğıt</i>
ЧИЗҒИЧ	: <i>çizğič : cetvel</i>
ЎЧИРҒИЧ	: <i>öçirğič : silgi</i>
ДАРСЛИК	: <i>darslik : ders kitabı</i>
ЛУҒАТ	: <i>luğat : sözlük, lüğat</i>
АЛИФБЕ	: <i>alifbe : alfabe</i>
МАҚТОВ ЁРЛИГИ	: <i>maqtâv yârligi : iftihar belgesi</i>
БАЙРОҚ	: <i>bayrâk : bayrak</i>
КУТУБХОНА	: <i>kütübhâna : kütüphâne</i>
КУТУБХОНАЧИ	: <i>kütübhânaçi : küphâneci</i>
КИТОБХОН	: <i>kitâbhân : okuyucu</i>
ЎҚУВ ЗАЛИ	: <i>oқuv zali : okuma salonu</i>
ҚАЛАМ	: <i>kalam : kalem</i>
СИЙОҲ	: <i>siyâh : mürekkep</i>
СИЙОҲДОН	: <i>siyâhdân : hokka</i>
РУЧКА	: <i>rüçka : dolmakalem</i>
ҚАЛАМДОН	: <i>kalamdân : kalem kutusu</i>
ҚАЛАМТАРОШ	: <i>kalamtarâş : kalemтираş</i>
ҲАРФ	: <i>harf : harf</i>
СЎЗ	: <i>söz : kelime</i>
ГАП	: <i>gap : cümle</i>
РАҚАМ	: <i>raқam : rakam</i>
ЁЗУВ	: <i>yâzuv : yazı</i>
ХАТО	: <i>hatâ : hatâ</i>
ЎЗБЕК ТИЛИ	: <i>özbek tili : Özbek dili</i>
АДАБИЁТ	: <i>adabiyât : edebiyat</i>
МАТЕМАТИКА	: <i>matematika : matematik</i>
ФИЗИКА	: <i>fizika : fizik</i>
ХИМИЯ	: <i>hımiya : kimya</i>
ТИНИШ БЕЛГИЛАРИ	: <i>tiniş belgilari : durma işaretleri</i>
НУҚТА	: <i>nuқта : nokta</i>
ВЕРГУЛ	: <i>vergül : virgül</i>

кўштирноқ	: <u>koştirnaқ</u> : <i>tirnak işareti</i>
сўроқ белгиси	: <u>sorâқ</u> belgisi : <i>soru işareti</i>
ундов белгиси	: <u>ündâv</u> belgisi : <i>ünlem işareti</i>
икки нуқта	: <u>ikki nuқta</u> : <i>iki nokta</i>
нуқтали вергул	: <u>nuқtali</u> vergül : <i>noktali virgöl</i>
кўп нуқта	: <u>köp nuқta</u> : <i>çok nokta</i>
тире	: <u>tire</u> : <i>tire</i>
қавс	: <u>қavs</u> : <i>parantez</i>

БИЗНИНГ МАКТАБ

Мен Ойбек номидаги ўрта мактабда ўқийман. Мактабимиз Максим Горкий кўчасида. Мактабимиз биноси тўрт қаватли. Синфхоналар кенг ва ёруғ.

Бионинг биринчи қаватида кутубхона, ошхана, спўрт зали, ўқитувчилар хонаси жойлашган. Пионерлар хонаси эса иккинчи қаватда. Бизнинг синфхонамиз ҳам шу қаватда жойлашган. Синфимизда 30 ўқувчи бор. Синф бурчагида уларнинг фамилялари ва исмлари ёзилган. Эшикнинг чоп томонида эса синфимизнинг деворий газетаси осиб қўйилган. Унинг ёнида дарс жадвали, навбатчи ўқувчиларнинг рўйхати бор.

Навбатчи ўқувчи мактабга эртароқ келади. У дўскани латта билан артиб, бўрни тайёрлаб кўяди, синфхонани тартибга келтиради.

Синфимиз ўқувчилари фақат "яхши" ва "аъло" баҳоларга ўқиш учун ҳаракат қилдилар. Уларнинг кўпи "Мақтов ёрлиқлари" билан мукофотланган.

Биз айниқса, ўзбек тили, адабиёт, математика, физика, химия каби фанларни яхши кўрамиз. Бу фанларни ўқутадиган ўқитувчилар дарсларни жуда қизиқарли ўтадилар. Ўзбек тили дарсларини ўзбек тили каби-нетида ўтамиз.

Бу кабинетда ўзбек шоир ва ёзувчиларининг портретлари, уларнинг асарлари, ўзбек тили қоидаларига доир кўرғазмали қуроллар, турли луғатлар ва бошқа ўқув материаллари бор. Улар бизга ўзбек тилини яхшироқ ўрганишимизда ёрдам беради.

Мактабимиз ҳовлиси ҳам катта. Унда жуда чиройли гулзор, ҳар хил мевали дарахтлардан иборат боғ ҳам бор. Бу дарахтларни ўқувчиларнинг ўзлари парвариш қиладилар.

Биз ўз мактабимизни севамиз.

BIZNING MAKTAB

Men Aybek nomidagi orta maktabda o'qiyman. Maktabimiz Maksim Gorkiy ko'chasida. Maktabimiz binasi to'rt qavatli. Sinfhonalar keng va yaruq.

Binaning birinchi qavatida kutubhona, ashana, sport zali, o'qituvchilar honasini aylagan. Pioneerlar honasini esa ikkinchi qavatda. Bizning sinfhamiz ham shu qavatda aylagan. Sinfimizda 30 o'quvchi bor. Sinf burçagida ularning familalari va ismlari yozilgan. Eshikning chap tomonida esa sinfimizning devoriy gazetasi asib qoyilgan. Uning yonida dars jadvali, navbatchi o'quvchilarning royxati bor.

Navbatchi o'quvchi maktabga ertarak keladi. U doskani latta bilan artib, borni tayyarlav qoyadi, sinfhonani tartibga keltiradi.

Sınıfimiz okuvçilari faqat "yahşi" va "a'lå" bahålarga okış uqun harakat kıladilar. Ularning köpi "Maktåv yårlık-lari" bilan mükåfåtlangan.

Biz aynıkısa, özbek tili, adabiyåt, matematika, fizika, hi-miya kabi fanlarni yahşi köramiz. Bu fanlarni okutadigan okıtuvçilar darslarni cüda kızıkarli ötadilar.

Özbek tili darslarini özbek tili kabinetida ötamiz.

Bu kabinetda özbek řåir va yåzuvçilarining portretlari, ularning asarlari, özbek tili kåidalariga dåir körgazmalı ku-rållar, türli luğatlar va başka okuv materiallari bår. Ular biz-ga özbek tilini yahşiråk örganişimizda yårdam beradi.

Maktabimiz håvlisi ham katta. Unda cüda qiråyli gülzår, har hıl mevali darahtlardan ibårat bağ ham bår. Bu daraht-larni okuvçilarning özlari parvariş kıladilar.

Biz öz maktabimizni sevamiz.

kavat : *kat*

keng : *geniş*

qap : *sol*

tamån : *taraf*

doska : *karatahta*

kabinet : *kabin*

yåruğ : *aydınlık*

burqak : *köşe*

pioner : *öncü*

royhat : *liste*

yårlık : *belge*

körgazma : *sergi*

nåmidagi : *adındaki*

sport zali : *spor salonu*

ertaråq : *daha erken*

gülzår : *çiçek bahçesi*

maktåv : *övünq, iftihar*

yahşiråk : *daha iyi*

FİLLER:

ўқимок

: okımåq : *okumak*

ёзмок

: yåzmåq : *yazmak*

чизмок

: qizmåq : *çizmek*

тузмок

: tüzmq : *düzmek, düzenlemek*

тартибга

: tartibga keltirmåq : *düzenlemek*

келтирмок

ўрганмок

: örganmq : *öğrenmek*

тушунтирмок

: tüşüntirmåq : *düşündürmek*

сўрамок

: soramåq : *sormak*

жавоб бер.	: cavâb bermâk : <i>cevap vermek</i>
имтиҳон	: imtihân tâpşirmâk : <i>imtahan olmak</i>
топширмак	
баҳо олмоқ	: bahâ âlmâk : <i>not almak</i>
мақтамоқ	: maqtamâk : <i>öğünmek, iftihar etmek</i>
гапирмоқ	: gapirmâk : <i>konuşmak</i>
такрорламоқ	: takrârlamâk : <i>tekrarlamak</i>
таржима	: tarcima kilmâk : <i>tercüme etmek</i>
килмоқ	
чалинмоқ	: çalınmâk : <i>çalınmak</i>
тайёрламоқ	: tayyârlamâk : <i>hazırlamak</i>
шуғулланмоқ	: şuğullanmâk : <i>meşgul olmak</i>
ўчирмоқ	: oçirmâk : <i>soldurmak</i>
парвариш	: parvariş kilmâk : <i>bakıp korumak</i>
қилмоқ	
қатнашмоқ	: katnaşmâk : <i>katılmak, devam etmek</i>
кутмоқ	: küt mâk : <i>beklemek</i>
тугамоқ	: tügamâk : <i>bitmek</i>
топширмак	: tâpşirmâk : <i>eline vermek</i>

ДИАЛОГЛАР:

Баҳодир, сен бугун кутубхонага борасанми?

Ҳа, бораман. Сен-чи?

Мен ҳам бораман. Менга ўзбекча-русча лугат керак.

Унда бирга борамиз. Дарсдан кейин сени кутиб тураман.

Яхши келишдик.

Сергей, ўзбек тилида гапира оласанми?

Йўқ, ҳали яхши гапира олмайман. Мен ўзбек тилини энди ўргана бошладим.

Ўзбек тилини ўрганиш учун нима қиляпсан?

Ўзбек тили дарсларига актив қатнашяпман, янги сўзларни дафтаримга ёзиб боряпман. Яқинда ўзбекча-русча луғат ҳам сотиб олдим.

Сенга кимлар ёрдам беряпти?

Менга ўзбек тили ўқитувчимиз Эргаш Каримўвич, сизларнинг синфингиздаги Акрам ёрдам беряпти. Мен улардан миннатдорман.

Дарсга киришга қўнғироқ чалиндими?

Йўқ, ҳали танаффус тугагани йўқ.

Қўнғироқ чалинишга 5 (беш) минут бор.

Унда математика дафтарингни бериб тур.

Ўчирғичинг борми?

Йўқ.

Нега ўчирғич олиб юрмайсан?

Мен хато ёзмайман-да.

DIALOGLAR:

Bahadır, sen bugün kütübhanaya bārasanmi?

Ha, bāraman. Sen-çi?

Men ham bāraman. Menga özbekça-rusça lu-gat kerak.

Unda birga bāramiz. Darsdan keyin seni kütib turaman.

Yaḥşi kelişdik.

Sergey, özbek tilida gapira âlasanmi?

Yok, hali yahşi gapira âlmayman. Men özbek tilini endi örgana bâşladim.

Özbek tilini örganiş uçun nima kilyapsan?

Özbek tili darslariga aktiv katnaşyâpman, yangi sözlarni daftaringa yâzib bâryapman. Yakında özbekça-rusça luğat ham sâtib âldim.

Senga kimlar yârdam beryapti?

Menga özbek tili oқituvçimiz Ergaş Karimoviç, sizlarning sinfingizdagi Akram yârdam beryapti. Men ulardan minnatdârman.

Darsga kirişga konğırâk çalindimi?

Yok, hali tanaffüs tügagani yok.

Konğırâk çalinişga 5 (beş) minut bâr.

Unda matematika daftaringni berib tur.

Öçirğicing bârmi?

Yok.

Nega öçirğic âlib yürmaysan?

Men hatâ yâzmayman-da.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Рустам, марҳамат, сен доскага чик!

Rüstam, marhamat, sen doskaga çik!

Rüstem, buyur sen tahtaya çik(kalk)!

Байрамга деворий газета
чиқардингизми?

Ха, газета чиқардик.

Bayramga devâriy gazeta çikardingizmi?

Ha, gazeta çikardik.

Bayrama duvar gazetesi çıkardınız mı?

Evet, gazete çıkardık.

Лола, сен адабиётдан имтиҳон топширддингми?

Ҳа, "5" га топширдим.

Ўзинг-чи?

Мен ҳам топширдим. Факат "4" баҳо олдим.

Lâla, sen adabiyâtdan imtihân tâpşırdingmi?

Ha, "5" ga tâpşırdim.

Özing-çi?

Men ham tâpşırdim. Fakat "4" bahâ âldim.

Lâle, sen edebiyattan imtihan oldun mu?

Evet, "5" e oldum (5 aldım).

Ya kendin (ne yaptın)?

Ben de oldum. Yalnız "4" numara aldım.

Сўрок гап охирига қандай тиниш белгиси қўйилади?

Сўрок гап охирига "сўрок белгиси" қўйилади.

Sorâk gap âhiriga қандай tiniş belgisi қoyiladi?

Sorâk gap âhiriga "sorâk belgisi" қoyiladi.

Soru cümlesi sonuna hangi durma işareti koyulur?

Soru cümlesi sonuna "soru işareti" koyulur.

Сизде ўзбекче-русча сўзлашув китоби борми?

Ҳа, бор.

Sizde özbekçe-rusça sözlaşuv kitâbi bârmi?

Ha, bâr.

Sizde Özbekçe-Rusça konuşma kitabı var mı?

Evet, var.

КУТУБХОНА

Кутубхонани билмайдиган бола бўлмаса керак. Албатта, ҳозир китобсиз бирорта ҳам хонадон йўқ. Хонадонлардаги кутубхоналар шахсий кутубхона, махсус ташкил этилганлари эса давлат кутубхонаси дейилади. Бизга энг яхши тониш бўлгани эса мактаб кутубхонасидир. Унда дарслик ва ўқув китобларидан ташқари газета ва журналлар, бадиий, илмий ҳамда оммавий-сиёсий адабиётлар ҳам бор.

Мактаб кутубхонасида топилмайдиган баъзи китобларни болалар кутубхонасидан топиш мумкин.

Ўзбекистондаги энг катта кутубхона Тошкент шаҳрида. Унга Алишер Навоий номи берилган.

Бу ерда тўрт миллион нусхадан ортиқ китоблар сақланади. Кутубхонага барча иттифоқдош республикалардан, шунингдек, чет эллардан ҳам китоблар келиб туради. Шунинг учун ҳам у ерда ўзбек, тожик, рус, украин тилларидаги китоблар билан бирга инглиз, немис, араб, испан, форс тилларидаги китобларни ҳам ўқиш мумкин.

KÜTÜBHANA

Kütübhanani bilmaydigan bala bolmasa kerak. Albatta, hâzir kitâbsiz birârta ham hânadân yok. Hânadânlardagi kütübhanalar şahsiy kütübhana, maḥsus taşkil etilganlari esa davlat kütübhanasi deyiladi. Bizga eng yaḥşi tâniş bolgani

esa maktab kütübhanasidir. Unda darslik va oquv kitablari-
dan taşkari gazeta va jurnallar, badiiy, ilmiy hamda amma-
viy-siyâsiy adabiyâtlar ham bär.

Maktab kütübhanasida tãpilmaydigan ba'zı kitablarni
bälalar kütübhanasidan tãpiş mümkün.

Özbekistândagi eng katta kütübhana Tãşkent şahrida.
Unga Alişer Navâiy nâmi berilgan.

Bu yerda tört million nüshadan ârtık kitâblar saklanadi.
Kütübhanaga barça ittifaqdâş respublikalardan, şuningdek,
çet ellardan ham kitâblar kelib turadi. Şuning uçun ham u
yerda özbek, tãcık, rus, ukrain tillaridagi kitâblar bilan
birga ingliz, nemis, arab, ispan, fãrs tillaridagi kitablarni
ham oқиş mümkün.

nemis : *Alman*

ârtık : *fazla*

tãpiş : *bulmak*

ammaviy : *umumî*

çet : *yabancı, uzak*

hãnadân : *ev, aile*

barça : *bütün, hep*

deyilmâk : *denilmek*

taşkari : *dışarı, başka*

badiiy : *sanatla ilgili*

egallamâk : *ele geçirmek*

el : *memleket, halk*

ATASÖZLERİ:

Аввал ўйла, кейин сўйла!

Avval oyla, keyin söyla!

Önce düşün, sonra söyle!

Илмни меҳнатсиз эгаллаб бўлмас.

İlmi mehnatsiz egallab bolmas.

İlmi sıkıntısız elde etmek olmaz.

Ўқиган ўғил, отадан улуг.

Oқıgan oğıl, âtadan uluğ.

Okuyan oğul, babadan büyük.

Билмаганни сўраб ўрганган олим;
орланиб сўрамаган ўзига золим.

Bilmaganni sorab örgangan âlim; ârlanib soramagan
öziga zâlim.

*Bilmediğini sorub öğrenen alim; arlanıp sormayan
kendine zalim.*

Бола азиз, одоби ундан азиз.

Bâla aziz, âdâbi undan aziz.

Çocuk aziz, terbiyesi ondan aziz.

Нодон сўзлар, доно ибрат олар.

Nâdân sözlär, dâna ibrat âlar.

Ahmak söyler, akıllı ibret alır.

Айтувчи аҳмоқ бўлса, тинглавчи доно
бўлиши керак.

Aytüvçi ahmâk bolsa, tinglavçi dâna bolışı kerak.

*Söyleyici ahmak olursa, dinleyicinin akıllı olması
gerek.*

Ўз дўстим деб сир айтма, дўстингнинг
ҳам дўсти бор.

Öz dostim deb sır aytma, dostingning ham dosti bâr.

Öz dostum deyip sır söyleme, dostunun da dostu var.

Ишанмагин дўстинга, сомон тикар
пўстинга.

İşanmagin dostinga, sâmân tıkar postinga.

Inanma dostuna, saman doldurur postuna.

SANAT ALEMİNDE

мусика	: <i>müsika : müzik</i>
саҳна	: <i>sahna : sahne</i>
томоша	: <i>tâmâşa : oyun, sahne eseri</i>
томошабин	: <i>tâmâşabin : seyirci</i>
томоша зали	: <i>tâmâşa zali : oyun salonu</i>
рассом	: <i>rassâm : ressam</i>
мўйқалам	: <i>moykalam : fırça</i>
бўёқ	: <i>boyâk : boya</i>
расм	: <i>rasm : resim</i>
кўргазма	: <i>körgazma : sergi</i>
ҳайкал	: <i>haykal : heykel</i>
ҳайкалтарош	: <i>haykaltarâş : heykeltıraş</i>
ашула	: <i>aşula : şarkı</i>
қўшиқ	: <i>koşık : türkü</i>
масқарабаз	: <i>masharabaz : palyaço</i>
дор	: <i>dâr : arasına ip gerilmiş direkler</i>
дорбоз	: <i>dârbâz : cambaz</i>
қўғирчоқ	: <i>koğırçâk : kukla</i>

МУЛТФИЛЬМ

Залда чироқ ўчади. Экранда гўзал ве
ажоиб қаҳрамонлар пайдо бўлади. Бу қаҳ-
рамонлар болаларга таниш. Улар орасида
томда яшавчи Карлсон, кўркмас Қизил
Шапкача, доно Насриддин Афанди, тимсоҳ
Гена, кўпол Айиқ, айёр Тулки, епчил Қуён
ва машҳур Бўрилар, айниқса, жуда севим-

ли. Экрандаги расм ва қўғирчоқлар худди одамлардай гапирадилар, йиғлайдилар, куладилар. Лекин бу ҳеч кимни ажаблантир-майди. Чунки биз мултфилмда ҳамма нарса бўлиши мумкинлигига ўрганиб қалганмиз. Буларнинг қандай яратилишини кўпчилик билмайди.

Мултфилмлар икки хил йўл билан яратилади. Айрим мултфилмлар қўғирчоқлар ёрдамида суратга олинади. Расмлар асосида яратилган мултфилмлар эса кенг тарқалган. Расмли мултфилмларда рассом кўп меҳнат қилади. Чунки қаҳрамоннинг бир қадам ташлаши ёки кўзини юмуб-очиши учун бир неча ўнлаб расм тайёрлаш керак. Шундай экан, ўн минутли бир мултфилм учун қанча расм тайёрлаш кераклигини тасаввур мумкин. Бунга тахминан бир юз ўн мингта расм зарур бўлади. Бу бир кишининг қўлидан келадиган иш эмас. Шунинг учун мултфилм тайёрлашда рассомлар группаси иштирок этади. Томошабинлар бунни билмайдилар ҳам. Аммо бу мултфилмлар болаларга жуда ёқади. Улар телевизор экранларида мултфилм берилишини арзиқиб кутадилар.

MULTFILM

Zalda çirâk öçadi. Ekranда gözal ve acâib kahramânlar paydâ boladi. Bu kahramânlar bâlalarga tanîş. Ular ârasida tâmda yaşavçi Karlson, korkmas Kızıl Şapkaça, dâna Nasriddin Afandi, timsâh Gena, köpâl Ayık, ayyâr Tülki,

yepçil Kuyân va maşhur Börilar, aynıksa, cüda sevimli. Ekrandagi rasm va koğırçâklar huddi âdamlarday gapiradilar, yığlaydilar, küladilar. Lekin bu heç kimni acablantirmaydi. Çünki biz multfilmda hamma narsa bolişi mümkinligiga örganib kalganmiz. Bularning kanday yaratılışını köpçilik bilmaydi.

Multfilmlar ikki hıl yol bilan yaratiladi. Ayrım multfilmlar koğırçâklar yârdamida suratga âlnadi. Rasmlar asâsida yaratılğan multfilmlar esa keng tarqalgan. Rasmlı multfilmlarda rassâm köp mehnat kıladi. Çünki kahramânning bir kadam taşlaşi yâki közini yumub-âçışi uçun bir neça onlab rasm tayyârlaş kerak. Şunday ekan, on minutli bir multfilm uçun kança rasm tayyârlaş kerakligini tasavvur mümkin. Bunga tahminan bir yüz on mingta rasm zarur boladi. Bu bir kişining kolidan keladigan iş emas. Şuning uçun multfilm tayyârlaşda rassâmlar gruppasi iştirâk etadi. Tâmaşabinler buni bilmaydilar ham. Ammâ bu multfilmlar bâlalarga cüda yâkadi. Ular televizor ekranlarida multfilm berilişini arzıķıb kütadilar.

köpâl : *kaba*

taşlamâk : *atmak*

onlab : *onlarca*

çirâk : *lamba, ışık*

öçmâk : *sönmek*

kança : *ne kadar*

multfilm : *çizgifilim*

televizor : *televizyon*

mingta : *bin tane*

FİLLER:

чалмоқ

: çalmâk : *çalmak*

тингламоқ

: tinglamâk : *dinlemek*

томоша қилмоқ

: tâmaşa kılmâk : *seyretmek*

ашула айтмоқ

: aşula aytmâk : *şarkı söylemek*

яратмоқ

: yaratmâk : *yapmak, icad etmek*

суратга олмоқ

: suratga âlmâk : *fotğraf çekmek*

тасаввур қилмоқ

: tasavvur kılmâk : *tasavvur et.*

иштирок этмоқ

: iştirâk etmâk : *katılmak*

ижро этмоқ	: icrâ etmâk : <i>icra etmek</i>
чапак чалмоқ	: çapak çalmâk : <i>alkışlamak</i>
расм солмоқ	: rasm sâlmâk : <i>resim çizmek</i>
арзиқмоқ	: arzıkmâk : <i>çok istemek</i>
тарқалмоқ	: tarkalmâk : <i>yayılmak</i>

ДИАЛОГЛАР:

Салима, якшанба куни нима қиласан?
 Якшанба куни уйда бўламан. Нима эди?
 "Шарк" кинотеатрида яхши филм бор
 экан. Бирга бормаймизми?

Билетимиз йўқ-ку
 Билет бор. Отам кеча икки дона билет
 олиб келган экан. Борасанми?

Ундай бўлса, албатта бораман.

Адабиёт музейида бўлганмисиз?

Ҳа, бўлганман.

Музей олдида кимнинг ҳайкали бор?

Алишер Навоийнинг ҳайкали бор.

Яна бошқа ҳайкал ҳам борми?

Йўқ, бошқа ҳайкал йўқ. Аммо М.Горкий,
 А.С.Пушкин, Фурқат, Муқимий, Нодира ва
 бошқаларнинг бюстлари бор.

Машҳур ўзбек рассомларидан кимларни
 биласиз?

Мен атоқли ўзбек рассоми Ўрал Тансиқ-
 боевни биламан.

Унинг қайси расмларини томоша қилган-
 сиз?

Менга унинг "Тоғда" деб аталган расми жуда ёқди.

DIALOGLAR :

Salima, yakshanba kuni nima qilasan?

Yakshanba kuni uyda bolaman. Nima edi?

"Şark" kinoteatrida yaxshi film bār ekan. Birga bārmaymizmi?

Biletimiz yok-kü

Bilet bār. Atam keça ikki dāna bilet ālib kelgan ekan. Bārasanmi?

Unday bolsa, albatta bāraman.

Adabiyāt müzeyida bolganmisiz?

Ha, bolganman.

Müzey āldida kimning haykali bār?

Alişer Navāiyning haykali bār.

Yana başka haykal ham bārmi?

Yok, başka haykal yok. Ammā M. Gorkiy, A.S.Puşkin, Furkat, Mukimiy, Nādira va başkalarning byüstlari bār.

Maşhur özbek rassāmlaridan kimlarni bilasiz?

Men atākli özbek rassāmi Oral Tansıkbāyevni bilaman.

Uning kaysi rasmlarini tāmāşa qilgansiz?

Menga uning "Tāğda" deb atalgan rasmi cüda yāqadi.

kino : *sinema*

şunday : *öyle*

atākli : *meşhur*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Мактабларингизда бадий ҳаваскорлик тўғараги борми?

Ҳа, бор.

Maktablaringizda badiiy havaskarlik to'garagi barmi?

Ha, bar.

Okullaringizda guzel san'atlar amat'orlik kolu var mi?

Evet, var.

Телевизорда бериладиган қайси кўрсатувларни кўрасан?

Мен "Ўзбек тилини ўрганамиз", "Ҳайвонот оламида" каби кўрсатувларни томоша қиламан.

Televizorda beriladigan qaysi ko'rsatuvlarni ko'rasan?

Men "O'zbek tilini o'rganamiz", "Hayvanat alamida" kabi ko'rsatuvlarni tamasha qilaman.

Televizyonda verilen hangi ko'sterimlari (proqramlari) ko'ruyorsun?

Ben, "O'zbek Dilini O'g'reniyoruz", "Hayvanlar Aleminde" gibi ko'sterimlari (proqramlari) seyrediyorum.

Бугун қўғирчоқ театрида қандай спектакль кўрсатилади?

Бугун "Бўғирсоқ" спектакли кўрсатилади.

Bugun ko'g'irsak teatriida k'anday spektakl ko'rsatiladi?

Bugun "Bo'g'irsak" spektakli ko'rsatiladi.

Bugun kukla tiyatrosunda hangi oyun ko'steriliyor?

Bugun "Bo'g'irsak" oyunu ko'steriliyor.

ДОРБОЗЛИК

Дорбозлик, санъатин энг қадимий турларидан бири. Бу санъат тахминан 2500 йил илгари Шарқда пайдо бўлган. Кейинчалик у бутун дунёга тарқалган. Дор дастлаб унчалик баланд бўлмаган. Унинг устида кўрсатиладиган томошалар ҳам содда бўлган. Вақт ўтиши билан дор баландроқ қури-

ла бошлаган. То-мошалар ҳам мураккаблашиб борган. 1859 (бир минг саккиз юз эллик тўқизинчи) йилда машҳур франтсуз дорбози К. Е. Блонден Ниагара шаршараси устида дор куриб томоша кўрсатган.

Ўзбекистонда ҳам дорбозлик узок тарихга эга. Ўзбек дорбозлари дорнинг баландлигини 40-50 метрга етказишган. Бундай дорларда югуриш, сакраш, кўзни боғлаб юриш каби томошалар кўрса-тилган.

Ўзбекистонда катта байрамларда дорбозлик томошалари ҳам кўрсатилади. Кўпинча дор ўйинлари давомида масхарабозлар, раққослар, полвонлар, музикачилар ҳам иштирок этадилар.

Ҳозирги кунда дорбозлик тсирк санъатининг алоҳида туридир.

DÂRBÂZLIK

Dârbâzlik, san'atin eng kadimiy tür laridan biri. Bu san'at tahminan 2500 yıl ilgari Şarkda paydâ bolgan. Keyinçalik u bütün dünyâga tarqalgan. Dâr dastlab unçalik baland bolmagan. Uning üstida körsatiladigan tãmâşalar ham sådda bolgan. Vaqt ötişi bilan dâr balandraq kurila başlagan. Tãmâşalar ham mürakkablaşib bārgan. 1859 (bir ming sakkiz yüz ellik tokızınçı) yılda maşhur frantsuz dârbâzi K. E. Blonden Niagara şarşarasi üstida dâr kurib tãmâşa körsatgan.

Özbekistanda ham dârbâzlik uzak tarihga ega. Özbek dârbâzlari dârning balandligini 40-50 metrga yetkazişgan. Bunday dârlarda yügüriş, sakraş, közni bağlab yüriş kabi tãmâşalar körsatilgan.

Özbekistanda katta bayramlarda dârbâzlik tãmaşalari ham körsatiladi. Köpinça dâr oynlari davâmida masharabâzlar, rakkâslar, pâlvânlar, müzikaçilar ham iştirâk etadilar.

Hâzirgi kunda dârbâzlik tsirk san'atining alâhida türidir.

sâdda : *sade*

tsirk : *sirk*

ega : *sahip*

pâlvân : *pehlivan*

dastlab : *en evvel*

alahida : *hususî*

keyinçalik : *sonralari*

unçalik : *çok fazla*

kadimiy : *eskiye ait*

ATASÖZLERİ:

Ўйин билмаган жой тор деб баҳона қилар.

Oyun bilmagan cây târ deb bahâna kilar.

Oyun bilmeyen yer dar deyib bahane eder.

Хунарсизнинг қўли бағлиқ.

Hünarsizning qoli bağlıq.

Hünersiz'in eli bağlı.

Дарахт япроғи билан кўркам, одам меҳнати билан.

Daraht yaprağı bilan körkam, âdam mehnati bilan.

Ağaç yaprağı ile güzel, insan işi ile.

Кўзбўямачи тулки бўлади, халқ ичида кулги бўлади.

Közboyamaçi tülki boladi, halk içida külgi boladi.

Gözboyamacı tilki olur, halk içinde gülünç olur.

Йиқилган курашга тўймас.

Yıqılğan küraşga toymas.

Yıkılan güreşe doymaz.

Ўйламай қилинган иш, бошга келтирар
ташвиш.

Oylamay қilingan iş, başga keltirar taşviş.

Düşünmeden yapılan iş, başa getirir teşviş (sıkıntı).

Асилсанг баланд дорга осил!

Asılsang baland dârğa âsıl!

Asılırsan yüksek darağacına asıl!

Тиришганнинг тўқмоғи тошга чега
қоқар.

Tirişganning tokmağı taşga çega kâkar.

Çalışanın tokmağı taşа çivi çakar.

Донога иш шону шухрат, нодонга иш
ғому кулфат.

Dânâğa iş şânü şühret, nâdânga iş ğâmü külfat.

Akıllıya iş şan ve şöhret, akılsıza iş gam ve külfet.

SIFAT

қора	: <u>k</u> āra : <i>kara, siyah</i>
оқ	: <u>ā</u> k : <i>ak, beyaz</i>
сарик	: sar <u>ı</u> k : <i>sarı</i>
қизил	: <u>k</u> ızıl : <i>kızıl, kırmızı</i>
кўк	: kök : <i>gök, mavi</i>
яшил	: yaşil : <i>yeşil</i>
жигарранг	: cigarrang : <i>ciğer rengi</i>
пүшти	: püştü : <i>pembe</i>
сапсар	: sapsar : <i>açık menekşe rengi</i>
кул ранг	: kül rang : <i>kül rengi</i>
катта	: katta : <i>büyük</i>
кичик	: kiçik : <i>küçük</i>
баланд	: baland : <i>yüksek</i>
паст	: past : <i>alçak</i>
узун	: uzun : <i>uzun</i>
калта	: kalta : <i>kısa</i>
новча	: nāvça : <i>uzun boylu</i>
пакана	: pakana : <i>kısa boylu</i>
кенг	: keng : <i>geniş</i>
тор	: tār : <i>dar</i>
йўғон	: yoğān : <i>kalın</i>
ингичка	: ingiçka : <i>ince</i>
семиз	: semiz : <i>semiz, şişman</i>
орик	: <u>ā</u> rik : <i>arık, zayıf</i>
чуқур	: çu <u>q</u> ur : <i>derin</i>
саёз	: sayāz : <i>derin olmayan, sığ</i>

ағир	: ağır : ağır
енгил	: yengil : hafif
иссиқ	: ısı ^ı k : sıcak
совуқ	: s ^ı vuk : soğuk
куруқ	: kuruk : kuru
хўл	: h ^ö l : ıslak
тоза	: t ^â za : temiz
ифлос	: ifl ^â s : kirli
эски	: eski : eski
янги	: yangi : yeni
ўткир	: ötkir : keskin
ўтмас	: ötmas : kesmez
тўғри	: toğri : doğru
эгри	: egri : eğri
қиммат	: kımmat : kıymetli, pahalı
арзон	: arz ^â n : ucuz
ёш	: y ^â ş : genç
қари	: k ^â ri : yaşlı
чиройли	: çir ^â yli : güzel
хунук	: h ^ü nük : çirkin
ширин	: şirin : tatlı
аччиқ	: a ^ç çık : acı
нордон	: n ^â rd ^â n : ekşi
шўр	: şor : tuzlu
ботир	: b ^â tır : cesur
қўрқоқ	: k ^ö r ^â k : korkak
соғ	: s ^â ğ : sağ, sağlam
касал	: kasal : hasta
узоқ	: uz ^â k : uzak
яқин	: ya ^q ın : yakın
думалоқ	: dümal ^â k : yuvarlak

ЧИРОЙЛИ ТУЛКИ

Изомиддин овга жуда ишқибоз эди. Касалдан тургандан кейин, ўртоқлари уни тулки овига таклиф қилишди. Қиш куни, ҳаво жуда совук.

Овда кичкина байроқчалар ишлатишди. Тулкининг ини бўлган ўрмон атрофига қизил байроқчалар тикиб қўйишди. Кейин овчилар ҳар қайсилари маълум жойга бориб туришди. Изомиддин ҳам катта бир дарахтнинг олдига турди.

Узоқтан итнинг ҳурган товуши эшитилди...

Ўрмон ниҳоятда чиройли...

Тўсатдан кичкина бир арчанинг орқасида тулки кўринди. Тулки атрофига қаради... Унинг юнги узун, ранги тўқ-сарик эди. Тулки думини қимирлатганда, унинг юнглари қуёш нурида товланар эди.

Изомиддин қарағай орқасида тургани учун, тулки уни кўрмади.

Тулки тўсатдан бир сакради, сўнг тўхтади. У думини қимирлатиб, думалок, қоп-қора кўзларини атрофига тикар ва одам ҳидини сезиб, безовталанарди.

Шу пайт Изомиддиндан бир оз нарига қадалган байроқча шабадада ҳилпиради. Тулки ҳуркиб орқага қайтди.

Кекса овчи Изомиддин томонга югуриб келди... Изомиддин милтигинин оғзини пастга қаратиб турар эди.

Нега отмадингиз? Тулки йонингизда турган эди-ку, Изомиддин!

Изомиддин кулиб: "Отгим келмади, жуда чиройли экан." деди.

ÇIRÂYLI TÛLKI

Îzâmiddin âvga cüda ıŝkıbâz edi. Kasaldan turgandan keyin, ortâklari uni tülki âviga taklif kılıŝdi. Kış küni, havâ cüda sâvuk.

Âvda kiçkina bayrâqçalar işlatıŝdi. Tülkining ini bolgan ormân atrâfiga kızıl bayrâqçalar tikib koyıŝdi. Keyin âvçılar har kaysilari ma'lum câyga bârib turiŝdi. Îzâmiddin ham katta bir darahtning âldiga turdi.

Uzâktan itning hürgan tâvuŝi eŝitildi...

Ormân nihâyatda çirâyli...

Tösatdan kiçkina bir arçaning ârkasida tülki körindi. Tülki atrâfiga karadi... Uning yüngi uzun, rangi tok-sarık edi. Tülki dümini kımırlatganda, uning yünglari kuyâş nurida tâvlanar edi.

Îzâmiddin karağay ârkasida turgani uçun, tülki uni körmedi.

Tülki töساتдан bir sakradi, song tohtadi. U dümini kımırlatıb, dümalâk, kâp-kâra közlarini atrâfiga tikar va âdam hidini sezib, bezâvtalanardi.

Ŗu payt Îzâmiddindan bir âz nariga kadalgan bayrâqça ŝabadada hilpiradi. Tülki hürkib ârkaga kaytdi.

Keksa âvçi Îzâmiddin tãmânga yügürib keldi... Îzâmiddin multığının âğzini pastga karatib turar edi.

Nega âtmadingiz? Tülki yâningizda turgan edi-kü, Îzâmiddin!

Îzâmiddin külib:

Âtgim kelmadi, cüda çirâyli ekan, dedi.

tâvuş : ses

tosatdan : aniden

tok-sarık : koyu sarı

yüng : <i>yün</i>	ıŝkıbâz : <i>hevesli</i>	ortâk : <i>arkadaş</i>
mılık : <i>silah</i>	nariga : <i>uzağa</i>	şabada : <i>hafif rüzgâr</i>
past : <i>aşağı</i>	arça : <i>köknar</i>	karagay : <i>çam ağacı</i>
nega : <i>niye</i>	âtgim : <i>atacağım</i>	kadalmâk : <i>batırılmak</i>

FİLLER:

қораймоқ	: kârarmâk : <i>kararmak</i>
оқармоқ	: âğarmâk : <i>ağarmak</i>
сарғаймоқ	: sârğaymâk : <i>sararmak</i>
қизармоқ	: kızarmâk : <i>kızarmak</i>
касалдан турмоқ	: kasaldan turmâk : <i>iyileşmek</i>
товланмоқ	: tâvlanmâk : <i>parlamak</i>
безовталанмоқ	: bezâvtalanmâk : <i>rahatsız olmak</i>
отмоқ	: âtmâk : <i>atmak</i>
хуркмоқ	: hürkmâk : <i>ürkmek</i>
хилпирмоқ	: hilpirmâk : <i>rüzgârda sallanmak</i>

ДИАЛОГЛАР:

Санобар, қовун уруғининг ранги қандай?
 Қовун уруғи сарик рангда бўлади.
 Тарвуз уруғи-чи?
 Тарвуз уруғи оқ, қизил ёки қора бўлади.

Синфингизда кимнинг хати чиройли?
 Синфимизда Мавжуда чиройли ёзади.
 Ўзинг-чи, сенинг хатинг хунукми?
 Йўк, мен ҳам чиройли ёзаман.

Оқ, айиқ қаерда яшайди?
 Оқ айиқ совуқ жойларда, Шимолда
 яшайди.

Фил-чи?

Фил иссиқ жойларда яшайди.

Расм чизиш учун юмшоқ қалам яхшими
ёки қаттиқ қалам яхшими?

Расм чизиш учун юмшоқ қалам яхши.
Қаттиқ қалам билан нима чизилади?
Қаттиқ қалам билан турли чизмалар
чизилади.

DIALOGLAR:

Sanâbar, kâvun üruğining rangi kanday?

Kâvun üruği sarıq rangda boladi.

Tarvuz üruği-çi?

Tarvuz üruği âk, kızıl yâki kâra boladi.

Sinfingizda kimning hati çirâyli?

Sinfimizda Mavcuda çirâyli yâzadi.

Özing-çi, sening hating hunükmi?

Yok, men ham çirâyli yâzaman.

Âk, ayıq kayerda yaşaydi?

Âk ayıq sâvuq câylarda, Şimâlda yaşaydi.

Fil-çi?

Fil issıq câylarda yaşaydi.

**Rasm çiziş uçun yumşâk kalam yahşimi yâki
kattıq kalam yahşimi?**

Rasm çiziş uçun yumşâk kalam yahşi.

Kattıq kalam bilan nima çiziladi?

Kattıq kalam bilan türli çizmalar çiziladi.

üruğ : çekirdek

kattıq : katı, sert

yumşâk : yumuşak

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Лимоннинг ранги қандай?

Лимоннинг ранги сариқ.

Limonning rangi qanday?

Limonning rangi sarıq.

Limonun rengi nasıl?

Limonun rengi sarı.

Анор қандай рангда?

Анор қизил рангда.

Anar qanday rangda?

Anar kızıl rangda.

Nar nasıl renkte?

Nar kırmızı renkte.

Мактабингизнинг биноси баландми?

Йўқ, мактабимизнинг биноси унчалик баланд эмас.

Maktabingizning binası balandmi?

Yok, maktabimizning binası unçalik baland emas.

Mektebinizin binası yüksek mi?

Yok, mektebimizin binası okadar yüksek değil.

Эрталаб иссиқ сувда ювинасизми?

Йўқ, мен совуқ сувда юнишни яхши кўраман.

Ertalab ısıq suvda yuvinasizmi?

Yok, men sovuq suvda yunişni yahşı köraman.

Sabahleyin sıcak suda yıkanıyorsunuz?

Yok, ben soğuk suda yıkanmayı iyi görüyorum.

Тош оғирми, ғишт оғирми?

Ғиштдан тош оғир.
Ғиштга қараганда тош оғир.
Ғиштдан кўра тош оғир.
Таш ағирми, ғишт ағирми?
Ғиштдан таш ағир.
Ғиштга қараганда таш ағир.
Ғиштдан кўра таш ағир.
Таш ми ағир, туғла ми ағир?
Туғладан таш ағир.
Туғlaya bakarak таш ағир.
Туғlaya göre таш ағир.

ҚИЗИЛ ШАПКАЧА

Бор экан, йўқ экан, бир қишлоқда жаж-жигина бир қизча бор экан. У дунёда тенги йўқ, жуда ёқ имтой экан. Бувиси унга туғилган кунда битта қизил шапкача совга қилибди. Қизча қаёққа борса, шу чиройли, янги қизил шапкачасини кийиб борар экан. Қўшнилари уни кўрганда: "—Ана Қизил Шапкача келяпти!" дер эканлар.

Бир кун онаси сомса пишириб, қизга: "—Аппок қизим, Қизил Шапкача, мана бу сомса билан кувачадаги ёғни бувингга олиб бориб бергин, соғлигини билиб келгин!" дебди.

Қизил Шапкача кийиниб, бувисини кўргани нариги қишлоққа кетибди.

У ўрмонга кетаётса, олдидан оч бўри чикиб қолибди.

"—Қизил Шапкача, қаёққа кетяпсан?" дебди бўри.

"—Бувими кўргани кетяпман..."

"—Бувининг уйи узокдами?" деб сўрабди бўри.

"—Ҳа, узокда." деб жавоб берибди Қизил Шапкача. "—Хув анави тегирмон орқасидаги қишлоқда, энг чеккадаги уйи кўряпсанми? Ўша."

"—Яхши," дебди бўри, "мен ҳам бувингни кўруб келаман. Мен манави йўлдан бораман, сен бўлсанг, анави йўлдан бор. Кўрамиз: ким олдин бораркан."

Шундай деб, бўри энг якин йўлдан чошиб кетибди. Қизил Шапкача бўлса энг узок йўлдан юриб кетибди. У йўлма-йўл тўхтаб, гуллар терибди, гулдаста ясабди.

Қизил Шапкача ҳали тегирмон олдига ҳам етмаган экан. Бўри кампирнинг уйига етиб келиб, эшикни тақиллатибди:

—Тақ-тақ!

"—Ким?" деб сўрабди кампир.

"—Мен неварангиз Қизил Шапкачаман" деб жавоб берибди бўри овозини ингичка килиб...

Кампир бу вақт тўшакда касал бўлиб ётган экан. У чиндан ҳам Қизил Шапкача келибди деб ўйлаб:

"—Жонгинам, ипни торт, эшик очилади!" дебди. Бўри ипни тортибди, эшик очилибди. Бўри чошиб бориб кампирни ямлаб ютиб юборибди. Кейин эшикни ёпиб, кампирнинг ўрнига ётиб олиб, Қизил Шапкачани кута

бошлабди. Тезда Қизил Шапкача келиб эшикни тақиллатибди:

—Тақ-тақ!

Қизил Шапкача уйга кириб карават ёнига келибди-да:

"—Вай, бувижон, қўлларингиз мунча узун?" деб сўрабди.

"—Сени маҳкам қучоқлаш учун, болагинам!" дебди бўри.

"—Бувижон, қулоқларингиз мунча катта?" дебди Қизил Шапкача.

"—Гапларингни яхшироқ эшитиш учун, жонгинам" дебди бўри.

"—Бувижон, кўзларингиз мунча катта?"

"—Сени яхшироқ кўриш учун жон болам."

"—Бувижон, тишларингиз мунча катта?"

"—Сени тезроқ еб кўйиш учун, жонгинам!" деб оч бўри Қизил Шапкачага ташланибди-да, уни бошмоғи ва қизил шапкаси билан бирга ютиб юборибди...

Шу вақт унинг бахтига, уй ёнидан ўтинчилар ўтиб бораётган экан. Елкаларида болталари ҳам бор экан. Улар бўрининг овозини эшитиб, уйга чопиб кирибдилар ва бўрини ўлдирибдилар. Кейин унинг қорнини ёрсалар, ичидан Қизил Шапкача билан бувиси чиқибди, икковлари ҳам соғ-саломат экан.

KIZIL ŞAPKAÇA

Bâr ekan, yok ekan, bir kışlâkda caccigina bir kızça bâr ekan. U dünyâda tengi yok, cüda yâkımtây ekan. Buvisi unga tuğılğan künida bitta kızıl şapkaça sâvga kılıbdi. Kızça kayâkka bârsa, şu çirâyli, yangi kızıl şapkaçasini kiyib bârar ekan. Koşnılar uni körganda: "–Ana Kızıl Şapkaça kelyapti!" der ekanlar.

Bir kün ânasi sâmsa pişirib, kızga: "–Âppâk kızım, Kızıl Şapkaça, mana bu sâmsa bilan küvaçadagi yâğni buvingga âlib bârîb bergin, sâğligini bilib kelgin!" debdi.

Kızıl Şapkaça kiyinib, buvisini körgani narigi kışlâkka ketibdi.

U ormânga ketayâtsa, âldidan aç bôri çıkîb kâlibdi.

"–Kızıl Şapkaça, kayâkka ketyapsan?" debdi bôri.

"–Buvimi körgani ketyapman..."

"–Buvining üyi uzâkdami?" deb sorabdi bôri.

"–Ha, uzâkda." deb cavâb beribdi Kızıl Şapkaça. "Huv anavi tegirmân ârkasidagi kışlâkda, eng çekkadagi üyi köryapsanmi? Oşa."

"–Yahşi," debdi bôri, "men ham buvingni körüb kelman. Men manavi yoldan bâraman, sen bolsang, anavi yoldan bâr. Köramiz: kim âldin bârarkan."

Şunday deb, bôri eng yakın yoldan çâpib ketibdi. Kızıl Şapkaça bolsa eng uzâk yoldan yürîb ketibdi. U yolma-yol tohtab, güllar teribdi, güldasta yasabdi.

Kızıl Şapkaça hali tegirmân âldiga ham yetmagan ekan. Bôri kampirning üyiga yetib kelib, eşikni takıllatibdi:

–Tak-tak!

"–Kim?" deb sorabdi kampir.

"–Men nevarangiz Kızıl Şapkaçaman" deb cavâb beribdi bôri cavâb beribdi bôri âvâzini ingiçka kılıb...

Kampir bu vakt töşakda kasal bolib yâtgân ekan. U çindan ham Kızıl Şapkaça kelibdi deb oylab:

"–Cånginam, ipni tårt, eşik açiladi!" debdi. Böri ipni tårtibdi, eşik açilibdi. Böri çâpib bârîb kampirni yamlab yutib yubârîbdi. Keyin eşikni yâpîb, kampirning orniga yâtîb âlib, Kızıl Şapkaça'ni küta başlabdi. Tezda Kızıl Şapkaça kelib eşikni takıllatibdi:

–Tak-tak!

Kızıl Şapkaça üyga kirib karavat yâniga kelibdi-da:

"–Vay, buvicân, kollaringiz munça uzun?" deb sorabdi.

"–Seni mahkam kuçâklaş uçun, bâlaginam!" debdi böri.

"–Buvicân, kulâklaringiz munça katta?" debdi Kızıl Şapkaça.

"–Gaplaringni yahşirâk eşitiş uçun, cånginam" debdi böri.

"–Buvicân, közlaringiz munça katta?"

"–Seni yahşirâk köriş uçun cân bâlam."

"–Buvicân, tişlaringiz munça katta?"

"–Seni tezrâk yeb koyiş uçun, cånginam!" deb aç böri Kızıl Şapkaçaga taşlanibdi-da, uni başmâği va kızıl şapkasi bilan birga yutib yubârîbdi...

Şu vakt uning bahtiga, üy yânidan otinçilar ötib bârayâtgan ekan. Yelkalarida bältalari ham bâr ekan. Ular böri-ning âvâzini eşitib, üyga çâpib kiribdilar va bôrini öldiribdilar. Keyin uning kârîni yârsalar, içidan Kızıl Şapkaça bilan buvisi çıkibdi, ikkâvlari ham sağ-salâmat ekan.

kızça : küçük kız

koşni : komşu

yâkımtây : cazibeli

manavi : işte bu

anavi : işte o

narigi : uzaktaki

birga : beraber

çâpmâk : koşmak

eşik : kapı

yasamâk : yapmak

caccigina : ufak-tefek

appâk : akpak, bembeyaz

takıllatmâk : vurmak, çalmak

tegirmân : değirmen

çekka : sınır, kenar

mahkam : muhkem, sağlam

yamlab : çiğnemedi

taşlanmâk : atılmak

çından : doğru olarak

târtmâk : çekmek, tartmak

nevara : *torun*
ingiçka : *incecik*
ikkâvlari : *ikisi*
munça : *bu kadar*
cângina : *cancağız*

tezrâk : *daha çabuk*
bâşmâk : *ayakkabı*
bâlagina : *yavrucuk*
küvaça : *küçük toprak kap, güveç*
küta bâşlamâk : *beklemeye başlamak*

ATASÖZLERİ:

Яхши билан юрсанг, етарсан муродга
Ёмон билан юрсан, қаларсан уятга.
Yaḥşi bilan yürsang, yetarsan murâdga,
Yâmân bilan yürsang, qalarsan uyatga.
İyi ile yürüsen, yetersin murada,
Kötü ile yürürsen kalırsın utanca.

Қўнғиз боласини оппоғим дейди, кирпи
боласини юмшоғим дейди.

Konğız bâlasini âppâğim deydi, kirpi bâlasini
yumşâğim deydi.

*Karaböcek yavrusuna akpağım der, kirpi yavrusuna
yumuşâğım der.*

Бол ширин, болдан бола ширин.
Bâl şirin, baldan bâla şirin.
Bal tatlı, baldan çocuk tatlı.

Кўз қўрқоқ, қўл ботир.
Köz korkâk, kol bâtır.
Göz korkak, el cesur.

Ўрмонга ўт кетса, хўлу курук барабар
ёнади.

Ormânga ot ketsa, hölü kuruq barabar yânadi.
Ormana ateş gitse, yaş kuru beraber yanar.

Гапни кам сўзла, ишни кўп кўзла!
Gapni kam sözla, işni köp közla!
Sözü az söyle, işi çok gözle!

Қиммат беҳикмат бўлмас, арзон беиллат.
Qimmat behikmat bolmas, arzân beillat.
Pahalı hikmetsiz olmaz, ucuz illetsiz.

Янгини эски сақлар.
Yangini eski saқlar.
Yeniye eski muhafaza eder.

Осмон узок, ер қаттиқ.
Åsmân uzâқ, yer қattıқ.
Gök uzak, yer katı.

Сағ юрай десанг озода бўл!
Sağ yüray desang âzâda bol!
Sağ yürüyeyim dersен temiz ol!

Яхши сўз жон озиғи, ёмон сўз бош
КОЗИҒИ.

Yahşi söz cân âziği, yâmân söz baş kâziği.
Güzel söz can azığı, kötü söz baş kazığı.

Яхши гап билан илон инидан чиқади.
Yahşi gap bilan ilân inidan çıқadi.
Güzel sözle yılan deliğinden çıkar.

Тўғри бўлинг, беҳавотир бўласиз.
Toğri boling, beҳavâtır bolasiz.
Doğru olun, endişesiz olursunuz

SAYILAR

сон	: sãn : <i>sayı</i>
санок	: sanâk : <i>sayma, hesap</i>
ноль	: nal : <i>sıfır</i>
бир	: bir : <i>bir</i>
икки	: ikki : <i>iki</i>
уч	: üç : <i>üç</i>
түрт	: tört : <i>dört</i>
беш	: beş : <i>beş</i>
олти	: âltı : <i>altı</i>
етти	: yetti : <i>yedi</i>
саккиз	: sakkiz : <i>sekiz</i>
түккиз	: tokkız : <i>dokuz</i>
ўн	: on : <i>on</i>
ўн бир	: on bir : <i>onbir</i>
ўн икки	: on ikki : <i>oniki</i>
ўн уч	: on üç : <i>onüç</i>
йигирма	: yigirma : <i>yirmi</i>
ўттиз	: ottız : <i>otuz</i>
қирқ	: kırk : <i>kırk</i>
эллик	: ellik : <i>elli</i>
олтмиш	: âltmış : <i>altmış</i>
етмиш	: yetmiş : <i>yetmiş</i>
саксон	: saksãn : <i>seksen</i>
түксон	: toksãn : <i>doksan</i>
бир юз	: bir yüz : <i>yüz</i>
икки юз	: ikki yüz : <i>ikiyüz</i>

бир минг	: bir ming : <i>bin</i>
икки минг	: ikki ming : <i>ikibin</i>
ўн минг	: on ming : <i>onbin</i>
йуз минг	: yüz ming : <i>yüzbin</i>
миллиўн	: million : <i>milyon</i>

SIRALAMA

тартиб	: tartib : <i>tertip, sıralama</i>
биринчи	: birinçi : <i>birinci</i>
икинчи	: ikinçi : <i>ikinci</i>
учинчи	: üçinçi : <i>üçüncü</i>
тўртинчи	: törtinçi : <i>dördüncü</i>
бешинчи	: beşinçi : <i>beşinci</i>
олтинчи	: âltinçi : <i>altıncı</i>
еттинчи	: yettinçi : <i>yedinci</i>
саккизинчи	: sakkizinçi : <i>sekizinci</i>
тўққизинчи	: tokkızinçi : <i>dokuzuncu</i>
ўнинчи	: oninçi : <i>onuncu</i>

KESİRLER

каср	: kasr : <i>kesir</i>
ярим	: yarım : <i>yarım (1/2)</i>
иккидан бир	: ikkidan bir : <i>ikidebir (1/2)</i>
учдан бир	: üçdan bir : <i>üçtebir (1/3)</i>
чоряк	: çâryak : <i>çeyrek (1/4)</i>
тўртдан бир	: törtдан bir : <i>dörttebir (1/4)</i>
учдан икки	: üçdan ikki : <i>üçteiki (2/3)</i>
бешдан тўрт	: beşdan tört : <i>beştedört (4/5)</i>
нимчорак	: nimçârak : <i>yarım çeyrek (1/8)</i>
секкиздан бир	: sekkizdan bir : <i>sekizdebir (1/8)</i>

PARA

пул	: pul : <i>para</i>
сўм	: som : <i>ruble</i>
тийин	: tiyin : <i>kapik (1/100 ruble)</i>

КАЛЕНДАРЬ

Календарнинг ватани узоқ Нил соҳиллари, яъни қадимги Миср. Мисрликлар сув тошқинидан кўп зарар кўрганлар. Шунинг учун улар каналларини ўз вақтида тозалаб қўйишга алоҳида аҳаммият берганлар. Улар учун Нил дарёсининг қачон тоша бошлашини олдиндан билиш жуда муҳим бўлган.

Мисрликлар осмонда энг ёруғ юлдуз – Сириус пайдо бўлганда, яъни 21 ёки 22 июнда Нил дарёсининг тоша бошлашини сезганлар. Улар Сириуснинг иккинчи марта пайдо бўлишигача 365 кун ўтишини ҳисоблашган. Бу муддатни улар 30 кундан 12 қисмга бўлишган. Қолган беш кун йил охирига қўшимча сифатида қўшилган.

Анча кейин, эрамиздан олдинги 46 йилда Рим императори Юлий Цезарь мисрликларнинг календарига тузатиш киритди. Бу календар Юлий календари деб атала бошланди. Унда ойлардаги кунлар сони бир хил эмас: бирида 30 кун, иккинчисидан 31 кун, ҳатто февралда 28 кун. Ҳар 4 йилда фев-

раль ойига 1 кун қўшилган. Шунда бир йил 366 кун бўлади...

Рим папаси Григўрий VIII, 1582 йилда календарга янги тузатиш киритди. Европадаги барча мамлакатлар шу календарга ўтишган.

KALENDAR

Kalendarning vatani uzâk Nil sâhillari, ya'ni kadimgi Mısr. Mısrliklar suv tâşkınidan köp zarar körganlar. Şuning uçun ular kanallarini öz vaqtida tâzalab koyişga alâhida ahammiyat berganlar. Ular uçun Nil daryâsining kaçân tâşa başlaşini âldindan biliş cüda mühim bolgan.

Mısrliklar âsmânda eng yâruğ yulduz —Sirius paydâ bolganda, ya'ni 21 yâki 22 iyunda Nil daryâsining tâşa başlaşini sezganlar. Ular Siriusning ikkinçi marta paydâ bolışigaça 365 kün ötişini hisâblaşgan. Bu müddatni ular 30 kündan 12 kısmga bölişgan. Kâlgan beş kün yıl âhiriga қошимча sıfatida қошилган.

Ança keyin, eramizdan âldingi 46 yılda Rim imperatori Yuliy Tsezar mısrliklarning kalendariga tüzatiş kiritdi. Bu kalendar Yuliy kalendarı deb atala başlandi. Unda âylardagi künlar sâni bir hıl emas: birida 30 kün, ikkinçisida 31 kün, hattâ fevralda 28 kün. Har 4 yılda fevral âyiga 1 kün қошилган. Şunda bir yıl 366 kün boladi...

Rim papası Grigoriy VIII, 1582 yılda kalendariga yangi tüzatiş kiritdi. Yevropadagi barça mamlakatlar şu kalendariga ötişgan.

âldin : önce
marta : defa
қошимча : ek
sân : sayı

kalendar : takvim
mısrlik : Mısırlı
alâhida : hususî
barça : olanca, hep

ança : uzun zaman
tüzatiş : düzenleme
paydâ bolış : ortaya çıkış
era : takvim başlangıcı

FIILLER:

ҳисобламоқ	: hisâblamâk : <i>hesaplamak</i>
сезмоқ	: sezmâk : <i>sezmek, anlamak</i>
гиритмоқ	: giritmâk : <i>girdirmek</i>
санамоқ	: sanamâk : <i>saymak</i>
тақсимламоқ	: taқsimlamâk : <i>bölmek, paylaştırmak</i>
бўлмоқ	: bölmâk : <i>bölmek</i>
қўшмоқ	: қошmâk : <i>toplamak, ilâve etmek</i>
айирмоқ	: ayırmâk : <i>çıkarmak, ayırmak</i>
кўпайтирмоқ	: köpaytırmâk : <i>çoğaltmak, çarpmak</i>
сотмоқ	: sâtmâk : <i>satmak</i>
сотиб олмоқ	: sâtib âlmâk : <i>satılmak</i>
тўламоқ	: tolamâk : <i>ödemek</i>

ДИАЛОГЛАР:

Ўзбек тилида санашни биласанми?
Ҳа, биламан. Мен бирдан юзгача санай оламан.

Дунёда биринчи космонавт ким?
Дунёда биринчи космонавт, совет граждани. Унинг номи Юрий Алексеевич Гагарин.

У космосга қачон парвоз қилган?
У космосга 1966 йилининг 12 апрелида парвоз қилган.

Синфингизда нечта ўқувчи бор?
Синфимизда 29 та ўқувчи бор. Уларнинг 15 таси қиз бола, 14 таси эса ўғил бола.

Дафтарнинг нархи қанча?
Дафтарнинг нархи 12 варақли бўлса, 2 тийин; 18 варақли бўлса 3 тийин.

DIALOGLAR:

Özbek tilida sanaşni bilasanmi?

Ha, bilaman. Men birdan yüzgaça sanay âlaman.

Dünyâda birinçi kosmonavt kim?

Dünyâda birinçi kosmonavt, sovyet gracdani. Uning nâmi Yuriy Alekseyeviç Gagarin.

U kosmosga kaçân parvâz kılgan?

U kosmosga 1966 yılıning 12 aprelida parvâz kılgan.

Sinfingizda neçta okuvçi bâr?

Sinfimizda 29 ta okuvçi bâr. Ularning 15 tasi kız bâla, 14 tasi esa oğıl bâla.

Daftarning narhı kaçça?

Daftarning narhı 12 varaqli bolsa, 2 tiyin; 18 varaqli bolsa, 3 tiyin.

varaq : sayfa
çislo : tarih

kaçça : ne kadar
narh : fiat, değer

gracdan : vatandaş
parvaz kılmak : uçmak

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Бугун қайси число?

Бугун 1992 йил 18 август.

Bugün kaçisi çislo?

Bugün 1992 yıl 18 avgust.

Bugün hangi tarih?

Bugün 1992 yılı 18 ağustosu.

Сиз нечанчи синфда ўқийсиз?
Мен учинчи синфда ўқийман.
Siz neçançi sınıfda oқıysız?
Men üçinçi sınıfda oқıyman.
Siz kaçınıcı sınıfda okuyorsunuz?
Ben üçüncü sınıfda okuyorum.

Олманинг нархи қанча? / Олма неча пул туради?

Оқ олма 47 тийин, қизил олма эса 60 тийин.

Älmaning narhı kança? / Älma neça pul turadi?
Äk älma 47 tiyin, kızıl älma esa 60 tiyin.
Elmanın fiyatı ne kadar? / Elma kaç para ediyor?
Ak elma 47 tiyin, kırmızı elma ise 60 tiyin.

Ҳашарда қанча ўқивчи қатнашди?
Ҳашарда элликтача ўқивчи қатнашди.
Haşarda kança oқıvçi katnaşdi?
Haşarda elliktaça oқıvçi katnaşdi.
İmeseye ne kadar öğrenci katıldı.
İmeseye elli kadar öğrenci katıldı.

Иккига иккини қўшсақ неча бўлади?
Иккига иккини қўшсақ тўрт бўлади.
İkkiga ikkini koşsaқ neça boladi?
İkkiga ikkini koşsaқ dört boladi.
İkiye ikkiyi ilâve etsek kaç olur?
İkiye ikkiyi ilave etsek dört olur.

Бешдан иккини айирсак, неча қалади?
Бешдан иккини айирсак, уч қалади.
Beşdan ikkini ayırsak, neça kaladi?
Beşdan ikkini ayırsak, üç kaladi.

*Beşten ikiyi çıkarsak kaç kalır?
Beşten ikiyi çıkarsak üç kalır.*

Бешни иккига кўпайтирсак, неча бўлади?
Икки карра беш неча бўлади?
Бешни иккига кўпайтирсак, ўн бўлади.
Икки карра беш ўн бўлади.
Beşni ikkiga köpaytirsak, neça boladi?
İkki karra beş neça boladi?
Beşni ikkiga köpaytirsak, on boladi.
İkki karra beş on boladi.
*Beşi ikiye çoğaltırsak kaç olur? / İki kere iki kaç olur?
Beşi ikiye çoğaltırsak, on olur. / İki kere iki on olur.*

Олтини иккига бўлсак-чи?
Олтини иккига бўлсак, уч бўлади.
Altini ikkiga bölsak-çi?
Altini ikkiga bölsak, üç boladi.
*Altıyı ikiye bölsek, ne?
Altıyı ikiye bölsek, üç olur.*

ОЛМА

Мисол ечишда қийналаётган болага ўқи-
тувчи ёрдам бермоқчи бўлди:

—Айтайлик, сен ейиш учун олиб келган 2
та олмангга мен яна 2 та олма қўйсам,
ҳамма олмаларинг нечта бўлади?— деб сў-
ради.

—4 та,— деб жавоб қилди ўқувчи.

—Тўғри. Сенга яна шунча олма берсам,
ҳамма олмаларинг қанча бўлади?"

—Айта олмайман.

—Нега?

—Чунки шунча олмани бир ўзим ея олмайман-да.

ĀLMA

Misāl yeçişda kıynalayātgan bāлага oқıtuvçı yārdam bermāqçı boldi:

"—Aytaylik, sen yeyiş uçun ālib kelgan 2 ta ālmangga men yana 2 ta ālma koysam, hamma ālmalaring neçta boladi?" deb soradi.

"—4 ta!" deb cavāb kıldı oқuvçı.

"—Toğri. Senga yana şunça ālma bersam, hamma ālmalaring kaçā boladi?"

"—Ayta ālmayman."

"—Nega?"

"—Çünki şunça ālmani bir özim yeya ālmayman-da!.."

ATASÖZLERİ:

Етти ўлчаб бир кес!

Yetti ölçab bir kes!

Yedi ölçüp bir kes!

Севги пулга сотилмас, кўнгил пулга топилмас.

Sevgi pulga sâtilmas, köngil pulga tâpılmas.

Sevgi parayla satılmaz, gönül parayla bulunmaz.

Бир пул бериб йиғлатдим, минг пул бериб тиндирдим.

Bir pul berib yığlatdim, ming pul berib tindirdim.

Bir pul verip ağılattım, bin pul verip durdurdum.

Бир йигитга қирқ ҳунар оз.
Bir yigitga қирқ hünar âz.
Bir yiğide kırk hünar az.

Мард бир ўйлар, номард юз ўйлар.
Mard bir oylar, nâpard yüz oylar.
Mert bir düşünür, nâmert yüz düşünür.

Мингни танигунча, бирнинг отини бил!
Mingni tanigünça, birning âtini bil!
Bini tanıyınca kadar, birin adını bil!

Пул бўлса чангалда шўрба.
Pul bolsa çangalda şorba.
Para olsa, çengelde çorba.

Олтин-кумушнинг эскиси бўлмас.
Âltın-kümüşning eskisi bolmas.
Altının gümüşün eskisi olmaz.

НАСРИДДИН
АФАНДИ
ТАБАССУМИ

Кунлардан бир кун Афандидан
сўрайдилар:

—Сиз олим
одамсиз, айтингчи,
қиёмат қойим қачон
бўлади?

—Қ иёмат қойим сиз ўлган кунинг эрта-
сигаёқ бошланади. Яъни меросхўрлар сиз-
нинг молингизни бўлиб олиша бошлаганла-
рида...— жавоб қилибди Афанди.

—Нега сож
соқалдан илгарирок
оқара бошлайди?

—Соқол кечроқ
чиққан-да!

—Нега денгиз суви шўр бўлади?
—Балиқлар сасиб кетмаслиги учун.

—Нега милтиқ
отишаётганларида бир
кўзни юмиб
оладилар?

—Шуни ҳам
билмайсизми? Икки
кўзингизни юмиб
олсангиз, нишонни
қандай кўра оласиз?

—Афанди элагингизни бериб
турмайсизми?

—Элакми? Жон деб берардим-ку, лекин
сув солиб қўйганман-да!

—Ия, элакда ҳам сув турарканми?

—Элакни бергим келмаса, нима қилай?
Бу бахонам ёқмаса, бошқасини ўйлаб
топинг!

Афанди оёқ яланг кетаётган эди, тикон
кириб кетди. Тикон узун, қаттиқ экан.

"—Худога минг қатла шукур!" дебди
шунда Афанди. "Яхшиям-ки, оёғимда
ковушим йўқ, бўлмаса илма-тешик қилиб
юборарди-я!

NASRİDDİN AFANDI TABASSÜMİ

Künlardan bir kün Afandidan soraydilar:

—Siz âlim âdamsiz. aytingçi, kıyâmat kâyim kaçân boladi?

"—Kıyâmat kâyim siz ölgan küning ertasigayâk başlanadi. Ya'ni merâşhorlar sizning mâlingizni bölüb âlişa başlaganlarida..." cavâb kılıbdi Afandi.

—Nega sâc sâkaldan ilgarirâk âkara başlaydi?

—Sâkâl keçrâk çıkkan-da!

—Nega dengiz suvi şor boladi?

—Balıklar sasib ketmasligi uçun.

—Nega miltık âtişayâtganlarida bir közni yumib âladilar?

—Şuni ham bilmaysizmi? İkki közingizni yumib âlsangiz, nişânni kanday köra âlasiz?

—Afandi elagingizni berib turmaysizmi?

—Elakmi? Cân deb berardim-kü, lekin suv sâlib koyganman-da!

—İya, elakda ham suv turarkanmi?

—Elakni bergim kelmasa, nima kılay? Bu bahânam yâkmasa, başkasini oylab tâping!

Afandi âyâk yalang ketayâtgan edi, tikân kirib ketdi. Tikân uzun, kattık ekan.

"—Hudâga ming katla şükür!" debdi şunda Afandi. "Yahşiyam-ki, âyâğımda kâvuşim yok, bolmasa ilma-teşik kılıb yubârardi-ya!"

SÖZLÜK

-A-

acablanmâk : şaşırmak,
acralmâk : ayrılmak
acratmâk : ayırdetmek, ayırmak
aççık : acı
adabiyât : edebiyât
ahil yaşamâk : dostluk içinde
yaşamak
aka : ağabey
alâhida : farklı, hususi
alifbe : alfabe
almaşınmâk : değişmek
amaki : amca
amma : hala
ammaviy : umumî
anâr : nar
anavi : işte o
ancir : incir
ança : çok zaman
anık : doğru, hakikî
appâk : akpak, bembeyaz
aprel : nisan
aralaştırmâk : karıştırmak
arça : köknar
arı : arı
arpa : arpa
arra : testere
artmâk : silmek, kurulamak
artınmâk : temizlemek
arzân : ucuz
asar : eser
asramâk : esirgemek, korumak
asraş : korumak
astasekin : yavaş yavaş, sessizce
aşula aytmâk : şarkı söylemek

atâkli : meşhur
atalmâk : adlandırılmak
atamâk : ad vermek, adlandırmak
atirgül : gül
avgüst : ağustos
ayâl : kadın
ayık : ayı
ayırmâk : çıkarmak, ayırmak
aylanmâk : dönmek
aylanüvçi : dönücü
ayırım : farklı

-Â-

âçmâk : açmak
âçılmâk : açılmak
âğır : ağır
âğız : ağız
âk : ak, beyaz
âk ayık : beyaz ayı
âkarmâk : ağarmak
âkmâk : akmak
âkşâm : akşam
âlça : vişne
âldin : önce
âlhorî : erik
âmbur : kerpeten
âna : ana
âpa : abla
ârkali : üzerinde; yardımıyla
ârtık : fazla
ârâl : ada
ârık : arık, zayıf
âsmân : gök
âsân : kolay

âşhâna : *mutfak, lokanta*
âşkâzân : *mide*
âşpaz : *aşçı*
ât : *ad, isim; at*
âta : *baba*
âtgim : *atacağım*
âtmâk : *atmak*
âvkât : *yemek*
âvkâtlamâk : *beslemek*
ây : *ay*
âyna : *cam; ayna*
âyâk : *ayak*
âz : *az*
âzaymâk : *azalmak*
âzık : *azık*
âzıklamâk : *beslemek*

-B-

bacarmâk : *becermek*
badantarbiya : *beden eğitimi*
badiiy : *sanatla ilgili*
bağça : *küçük bağ, bahçe*
bahâ : *not*
bahâr : *ilkbahar*
baklacân : *batlıcan*
baland : *yüksek*
balık : *balık*
barça : *bütün, olanca, hep*
barg : *yaprak*
barmâk : *parmak*
bayrâk : *bayrak*
bâbâ : *dede*
bâdâm : *badem*
bâdring : *salatalık*
bâkmâk : *bakmak*
bâla : *çocuk*
bâlagina : *yavrucuk*

bâlta : *balta*
bâlğa : *çekiç*
bâr : *var*
bârmâk : *varmak*
bâtır : *cesur*
bâtmâk : *batmak*
bây : *zengin*
bâykuş : *baykuş*
bâzâr : *pazar*
bâğ : *bağ, bahçe*
bâş : *baş*
başlanmâk : *başlanmak*
başmâk : *ayakkabı*
bedana : *bıldircin*
begemât : *su aygırı*
behi : *ayva*
bel : *bel*
belbâğ : *belbağı*
bermâk : *vermek*
bezamâk : *bezemek*
bezâvtalanmâk : *rahatsız olmak*
bıkın : *yan*
biçmâk : *biçmek*
bilimdân : *âlim*
birartasi : *birer tanesi*
birdaniga : *birden*
birga : *birlikte, beraber*
boğırsâk : *süt, yumurta ve yağla
yapılan yiyecek*
bolmâk : *olmak*
bor : *tebeşir*
botalâk : *deve yavrusu*
botinka : *potin*
boyamâk : *boyamak*
boydâk : *bekâr (erkek)*
boyâk : *boya*
boyın : *boyun*

bölmâk : bölmek

böri : kurt

bugün : bugün

buğ : buhar

buğdây : buğday

bulut : bulut

bunça : bunca

burun : burun; önce

buvi : nine

buzâk : buzağı

bülbül : bülbül

bürgüt : kartal

büyrek : böbrek

-C-

caccigina : ufak-tefek

cağ : çene kemiği

car : çukurluk

cavâb : cevap

cavon : dolap, yüklük

câmakâr : iş elbisesi

cângina : cancağız

cânivâr : canlı

câylaşmâk : yerleşmek

cigarrang : ciğer rengi

cirafa : zürafa

cöca : civciv

cön : yön

cönaliş : yöneliş

cuma : cuma

cüda : çok fazla

cün : yün

-Ç-

çakalâk : bebek

çakmâk : şimşek

çakırmâk : çağırmak

çalmâk : çalmak

çalınmâk : çalınmak

çanâk : pamuğun kapsülü

çangal : çengel

çapak çalmâk : alkışlamak

çarçamâk : yorulmak

çâl : yaşlı erkek

çâp : sol

çâpmâk : koşmak; çapalamak, kazmak

çârvaçilik : hayvancılık

çârşanba : çarşamba

çây : çay

çâynağ : çaydanlık

çekka : sınır, kenar

çet : yabancı, uzak

çıkmağ : çıkmak

çınâr : çınar

çigirtka : çekirge

çigit : pamuk tohumu

çindan : doğru olarak

çirâk : lamba, ışık

çirâyli : güzel

çislo : tarih

çivin : tatarcık

çizmâk : çizmek

çizğıç : cetvel

çoçka : domuz

çokkî : en yüksek yer, tepe

çömiç : kepçe

çömilmâk : suda yıkanmak

çöntak : cep

çukur : derin

çümçuk : serçe

çümâli : karınca

-D-

daftar : defter

dağal : çirkin
dala : tarla
dam alış : dinlenme
dam almâk : dinlenmek
daraht : ağaç
dars : ders
dars cadvali : ders programı
darslik : ders kitabı
darvâza : kapı
darviş : derviş
daryâ : ırmak
darğa : kaptan
dastlab : en evvel
dazmâl : ütü
dazmâllamâk : ütölemek
dâvur : kadar
dehkânçilik : ziraat
dekabr : aralık
demâk : demek
dengiz : deniz
deraza : pencere
devâr : duvar
devâriy gazeta : duvar gazetesi
deyarli : hemen hemen
deyilmâk : denilmek
did : estetik zevk
doktor : doktor
doska : karatahta
dügmalik : düğmeli
düm : kuyruk
dümalâk : yuvarlak
düppi : Özbek takkesi
düradgâr : marangoz
düşanba : pazartesi

-E-

e'lân : ilan
eçki : keçi

ega : sahip
egizak : ikiz
egri : eğri
ehtimâl : muhtemelen
ekmâk : ekmek (fiil)
el : memleket, halk
elak : elek
elçi : elçi
er : erkek
era : takvim başlangıcı
erga çıkmâk : evlenmek (kız)
erimâk : erimek
erkek : erkek
ertaga : yarın
ertalab : sabahleyin
ertarâk : daha erken
esa : ise
esdan çıkarmak : unutmak
eski : eski
eskirmâk : eskimek
esmâk : esmek
etak : etek
etik : çizme
eşak : eşek
eşik : kapı
eşitmâk : işitmek

-F-

fakat : yalnız
familya : soyadı
farâsat : feraset, zekilik
farzand : çocuk
fasl : mevsim
fâyda : fayda, kazanç
fâydalı : faydalı
fevral : şubat
fil : fil

fizika : fizik

-G-

gap : cümle

gapirmâk : konuşmâk

gavda : gövde

geografiya : coğrafya

gışt : tuğla

gil : kil, toprak

gilam : halı

gilâs : kiraz

giritmâk : girdirmek

gorizont : ufuk

goza : pamuk bitkisi

gözal : güzel

göşt : et

gracdan : vatandaş

gügürt : kibrit

gül : çiçek, gül

güldasta : çiçek demeti

güldâr : güllü

güllamâk : çiçek açmak

gültâcihorâz : horoz ibiği

gülzâr : çiçek bahçesi

günâh : günah

gürüç : pirinç

-Ğ-

ğani : zengin

ğarib : garib

ğurur : gurur

ğâz : kaz

-H-

hafa bolmâk : üzgün olmak,

üzülmek

hafta : hafta

hali : şu anda, el'an

halk : halk

ham : de, dahi

hamir : hamur

hamma : herkes, hep, her

handalak : erken yetişen bir kavun

harbiy : asker

harf : harf

harita : harita

hartum : hortum

hatâ : hatâ

havasi kelmâk : heveslenmek

hâla : teyze

hâna : oda

hânadân : ev, aile

hâtın : kadın

hâvlı : avlu

hâzır : şimdi

heç kaçân : hiç bir zaman

hıl : cins, tür

hılma-hıl : türlü türlü

hımiya : kimya

hırka : hurka

hidlamâk : koklamak

hikâya : hikâye

hilpirmâk : rüzgârda sallanmak

hisâblamâk : hesaplamak

horaz : horoz

hotik : sıpa

höküz : öküz

höl : ıslak

hunük : çirkin

hursand : memnun

hursand bolmâk : memnun olmak

hükümat : hükümet

hürkmâk : ürkmek

-I-

ıssık : sıcak
ısıtmak : ısıtmak
ışkıbaz : hevesli

-İ-

içmek : içmek
idişlar : tabak, fincan vs. eşya
iflâs : kirli
igna : iğne
ikki nuқта : iki nokta
ikkâvlari : ikisi
ilân : yılan
ildiz : kök
ilgari : daha önceden
ilik : ilik
imtihân : imtihan
imtihân tâpşirmak : imtihan
olmak, sınav vermek
in : yuva, in
ingiçka : ince
insân : insan
ip : ip
işlamak : çalışmak; işlemek
iştirâk etmek : katılmak
it : köpek
ivitmak : suda bekletip
yumuşatmak
iyak : çene
iyul : temmuz
iyun : haziran

-K-

kabinet : kabin
kabâb : kebab
kacal : hasta
kadalmak : batırılmak

kadimiy : eskiden beri gelen
kafas : kafes
kaft : elayası
kal'a : kale
kalam : kalem
kalamdân : kalem kutusu
kalampir : biber
kalamtarâş : kalemtıraş
kaldırğaç : kırlangıç
kalendar : takvim
kalit : anahtar
kaliş : ayakkabı
kalla : kelle, baş
kalorifer : kalorifer
kalta : kısa
kamalak : gökkuşağı, yay
kamaymak : azalmak
kampir : yaşlı kadın
kanât : kanat
kança : ne kadar
kançalik : ne kadar
kand : kesmeşeker
kanday : ne gibi, nasıl
kapalak : kelebek
kapgir : kevgir
karam : kelem, lâhana
karavat : kerevet, yatak
karağay : çam ağacı
karğa : karga
kari : yaşlı
karşi : karşı
kartoşka : patates
kasaldan turmak : iyileşmek
Kaspiy dengiz : Hazar Denizi
katak : kafes
katar : dizi, sıra

katnaşmâk : devamlı katılmak
katta : büyük
kattagina : büyükçe
kattık : katı, sert
katık : ekşimiş süttten yapılan bir yiyecek
kavat : kat
kavs : parantez
kayçı : makas
kayerda : nerede
kayerdan : nereden
kaymâk : kaymak
kaynana : kaynana, kayın valide
kaynata : kaynata, kayınpeder
kaynatmâk : kaynatmak
kayrağâç : çam
kaytmâk : dönmek
kayık : kayık
kâğâz : kâğıt
kâkmâk : çakmak
kâr : kar
kâra : kara, siyah
kâraymâk : kararmak
kârın : karın
kâsa : kâse
kâş : kaş
kâşık : kaşık
kâvâk : kabak; göz kapağı
kâvun : kavun
kâvurmâk : kavurmak
kâzân : kazan
keça : dün, gece
keçirasiz : affedersiniz
kelin : gelin
kelmâk : gelmek
keltirmâk : getirmek

keng : geniş
kesmâk : kesmek
ketmâk : gitmek
ketmân : keser
keyinçalik : sonraları
kımmat : kıymetli, pahalı
kırğâk : kıyı
kırğız : kırgız
kıska : kısa
kıskarmâk : kısalmaq
kıskıçbaka : akrep
kış : kış
kışlâk : köy
kız : kız
kızarmâk : kızarmak
kızça : küçük kız
kızıgaç : kızdıktan sonra
kızık : ilginç
kızıkarli : ilgi çekici
kızıl : kızıl, kırmızı
kızılça : pancar
kızıliştân : ağaçkakan
kızımâk : kızmak, ısınmak
kiçik : küçük
kino : sinema
kiprik : kirpik
kirmâk : girmek
kitâb : kitab
kitâbhân : okuyucu
kiyik : geyik
kiyim : giyim
kiymâk : giymek
kişnamâk : kişnemek
kol : kol, el
kolkap : eldiven
kollej : kolej

köngil : gönül
konmâk : konmak
kontsert : konser
konğırâk : çingirak, zil
konğız : mayıs böceği
korıklamâk : korumak
korkâk : korkak
kostyüm: kostüm, takım elbise
koşımça : ek
koşmâk : toplamak, ilâve etmek
koşni : komşu
koştırnâk : tırnak işareti
koy : koyun
koymâk : koymak
kozi : kuzu
kozikarın : kuzugöbeği (mantar)
köçat : fidan
köl : göl
kök : gök, mavi
kök piyâz : gök soğan
kökarmâk : göğermek, yeşermek
kökat : yemeğe katılan yeşillik
kökrak : göğüs
köp : çok
köp nukta : çok nokta
köpaymâk : çoğalmak
köpaytirmâk : çoğaltmak,
çarpmak
köpçilik : çoğunluk
köpinça : ekseriyetle, çok zaman
köplab : çokça
köprik : köprü
körak : soğuk vurmuş pamuk
meyvası
körgazma : sergi
körinmâk : görünmek
körkam : güzel, şirin

körmâk : görmek
körpa : yorgan
körpaça : döşek, minder
körsatkiç : gösterici
kötarilmâk : kaldırılmak
köylak : gömlek
köz : göz
közgü : ayna
közi tüşmâk : gözü takılmak
kulak : kulak
kulf : kilit
kulflamâk : kilitlemek
kulupnay : çilek
kurbaka : kurbağa
kurmâk : kurmak
kurt : tırtıl, kurt
kuruk : kuru
kuruklik : kara
kuş : kuş
kuymâk : içine koymak
kuyân : tavşan
kuyâş : güneş
küçük : köpek yavrusu
kül : kül
kül rang : kül rengi
külça : küçük yuvarlak ekmek
kül mâk : gülmek
kün : gün
kündalik : her günlük
kündüz : gündüz
küngabâkar : günebakan, ayçiçeği
küta başlamâk : beklemeye başl.
küt mâk : beklemek
kütübhâna : kütüphâne
küvaça : küçük toprak kap, güveç
küyâv : güveyi, damat

küz : sonbahar
kvartira : daire

-L-

lab : dudak
lagan : leğen
lapar aytmâk : karşılıklı türkü söylemek
latta : kumaş parçası
laylak : leylek
lâla : lâle
lâlakızğaldâk : gelincik
likâp : tabak
lobiya : fasulye
luğat : sözlük, lügat

-M-

mahkam : muhkem, sağlam
maḥsi : Özbek çizmesi
makkacöhâri : mısır
maktab : okul
maqtamâk : öğünmek, iftihar et.
maqtâv : övünç, iftihar
maqtâv yârligi : iftihar belgesi
manavi : işte bu
mangü : ebedî
manti : mantı
mart : mart
marta : defa
maşina : makina
matâ : mal, materyal
matematika : matematik
may : mayıs
mayda : küçük
mayka : atlet
maymun : maymun
mayna : sığırcık

maza kılmâk : lezzet almak
mâmakaldırâk : gökgürültüsü
mâş : fasulye çeşiti
medal : madalya
mehribân : şefkat gösterici
men : ben
metraj : metraj
meva : meyva
mıltık : silah
mısrlik : Mısırlı
miḥ : çivi
mingta : bin tane
minmâk : binmek
miya : alın kemiği
miyâvlamâk : miyavlamak
molcal : plan
molcallamâk : planlamak
mototsiklet : motosiklet
moylâv : bıyık
moyna : yünlü deri, post
multfilm : çizgifilim
munça : bu kadar
munday : bunun gibi
muning : bunun
murabbâ : reçel
muz : buz
muzkaymâk : dondurma
muzlamâk : buz tutmak
muzlik : buzul
mükammal : mükemmel
müşük : kedi

-N-

nabira : torun
nargis : nergis
narḥ : fiat, değer
nariga : uzağa

narigi : *uzaktaki*
navbatçi : *nöbetçi*
nâk : *armut*
nâm : *isim*
nâmidagi : *adındaki*
nân : *ekmek*
nârdân : *ekşi*
nâvça : *uzun boylu*
neça : *ne kadar, nice*
neçta : *kaç tane*
nega : *niye*
nemis : *Alman*
nevara : *torun*
nimça : *yelek*
ninaçi : *yusufçuk böceği*
nişânlamâk : *kutlamak; işaret koymak*
noyabr : *kasım*
nuқта : *nokta*
nuқtali vergül : *noktalı virgöl*
nüsha : *model*

-O-

oçak : *ocak*
oğıl : *oğul*
ohşamâk : *benzemek*
okean : *okyanus*
oktyabr : *ekim*
okuv kurallari : *okuma kuralları*
okuv zali : *okuma salonu*
okuvçi : *okuyucu, öğrenci*
okımâk : *okumak*
okıtuvçi : *okutucu, öğretmen*
ong : *sağ*
onlab : *onlarca*
ortâk : *arkadaş*
oşa : *o bilinen, o uzaktaki*

ot : *ateş*
otırmâk : *oturmak*
otin : *odun*
otlamâk : *otlamak*
ot-olanlar : *her türlü otlar*
oynamâk : *oyynamak*

-Ö-

öçirmâk : *soldurmak, söndürmek*
öçirgiç : *silgi*
öçmâk : *sönmek, solmak*
ölka : *ülke*
ölmâk : *ölmek*
öpke : *akciğer*
ördak : *ördek*
örganmâk : *öğrenmek*
örgimçak : *örümcek*
örük : *kayıt, zerdali*
örmâk : *biçmek; örmek*
ösümlük : *bitki*
ösmir : *yetişkin*
ösmâk : *büyüme, gelişme*
ötkinçi : *geçici*
ötkir : *keskin*
ötmas : *kesmez*
ötmâk : *geçmek*
özgariş : *değişim*

-P-

pahta : *pamuk*
pakana : *kısa boylu*
palto : *palto*
palâv : *pilav*
panca : *pençe*
parda : *perde*
parma : *burgu*
parvariş kılmâk : *bakıp korumak*

parvâz kılmak : uçmak
past : alçak, aşağı
paşsa : sinek
pat : uzun tüy
patnis : çay tepsisi
paydâ bolış : ortaya çıkış
paypâk : çorap
payşanba : perşembe
payt : zaman
pâlvân : pehlivan
peşana : alın
peşgir : önlük
piçâk : pıçak
pioner : öncü
piyâla : sapsız çay fincanı
piyâz : soğan
pişirmâk : pişirmek
pişlâk : süttten yapılan bir yiyecek
pişmâk : pişmek, olgunlaşmak
postlâk : kabuk
poşna : topuk
püşti : pembe

-R-

rahmat : teşekkür ederim
rahmat aytmâk : teşekkür etmek
rakam : rakam
randa : rende
rasm bolmâk : adet haline gelmek
rasm sâlmâk : resim çizmek
raviş : tarz, usül
rayhân : reyhan
reca : pılan
rediska : turp
romal : başörtüsü
royhat : liste
rüçka : dolmakalem

-S- .

sabzavât : sebzeler
sabzi : havuç
sahrâ : çöl
sakramâk : sıçramak, atlamak
salkın : serin
sanamâk : saymak
sançki : çatal
sandık : sandık
sanitar : hastabakıcı
sapsar : açık menekşe rengi
sarğaymâk : sararmak
sarık : sarı
satıb âlmâk : satınalmak
sayâz : derin olmayan, sığ
sayramâk : ötmek
sâat : saat
sâç : saç
sâçık : havlu
sâdda : sade
sâğ : sağ, sağlam
sâkâl : sakal
sâlih : sâlih
sâlmâk : içine bırakmak
sâmsa : açılmış hamura et ve sebze konularak yapılan yemek
sân : sayı
sâtib âlmâk : satınalmak
sâtmâk : satmak
sâvga : hediye
sâvuk : soğuk
sâvun : sabun
sâviş : soğuma
semiz : semiz, şişman
sentyabr : eylül
seşanba : salı
sezrmâk : hissetmek

sinf : *sınıf*
sinf jurnali : *sınıf gazetesi*
sinfhâna : *sınıf odası*
sigir : *sığır*
sindirmâk : *kırmak*
singari : *gibi*
singil : *küçük kız kardeş*
singmâk : *sinmek*
sirpanmâk : *kaymak*
siyâh : *mürekkep*
siyâhdân : *hokka*
sizning : *sizin*
solmâk : *solmak*
sorak belgisi : *soru işareti*
soramâk : *sormak*
soymâk : *kesmek, soymak*
söri : *tahta yatak, sedir*
söz : *kelime*
sport zali : *spor salonu*
student : *öğrenci*
suğarmâk : *sulamak*
suratga âlmâk : *fotğraf çekmek*
suv : *su*
sümalak : *taze buğday taneleri ve undan yapılan yemek.*
süpürgi : *süpürge*
süpürmâk : *süpürmek*
süt : *süt*
süyak : *kemik*
süzmâk : *süzmek*

-Ş-

şabada : *hafif rüzgâr*
şaftâli : *şeftali*
şakar : *şeker*
şamâl : *rüzgâr*
şanba : *cumartesi*

şarâit : *şartlar*
şarşara : *şelâle*
şâh : *ağacın dalı*
şâlça : *yolluk*
şâli : *çeltik, pirinç bitkisi*
şâlğâm : *şalgam*
şâna : *pamuk çiçeği*
şâpırmâk : *savurmak*
şe'r : *şiir*
şer : *aslan*
şifer : *kayağan taş*
şim : *pantolon*
şip : *tavan*
şirin : *tatlı*
şor : *tuzlu*
şorba : *çorba*
şuğullanmâk : *meşgul olmak*
şunça : *şu kadar*
şunday : *şunun gibi*

-T-

taâm : *yemek*
ta'zir : *tâzir*
tafakkür : *tefekkür*
tahta : *tahta*
takrârlamâk : *tekrarlamak*
taksimlamâk : *bölmek, paylaşmak*
takıllatmâk : *vurmak, çalmak*
tamân : *taraf*
tamğa : *damga*
tana : *ağaç gövdesi*
tanaffüs : *teneffüs*
tandır : *tandır*
tarcima kılmâk : *tercüme etmek*
tarkalmâk : *yayılmak*
tartibga keltirmâk : *düzenlemek*

tarvuz : *karpuz*
tarâk : *tarak*
tarık : *darı*
tasavvur kılmâk : *tasavvur etmek*
taşkari : *dışarı, başka*
taşlamâk : *dışlamak, dışarıya atmak*
taşlanmâk : *atılmak*
tayırlamâk : *hazırlamak*
tâl : *söğüt*
tâla : *lif, pamuk lifi*
tâm : *dam, çatı*
tâmçi : *damla*
tâmâk : *damak*
tâmâşa kılmâk : *seyretmek*
tâng : *sabah*
tâpiş : *bulma*
tâpmâk : *bulmak*
tâpşirmâk : *eline vermek*
tâpşırık : *vazife*
târ : *dar*
târtmâk : *çekmek, tartmak*
tâvlanmâk : *parlamak*
tâvuk : *tavuk*
tâvuş : *ses*
tây : *tay*
tâza : *temiz*
tâzalamâk : *temizlemek*
tâğ : *dağ*
tâğa : *dayı*
tâş : *taş*
tâşbaka : *tosbağa, kaplumbağa*
tâşmâk : *taşmak*
tegirmân : *değirmen*
tekislik : *düzlük*
telpak : *kalpak*
temirçi : *demirci*

terak : *kavak*
teri : *deri*
termâk : *dermek, toplamak*
teşa : *küçük balta*
tezrâk : *daha çabuk*
tikmâk : *dikmek*
til : *dil*
tilak : *dilek*
timsâh : *timsah*
tinglamâk : *dinlemek*
tiniş belgilari : *durma işaretleri*
tire : *tire*
tirsak : *dirsek*
tiş : *diş*
tiş çötkasi : *diş fırçası*
tizzâ : *diz*
toğragünça : *doğrayana kadar*
toğramâk : *doğramak*
toğri : *doğru*
tok-sarık : *koyu sarı*
tökilmâk : *dökülmek*
tolamâk : *ödemek*
tolkınlanmâk : *dalgalanmak*
ton : *cübbe*
tosatdan : *aniden*
toy : *ziyafet, düğün ziyafeti*
tögarak : *daire, grup*
töşak : *döşek*
töşalmâk : *döşenmek, serilmek*
töti : *papağan*
tseh : *atölye*
tsirk : *sirk*
tufli : *ayakkabı*
tuğılmâk : *doğmak*
tuhfa : *hediye*
tuhum : *yumurta*
turmuş : *hayat, evlilik hayatı*

turmuşga çıkmâk : hayata
atılmak, evlenmek (kız)
turmâk : kalkmak
turp : turp
tut : dut
tutmâk : tutmak
tuz : tuz
tügamâk : bitmek
tügma : düğme
tülki : tilki
tüman : tümen; onbin
tümşuk : gaga
tün : gece
tüp : bitkinin bir tanesi
türkolog : türkolog
türli-tüman : çeşit çeşit
tüya : deve
tüyakuş : devekuşu
tüzatiş : düzenleme
tüzmağ : düzmek, düzenlemek
tüş : öğle
tüş payti : öğle zamanı
tüşmâk : inmek
tüşüntirmâk : düşündürmek
-U-
uçmâk : uçmak
uçraşmâk : karşılaşmak, nasib
olmak
uğlamâk : uyumak
ulanmâk : bağlanmak
ulâk : oğlak
ulğaymâk : büyümek, yetişmek
ulımâk : ulumak
un : un
unçalik : çok fazla
uşlamâk : tutmak
uya : yuva

uyganmâk : uyanmak
uzaymâk : uzamak
uzâk : uzak
uzun : uzun
üka : küçük erkek kardeş
ükrâp : dereotu
ündâv belgisi : ünlem işareti
üka : küçük erkek kardeş
ükrâp : dereotu
ülkan : büyük
üruğ : çekirdek
üy : ev
üylanmâk : evlenmek (erkek)
üzmağ : koparmak
üzüm : üzüm

-V-

varak : sayfa
vâvillamâk : havlamak
vergül : virgül

-Y-

yagâna kılmâk : teklemek,
seyreltmek
yağâç : ağaç
yahşi : iyi
yahşirâk : daha iyi
yakın : yakın
yakşanba : pazar
yamlab : çiğnemedi
yangi : yeni
yangliš : yanlış
yanvar : ocak
yanğâk : ceviz
yaratmâk : yapmak, icad etmek
yaraşmâk : uygun gelmek
yarım : yarım

yarım ârâl : yarımada
yasamâk : yapmak
yaşamâk : yaşamak
yaşil : yeşil
yavvâni : yabani
yâğ : yağ
yâğmâk : yağmak
yâka : yaka
yâkımlı : hoş, güzel
yâkımtây : cazibeli
yâki : veya
yâkmâk : yakmak; yakışmak,
uygun gelmek
yâmğır : yağmur
yâpmâk : örtmek, tandıra
yapıştırıp pişirmek
yâritmâk : aydınlatmak
yârlakamâk : affetmek
yârlık : belge
yâruğ : aydınlık
yâstık : yastık
yâş : genç
yâtmâk : yatmak
yâz : yaz
yâzmâk : yazmak
yâzuv : yazı
yel : rüzgâr
yelka : omuz
yemâk : yemek
yeng : elbisenin kolu
yengil : hafif
yer : yer
yertola : kiler
yevropaça : Avrupaya ait
yığlamâk : ağlamak
yırâk : irak, uzak
yırılmâk : yırtılmak

yırtkıç : yırtıcı (hayvan)
yigirmâk : eğirmek
yigit : yiğit, genç erkek
yirik : iri, hacimce büyük
yoğân : kalın
yok : yok
yol : yol
yolbars : kaplan
yolçi : yolcu
yubârmâk : göndermek
yukâri : yukarı
yulduz : yıldız
yulduzça : küçük yıldız
yulmâk : yolmak
yumalâk : yuvarlak
yumalamâk : yuvarlamak
yumşâk : yumuşak
yumuş : iş
yuvmâk : yıkamak
yügürmâk : koşmak
yüng : yün
yürak : yürek
yürmâk : yürümek
yüz : yüz

-Z-

zafar : zafer
zal : salon
zancir : zincir
zavâd : fabrika, değirmen
zina : merdiven, basamak
ziyâli : kültürlü, aydın

BİBLİYOGRAFYA

- Adnan DERİN - Serhad İĞDECI, Özbekçe-Türkçe Sözlük, G.Ü. Gazi Eğt.Fak.Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi 1984.
- AHMAD YASSAVİY, Hikmatlar, Tâşkent 1991.
- Prof. Dr. Ahmet Bîcan ERCİLASUN, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara 1990.
- ALİŞER NAVÂİY, Lisânüt Tayr, Tâşkent 1991.
- C. SÂLIHOV - H. İSMATULLÂYEV, Rusça-Özbekça-Tâcıkça Sözlaşuv Kitâbi, Tâşkent 1990.
- Çağatay KOÇAR, Türkistan İle İlgili Makaleler, Ankara 1991.
- ENTSİKLOPEDİK LUĞAT, Tâşkent 1988.
- Fan va Turmuş dergisi, 8/1991 sayısı.
- Gülistân dergisi, 8/1991 sayısı.
- Prof. Dr. Hüseyin ÖZBAY, TÜŞKUR Özbekçe Kursu Ders Notları, 1992.
- Kemal ERASLAN, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ankara 1991.
- Manzar ABDÜLĤAYROV, 1001 Söz (Luğat), Tâşkent 1991.
- Muhammad Şarif CÜMAN, Diniy Takvim (1412 hicriy 1991-92 melâdiy), Tâşkent 1990.
- N. MAHMUDOV - B. TOĤLIYEV, Özbek Tilini Örganamiz (Rasmlı Luğat), Tâşkent 1991.
- N. İBRÂĤİMOV, Özbekça - Rusça - Arabça Sözlaşgiç, Tâşkent 1989.
- Prof. Dr. Necmettin HACİEMİNOĞLU, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, İstanbul 1991.
- ÖZBEK TİLİNİNG İZÂHLI LUĞATI, Z. M. MA'RUF OV (Komisyon Başkanı), Moskva 1981.
- Özbekistân Kontakt dergisi, 7/1991 sayısı.
- Rahmat BÂBÂKULOV, Eski Özbek Yâzuvi, Tâşkent 1989.
- Sihat Salâmatlik dergisi, 7/1991 sayısı.
- Şamsi ÂDİL, Ali Baba va Kırk Karâkçi (Cahân Ĥalkları Ertakları), Tâşkent 1989.
- TÜRK LEĤCELERİ SÖZLÜĞÜ, Prof. Dr. Ahmet Bîcan ERCİLASUN (Komisyon Başkanı), s. 1073-1083, Ankara 1992.